

ISSN: 1792-3913

ΓΕΩ-ΤΟΠΟΙ

Τόμ. 5, Αρ. 1 (2018)

Σέρρες, Μάιος 2018

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών ΤΕ και
Μηχανικών Τοπογραφίας & Γεωπληροφορικής ΤΕ
Τέρμα Μαγνησίας, Τ.Κ. 62124, Σέρρες

Σημείωμα Συντακτικής Επιτροπής

Στο παρόν τεύχος, 6ο τεύχος του επιστημονικού περιοδικού Χωρο-Γραφίες περιέχονται τρεις πρωτότυπες εργασίες, στην επιστημονική στόχευση των άρθρων που έχουν δημοσιευτεί και στο παρελθόν. Στην σύντομη αναφορά στο περιεχόμενο των άρθρων, που ακολουθεί, θα διαπιστώσετε την συνεισφορά τους στα επί μέρους διακριτά επιστημονικά πεδία που διαπραγματεύονται.

Η **Ελένη Αθανασοπούλου** και ο **Νικόλαος Γιαννακόπουλος** στο άρθρο τους με τίτλο «Μέγαρο Χορού Καλαμάτας: Ένα νέο τοπόσημο στον ιστό της πόλης», προσεγγίζουν κριτικά ένα κεντρικά χωροθετημένο νεόδμητο επιβλητικό κτήριο που σήμερα στεγάζει τις εκδηλώσεις του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού. Σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε ως μέρος του οράματος για την πολιτιστική, οικονομική, τουριστική ανάπτυξη της πόλης. Η εργασία συζητά τη λειτουργία του ως τοπόσημο, επιδιώκοντας να προσεγγίσει τη νέα πραγματικότητα που διαμορφώνεται για την πόλη και την ευρύτερη περιοχή από τη λειτουργία του Μεγάρου. Δεδομένης της θέσης του στον αστικό ιστό και, κυρίως, δεδομένων των προηγμένων χαρακτηριστικών που ενσωματώνει το σύγχρονο εμβληματικό κτήριο, επανεξετάζονται θέματα σχετικά με το πρόγραμμα, τον τρόπο λειτουργίας και αξιοποίησής του. Προτείνεται διεύρυνση της χρήσης του με πολλαπλές λειτουργίες, πέρα από όσα συνυφαίνονται με τον πολιτιστικό τομέα του χορού, που θα περιλαμβάνουν περιβαλλοντικές, εκπαιδευτικές, κοινωνικές και οικονομικές εκδηλώσεις, ώστε το Μέγαρο να απεγκλωβιστεί από μια διαφαινόμενη μονομέρεια του χαρακτήρα του, να ανοιχτεί προς την πόλη και, με ρόλο ευρύτερο, να συμβάλει καταλυτικά στην ανάδειξη της αστικής ταυτότητας της Καλαμάτας και στην ανάπτυξη της περιοχής.

Το άρθρο των **Χαρίδημου Παππά** και **Ηλίας Γκρίνια** με τίτλο «Ανάπτυξη Διαδικτυακής Εφαρμογής με Στόχο τη Βέλτιστη Σειρά Επίσκεψης του Χρήστη/Πελάτη Σε Καταστήματα Παροχής Υπηρεσιών Με Ουρές» αναφέρεται στη σχεδίαση και υλοποίηση μιας διαδικτυακής εφαρμογής με στόχο τον υπολογισμό της βέλτιστης σειράς επίσκεψης του χρήστη της σε έναν αριθμό καταστημάτων παροχής υπηρεσιών με ουρές (υποκαταστήματα τραπεζών, ταχυδρομεία κ.α.) και την οπτικοποίηση της βέλτιστης αυτής διαδρομής πάνω στο χάρτη. Η εφαρμογή υπολογίζει τη βέλτιστη σειρά επίσκεψης ελαχιστοποιώντας το συνολικό εκτιμώμενο (προβλεπόμενο) χρόνο τόσο της διαδρομής από το ένα

κατάστημα στο άλλο, όσο και αυτόν της εξυπηρέτησης του χρήστη/πελάτη από το κάθε κατάστημα. Το συγκεκριμένο πρόβλημα είναι το, κλασσικό στη Θεωρία Γράφων, Ασύμμετρο Πρόβλημα του Πλανόδιου (ή Περιοδεύοντος) Πωλητή (ΑΠΠΠ), αλλά με χρονικά μεταβαλλόμενες αποστάσεις (βάρος ή κόστος) μεταξύ των κόμβων-καταστημάτων, γεγονός που επιτείνει τη γνωστή δυσκολία (hardness) επίλυσης του προβλήματος ακόμα και για σχετικά μικρό αριθμό κόμβων επίσκεψης. Λόγω της μη ελεύθερης πρόσβασης στα πραγματικά δεδομένα ουρών των καταστημάτων παροχής υπηρεσιών στον Ελλαδικό χώρο, προσομοιώθηκε στον υπολογιστή η λειτουργία της ουράς εξυπηρέτησης για το καθένα κατάστημα χωριστά, ενώ αντίθετα, η εκτίμηση της χρονικής απόστασης μεταξύ των καταστημάτων γίνεται με κλήσεις συναρτήσεων του JavaScript Google Maps Directions API.

Στόχος του ερευνητικού άρθρου της **Λίλας Θεοδωρίδου-Σωτηρίου** με τίτλο «Νεότερα ερευνητικά δεδομένα για την ανταλλάξιμη μουσουλμανική περιουσία στην πυρικήαυστο των Σερρών. Η περίπτωση του Εσκή Τζαμιού» είναι η κριτική παρουσίαση τεκμηρίων που σχετίζονται με την ακίνητη περιουσία, που οι μουσουλμάνοι των Σερρών εγκατέλειψαν στην πόλη μετά το 1924. Συγκεκριμένα εξετάστηκαν τα ανταλλάξιμα» ακίνητα της «πυρικήαυστου ζώνης», με στόχο να διαπιστωθούν οι διαδικασίες μεταβίβασής τους σε νέους ιδιοκτήτες το διάστημα 1924-1928. Ποιοί ήταν οι αγοραστές των ανταλλαξίμων και ποιο το τίμημα που κατέβαλαν στην Εθνική Τράπεζα; Τί γνωρίζουμε για τον σύλλογο «Αγοραστών Ανταλλαξίμων Αστικών Ακινήτων»; Ποιά η τύχη του εμβληματικού Εσκή Τζαμί; Ο μεγάλος χωροκοινωνικός μετασχηματισμός που συντελέστηκε εκείνη της περίοδο και διέγραψε εν πολλοίς την μετέπειτα πορεία του ιστορικού κέντρου της πόλης, τεκμηριωμένος μέσα από την τύχη των ανταλλαξίμων κτημάτων, αποτελεί μια ακόμη συμβολή στην ιστορία της πόλης των Σερρών.

Κλείνοντας το εισαγωγικό σημείωμα του 6ου τεύχους του περιοδικού ΧωροΓραφίες σας θυμίζουμε ότι για τα θεματικά πεδία που ενδιαφέρουν το περιοδικό μας, μπορείτε να ανατρέξετε στην αρχική σελίδα του ιστοτόπου μας.

Περιμένουμε την υποβολή νέων άρθρων, τα οποία σύμφωνα με την πάγια τακτική μας, στέλνονται χωρίς τα διακριτικά των συγγραφέων σε τουλάχιστον δύο κριτές. Καταληκτική ημερομηνία υποβολής

άρθρων για το επόμενο (6ο τεύχος) είναι η 30η Σεπτεμβρίου 2018.

Την υποβολή των προς κρίση άρθρων θα πρέπει να συνοδεύει δήλωση των συγγραφέων (βλέπε υπόδειγμα 1) ότι το άρθρο δεν έχει δημοσιευτεί σε άλλο περιοδικό ή πρακτικά συνεδρίων και ότι στην περίπτωση της έγκρισης ηλεκτρονικής δημοσίευσης των άρθρων τους μεταβιβάζουν τα πνευματικά δικαιώματα δημοσίευσης (βλέπε υπόδειγμα 2)

Σέρρες, 6 Μαΐου, 2018

Η Συντακτική Επιτροπή

Γεω-τόποι
Τόμος 5, Αριθμός 1, 2018

Περιεχόμενα

<i>Μέγαρο Χορού Καλαμάτας: Ένα νέο τοπόσημο στον ιστό της πόλης</i> Ε. Αθανασοπούλου, Ν. Γιαννακόπουλος	1-9
<i>Ανάπτυξη Διαδικτυακής Εφαρμογής με Στόχο τη Βέλτιστη Σειρά Επίσκεψης του Χρήστη/Πελάτη Σε Καταστήματα Παροχής Υπηρεσιών Με Ουρές</i> Χ. Παππάς, Η. Γκρίνιας	11-21
<i>Νεότερα ερευνητικά δεδομένα για την ανταλλάξιμη μουσουλμανική περιουσία στην πυρίκανστο των Σερρών. Η περίπτωση του Εσκή Τζαμιού</i> Λ. Θεοδωρίδου-Σωτηρίου	23-34

Μέγαρο Χορού Καλαμάτας: Ένα νέο τοπόσημο στον ιστό της πόλης

Ελένη Αθανασοπούλου

Πολιτικός Μηχανικός,
Τμήμα μελετών και κατασκευών, ΤΕΙ Πελοποννήσου

Νικόλαος Γιαννακόπουλος*

Αρχιτέκτων Μηχανικός
Τμήμα μελετών, Δήμος Καλαμάτας

(*) Τηλ. 2721361845, και E-mail nigianak@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Το Μέγαρο Χορού Καλαμάτας είναι ένα κεντρικά χωροθετημένο νεόδμητο επιβλητικό κτήριο που σήμερα στεγάζει τις εκδηλώσεις του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού. Σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε ως μέρος του οράματος για την πολιτιστική, οικονομική, τουριστική ανάπτυξη της πόλης. Η παρούσα εργασία συζητά τη λειτουργία του ως τοπόσημο, επιδιώκοντας να προσεγγίσει τη νέα πραγματικότητα που διαμορφώνεται για την πόλη και την ευρύτερη περιοχή από τη λειτουργία του Μεγαρόν. Δεδομένης της θέσης του στον αστικό ιστό και, κυρίως, δεδομένων των προηγμένων χαρακτηριστικών που ενσωματώνει το σύγχρονο εμβληματικό κτήριο, επανεξετάζονται θέματα σχετικά με το Πρόγραμμα, τον τρόπο λειτουργίας και αξιοποίησής του. Προτείνεται διεύρυνση της χρήσης του με πολλαπλές λειτουργίες, πέρα από όσα συνυφαίνονται με τον πολιτιστικό τομέα του χορού, που θα περιλαμβάνουν περιβαλλοντικές, εκπαιδευτικές, κοινωνικές και οικονομικές εκδηλώσεις, ώστε το Μέγαρο να απεγκλωβιστεί από μια διαφαινόμενη μονομέρεια του χαρακτήρα του, να ανοιχτεί προς την πόλη και, με ρόλο ευρύτερο, να συμβάλει καταλυτικά στην ανάδειξη της αστικής ταυτότητας της Καλαμάτας και στην ανάπτυξη της περιοχής.

Λέξεις κλειδιά: Καλαμάτα, Μέγαρο Χορού, τοπόσημο, περιφερειακή ανάπτυξη, υποδομές.

ABSTRACT: The Dance Hall (Megaron) of Kalamata (which hosts most of the Kalamata International Dance Festival events) is a centrally located, newly constructed imposing building. It was thought, designed and realized as part of the city's vision for its own cultural, economical, touristic growth, as well as of the surrounding area's. The present paper argues on the Megaron's role as a landmark, trying to approach the new reality shaped for the city and its surrounding area, influenced by the presence and function of this building. -Given its location in the urban fabric and, in particular, given its advanced features, this paper reviews issues relating to the Program, the function and utilization. Expanded use of multiple functions beyond what interwoven with the cultural sector of the dance, which would include environmental, educational, social and economic events is proposed, so that the Hall can extricate itself from an apparent one-sidedness, to open to the city and a wider role, to contribute decisively to the emergence of urban identity of Kalamata and the development of the region.

Keywords: Kalamata, Dance Hall (Megaron), landmark, regional development, infrastructures.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Καλαμάτα, πρωτεύουσα του Νομού Μεσσηνίας και έδρα του Διεθνούς Κέντρου Χορού (ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ.), κατέχει τον τίτλο της Πόλης του Χορού. Η διοργάνωση του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού κάθε καλοκαίρι, εδώ και 20 χρόνια, έχει φέρει το χορό στο

προσκήνιο και αποτελεί το κεντρικό γεγονός στον πολιτιστικό τομέα στην πόλη και στη Νότια Πελοπόννησο. Η διεθνής διάσταση του φεστιβάλ και η απήχρησή του συμβάλλουν αναμφίβολα στην τοπική ανάπτυξη. Το πρόγραμμα κάθε χρόνο περιλαμβάνει σημαντικές διεθνείς αλλά και ελληνικές παραγωγές του σύγχρονου χορού και στα πλαίσια του φεστιβάλ έχουν παρουσιάσει τη δουλειά τους χορογράφοι και ομάδες διεθνούς βεληνεκούς. Παράλληλα οργανώνονται εργαστήρια (workshops) και σεμινάρια που απευθύνονται σε χορευτές και επαγγελματίες του χώρου αλλά και παράλληλες εκδηλώσεις για ευρύτερο κοινό.

Πρόσφατα εγκαινιάστηκε το Μέγαρο Χορού Καλαμάτας, ένα κτήριο εντυπωσιακά μεγάλο σε σύγκριση με την αστική κλίμακα της Καλαμάτας. Πρόκειται για ένα νεόδμητο κτήριο στο κέντρο της πόλης, στην οδό Αρτέμιδος, στον άξονα Βορρά-Νότου, δίπλα στον ποταμό Νέδοντα. Το κτήριο περιλαμβάνει σκηνή 1500τ.μ. (μαζί με τα παρασκήνια) και αποτελεί το μεγαλύτερο και πλέον σύγχρονο κτήριο πολιτισμού της Πελοποννήσου. Το εν λόγω κτήριο καλείται σήμερα να στεγάσει, πρωτίστως, τις δράσεις και τις εκδηλώσεις του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας. Το Μέγαρο Χορού, που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε ως μέρος του οράματος για την εξέλιξη της πόλης και την πολιτιστική, οικονομική, τουριστική ανάπτυξή της, πρέπει σήμερα να επανεξετάσει προσεκτικά τις δυνατότητες αξιοποίησής του.

Το Μέγαρο Χορού Καλαμάτας υλοποιήθηκε για να στεγάσει τις δραστηριότητες του Διεθνούς Κέντρου Χορού (ΔΙΚΕΧΟ) Καλαμάτας, το οποίο μαζί με το Κέντρο Σύγχρονης Εικαστικής Δημιουργίας Ρεθύμνης, το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους της Δράμας, το Κέντρο Μουσικού Θεάτρου του Βόλου, το Εικαστικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης της Λάρισας και το Φωτογραφικό Κέντρο Σκοπέλου αποτελούν τους θεσμούς του Εθνικού Πολιτιστικού Δικτύου Πόλεων (ΕΠΑΠ). Οι τέσσερις τομείς του ενιαίου οργανωτικά προγράμματος δράσης του ΕΠΑΠ ήταν θεσμοί, κτιριακή υποδομή, επιμόρφωση και επικοινωνία, ένα πρόγραμμα που ξεκίνησε με στόχο να δραστηριοποιήσει πολιτιστικά την περιφέρεια συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην ανάπτυξη ενός «πολιτιστικού τουρισμού». Βασικές προϋποθέσεις για την ένταξη των πόλεων στο πρόγραμμα ήταν η επιλογή ενός συγκεκριμένου πολιτιστικού τομέα

σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας, η δημιουργία ανεξάρτητου φορέα υλοποίησης, η ύπαρξη καλλιτεχνικής διεύθυνσης και η συγχρηματοδότηση υπουργείου Πολιτισμού και του εκάστοτε δήμου [1]. Η Καλαμάτα ήταν μία από τις εννέα πόλεις που μπηκαν πιλοτικά στην πρώτη φάση του προγράμματος (μαζί με τις πόλεις Βόλο, Κομοτηνή, Ρέθυμνο, Σκόπελο, Λάρισα, Πάτρα, Κοζάνη και Βέροια) στις αρχές τις δεκαετίας '90, ενώ ακολούθησαν, στη συνέχεια, άλλες δεκατρείς πόλεις.

II. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΙΔΙΑΙΤΕΡΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ

Σήμερα, σύμφωνα με την άποψη των συγγραφέων, φαίνεται να βρίσκεται σε ύφεση η τάση της παγκοσμιοποίησης για τη δημιουργία της «παγκόσμιας πόλης», της πόλης, δηλαδή, με τα κοινά γνωρίσματα ανεξάρτητα του τόπου, τα ίδια καταστήματα και εμπορικά κέντρα με τις αναγνωρίσιμες φίρμες προϊόντων, τις αλυσίδες ξενοδοχείων, τα μουσεία και τα εμβληματικά κτήρια αρχιτεκτόνων παγκοσμίου προβολής. Σε αρκετές περιπτώσεις, μετά τη σταδιακή εγκατάλειψη των ιστορικών κέντρων από τους κατοίκους αλλά και την αποβιομηχάνιση πολλών περιοχών, οι πόλεις προσπαθούν να ανατάξουν την εικόνα συρρίκνωσης και ερήμωσης και να αντιμετωπίσουν την υποβάθμιση του αστικού τους περιβάλλοντος. Έτσι αναζητούν μια νέα ταυτότητα, ώστε να διαμορφώσουν τη σύγχρονη εικόνα τους, λαμβάνοντας υπ' όψη τους ισχύοντες κανόνες του παιχνιδιού, χρησιμοποιώντας συχνά τα εργαλεία του «μάρκετινγκ προορισμού»

Η Γοσποδίνη(2002) κατηγοριοποιεί τις πόλεις της Ευρώπης ανάλογα με το μέγεθος και τις αναπτυξιακές τους δυνατότητες. Επιπλέον, προτείνει τη διαχείριση της αστικής εικόνας και τον αστικό σχεδιασμό ως εργαλείο που μπορεί να συμβάλει στη διατήρηση και βελτίωση των αναπτυξιακών προοπτικών, ειδικά για τις μικρές περιφερειακές πόλεις [2]. Σήμερα, στο διεθνή χώρο, πόλεις σαν την Καλαμάτα, μικρού και μεσαίου μεγέθους, επιδιώκουν την ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του τόπου τους και τη διαμόρφωση της ιδιαίτερης ταυτότητας κάθε πόλης, με στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των πολιτών, και την προσέλκυση επισκεπτών, τουριστών και επενδυτών. Διαχρονικά, η πόλη αποτελεί το αστικό σκηνικό για πλήθος γεγονότων και δράσεων. Κοινωνικά, πολιτικά, λατρευτικά, αθλητικά γεγονότα πραγματοποιούνται σε μεγάλες πόλεις, μικρές πόλεις και χωριά. Αυτές οι εκδηλώσεις μπορεί να είναι γραμμικές, π.χ. πορείες και παρελάσεις ή χωρικές, όπως φεστιβάλ και πολυθεματικά projects. Σύμφωνα με την άποψη των συγγραφέων, ανάλογα γεγονότα μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στη διαμόρφωση της αστικής εικόνας. Στην εποχή της εικόνας, της τεχνολογίας, των ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας

και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης η αστική εικόνα συνήθως χρειάζεται πολλά χρόνια για να διαμορφωθεί και να καθιερωθεί, αλλά μπορεί να καταστραφεί πολύ γρήγορα. Για παράδειγμα, η Γένοβα της Ιταλίας σήμερα, για τους νέους, είναι μάλλον πόλη-συνώνυμο της διαδήλωσης και της διαμαρτυρίας, λόγω των αιματηρών επεισοδίων στη σύνοδο του G8 το 2001, παρά πόλη παγκόσμιας κληρονομιάς λόγω του γεγονότος ότι υπήρξε εξέχον λιμάνι από τον 4^ο αιώνα π.Χ. Σήμερα οι πόλεις ακολουθούν στρατηγικές μάρκετινγκ για να βελτιώσουν τη δημόσια αστική εικόνα τους και να προωθήσουν το «branding» πόλεων, κυρίως μέσω της δημιουργίας μιας νέας ταυτότητας με κυρίαρχη την πολιτιστική διάσταση, τη δημιουργικότητα, την εξωστρέφεια και την καινοτομία. Σε αυτήν την κατεύθυνση μικρές, μεσαίους μεγέθους και μεγάλες πόλεις σχηματίζουν δίκτυα και πολιτιστικές διαδρομές, εστιάζοντας στην πολιτιστική διάσταση, τη βιώσιμη ανάπτυξη, την καινοτομία και την οικολογία. Επιπλέον, διοργανώσεις και θεσμοί όπως η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, οι Νύχτες Μουσείων, η Λευκή Νύχτα, οι δρόμοι-δίκτυα αναγνωρισμένοι από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η εγγραφή στον κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, το πρόγραμμα Δημιουργικών Πόλεων (Creative Cities) της UNESCO, το πρόγραμμα Cittaslow, και πολλά άλλα στοχεύουν στη δικτύωση των πόλεων, στη σύναψη πολιτιστικών συμμαχιών, στην ανάδειξη των πόλεων ως προορισμών πολιτισμού και ψυχαγωγίας και στην εξωστρέφεια. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται συνήθως και η ανάληψη της διοργάνωσης αθλητικών μέγα-γεγονότων, όπως ολυμπιακοί αγώνες, μουντιάλ κ.λπ. ώστε να εξασφαλιστεί διεθνής προβολή, διαφήμιση των πόλεων και προσέλκυση του παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Η συμμετοχή σε τέτοια γεγονότα και δραστηριότητες αποφέρει τεράστια οφέλη στις διοργανώτριες πόλεις, μετρήσιμα και μη μετρήσιμα, ενώ διαμορφώνει τις παγκόσμιες τάσεις και τη μόδα [3] - [4].

Η πιο γνωστή, ίσως, περίπτωση αστικής αναζωογόνησης και αναπτυξιακής επανάστασης είναι η πόλη Μπιλμπάο της Ισπανίας, όπου η λειτουργία του σύγχρονου Μουσείου Τέχνης του Ιδρύματος Guggenheim (έργο του αρχιτέκτονα Frank Gehry), οι αστικές επεμβάσεις μεγάλης κλίμακας και η εντυπωσιακή αλλαγή της εικόνας του κέντρου της τότε παρακαμάζουσας πόλης έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη της πόλης και κατέστησε το Μπιλμπάο έναν από τους κορυφαίους τουριστικούς προορισμούς [5]. Το μουσείο Guggenheim έγινε παγκόσμια αναγνωρίσιμο τοπόσημο (landmark) και από τα πιο εμβληματικά κτήρια της Ευρώπης. Είχε 2.600.000 επισκέπτες τα δύο πρώτα χρόνια της λειτουργίας του, οι οποίοι σε ποσοστό 80% περίπου πήγαν στην πόλη για να δουν το μουσείο ή παρέτειναν τη διαμονή τους για αυτό το λόγο [6].

Αντίστοιχα, σε διάφορες μεγάλες πόλεις επίσης, έχουν καταγραφεί τις τελευταίες δεκαετίες επεμβάσεις μεγάλης κλίμακας σε κέντρα πόλεων ή αναπλάσεις μεγάλης κλίμακας στον αστικό ιστό - που περιλαμβάνουν νέα εμβληματικά κτήρια καταξιωμένων αρχιτεκτόνων (συνήθως εμπορικής-ψυχαγωγικής ή και πολιτιστικής χρήσης) και δημιουργία νέων τοπόσημων με στόχο την ανανέωση του αστικού αποθέματος και τον επαναπροσδιορισμό της αστικής εικόνας, όπως για παράδειγμα ο Τροχός της Χιλιετίας (London Eye) Λονδίνο [7]. Σκοπός των ανωτέρω πρωτοβουλιών είναι να βελτιωθεί το αστικό περιβάλλον, να ανανεωθεί η αστική εικόνα και να καλυτερεύσει η ποιότητα ζωής των πολιτών και επισκεπτών. Εφόσον, επιπλέον, τα παραπάνω συμβαίνουν στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, τότε η πόλη γίνεται περισσότερο λειτουργική, άνετη και αρεστή στους πολίτες της και, συνακόλουθα, δύναται να αποτελέσει πόλο έλξης και νέο εμπορικό «προϊόν» για προσέλκυση επενδύσεων, ακόμα και αναδυόμενο τουριστικό προορισμό.

Τον Μάιο του 2007, οι υπουργοί Χωροταξίας των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενέκριναν την Εδαφική Ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: «Προς μια πιο ανταγωνιστική Ευρώπη διαφορετικών περιφερειών» (Εδαφική Ατζέντα) και τον «Χάρτη της Λειψίας για την αιεφόρο ανάπτυξη των ευρωπαϊκών πόλεων» (Χάρτης της Λειψίας) στην άτυπη υπουργική σύνοδο για την αστική ανάπτυξη και την εδαφική συνοχή στη Λειψία [8]. Η διεθνής πολιτική για τη βιώσιμη ανάπτυξη στις ευρωπαϊκές πόλεις, όπως περιγράφεται στο Χάρτη της Λειψίας για τις βιώσιμες ευρωπαϊκές πόλεις [9], και τη θεματική στρατηγική για το Αστικό Περιβάλλον (2006), αποτυπώνει τις κατευθύνσεις στις οποίες δεσμεύονται τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες συνοψίζονται στα εξής: (α) Ολοκληρωμένες πολιτικές και προγράμματα αστικής ανάπτυξης, (β) Αρχή της συμπαγούς πόλης, αποτροπή της άτακτης αστικής διάχυσης, (γ) Στροφή του πολεοδομικού σχεδιασμού προς το εσωτερικό της πόλης, με σκοπό την αναβάθμισή της από άποψη: πολεοδομικού ιστού, συγκρούσεων χρήσεων γης, υποβάθμισης δημόσιου χώρου, παλαιώσης κτιριακού αποθέματος, εγκλωβισμού χαμηλο-εισοδηματικών στρωμάτων ή μειονοτήτων σε συγκεκριμένες γειτονιές, αναγκών στεγαστικής αποκατάστασης ορισμένων ομάδων πληθυσμού κ.λπ. και (δ) Προστασία αστικής βιοποικιλότητας, ελάττωση της στεγανοποίησης του εδάφους [10].

Στην κατεύθυνση αυτή κινείται και η εθνική πολιτική για την πολεοδομία. Σύμφωνα με την Καραβασίλη (2012), είναι κοινός τόπος ότι σήμερα οι πόλεις μας βρίσκονται σε κρίση. Ειδικά οι ελληνικές πόλεις διαπιστώνεται ότι είναι από τις λιγότερο ανταγωνιστικές της Ευρώπης και από τις λιγότερο φιλικές προς τους κατοίκους και τους επισκέπτες. Είναι πόλεις εξαιρετικά ενεργοβόρες και με έντονα προβλήματα λειτουργικότητας όπως το κυκλοφοριακό, η ρύπανση, η έλλειψη

περιβαλλοντικών υποδομών, η έλλειψη πρασίνου και ελεύθερων χώρων [11]. Η πολιτική του ΥΠΕΝ (πρώην ΥΠΕΚΑ) έχει, σήμερα, διπλό στόχο: Αφ' ενός, η συγκράτηση της άναρχης αστικής εξάπλωσης των πόλεων και οικισμών αλλά και της διάχυτης εκτός σχεδίου δόμησης, κυρίως εκεί όπου απειλούνται ευαίσθητοι πόροι, όπως παράκτιοι χώροι/ νησιά, δάση, γεωργική γη προτεραιότητας κ.λπ., αφ' ετέρου, αναβάθμιση των πόλεων εσωτερικά, με τις κατάλληλες πολεοδομικές ρυθμίσεις και αναπλάσεις/ παρεμβάσεις [12].

Σήμερα κάποιοι Δήμοι και πολίτες προσπαθούν με λιγότερα να καταφέρουν περισσότερα και στην οικονομική ασφυξία που περιορίζει κάθε δραστηριότητα να αντιτείνουν την ανάληψη πρωτοβουλιών με στόχο τη δημιουργικότητα, την εξωστρέφεια και την καινοτομία. Με ενεργοποίηση των αδρανών δυνάμεων, ανάπτυξη του εθελοντισμού, βέλτιστη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων και με ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε τόπου είναι δυνατόν να επιτευχθεί ο στόχος της βιώσιμης ανάπτυξης και η διαφοροποίηση με έμφαση στη δημιουργικότητα. Σε αυτήν την κατεύθυνση κινείται η ανάδειξη του Μεγάρου Χορού Καλαμάτας σε τοπόσημο για την πόλη και την ευρύτερη περιοχή, με έμφαση στον τομέα του πολιτισμού αλλά και με σημαντική επιρροή στον κοινωνικό και οικονομικό τομέα.

III. ΤΟ ΜΕΓΑΡΟ ΧΟΡΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Η πόλη της Καλαμάτας έχει καθιερωθεί στον ελλαδικό και διεθνή χώρο ως πολιτιστικό κέντρο χορού. Η αναμενόμενη πλήρης λειτουργία του Μεγάρου Χορού θα συμβάλει, αφενός, στην διατήρηση και, αφετέρου, στην ενίσχυση της διεθνούς εμβέλειας της πόλης. Το Μέγαρο Χορού Καλαμάτας είναι ο πλέον σημαντικός χώρος εκδηλώσεων για την πόλη και σχεδιάστηκε για να εξυπηρετεί το Διεθνές Κέντρο Χορού· στέγη για παραστάσεις και εκδηλώσεις που οργανώνονται κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ -και όχι μόνο-, αλλά και χώρος για τη φιλοξενία θεατρικών παραστάσεων πρόζας και λυρικού θεάτρου, καθώς και σημαντικού μεγέθους παραγωγών από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Επιπλέον, προβλέπεται η περιστασιακή λειτουργία του ως συνεδριακού κέντρου καθώς και η αξιοποίησή του για άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις της πόλης: μικρά μουσικά σύνολα, κινηματογράφος, διαλέξεις, εκθέσεις κ.λπ.

Το Μέγαρο Χορού Καλαμάτας κατασκευάστηκε από την κοινοπραξία των εταιρειών ΜΕΛΚΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΛΦΑ Α.Ε – ΩΡΙΩΝ ΑΤΕ, κατόπιν διαγωνισμού με το σύστημα «Μελέτη και Κατασκευή». Η σύμβαση υπεγράφη το 2006 για συνολική δαπάνη εργασιών 12.260.164,43€, συμπεριλαμβανομένου του ΦΠΑ (εργοδότης ο Δήμος Καλαμάτας). Διαθέτει, ίσως, τη μεγαλύτερη κεντρική

σκηνή ελληνικού θεάτρου, επιφάνειας μαζί με τα παρασκήνια περίπου 1.500 τ.μ. Η αίθουσα θεατών μαζί με τους εξώστες είναι 675 θέσεων με δυνατότητα επαυξήσεως και με 15 θέσεις κατάλληλες για ΑΜΕΑ. Διαθέτει εγκαταστάσεις για πιτ ορχήστρας και είναι εξοπλισμένο με όλα τα σύγχρονα οπτικοακουστικά μέσα. Πέραν της κεντρικής αίθουσας υπάρχει μία μεγάλη αίθουσα δοκιμών, επιφάνειας περίπου 350 τ.μ., η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την προετοιμασία των χορευτών αλλά και για τη διενέργεια παράλληλων, με την κύρια αίθουσα, εκδηλώσεων. Το κτήριο, εκτός από τους χώρους που προορίζονται για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, διαθέτει σημαντικό αριθμό ατομικών και ομαδικών αποδυτηρίων, χώρους διοίκησης και βιβλιοθήκης, κυλικείο καθώς και φουαγιέ-χώρο υποδοχής.

Εικόνα 1. Το Μέγαρο Χορού Καλαμάτας (2016) (φωτ. από προσωπικό αρχείο Ν. Γιαννακόπουλου)

Εικόνα 2. Εσωτερικό φουαγιέ του Μεγάρου. (φωτ. από προσωπικό αρχείο Ν. Γιαννακόπουλου)

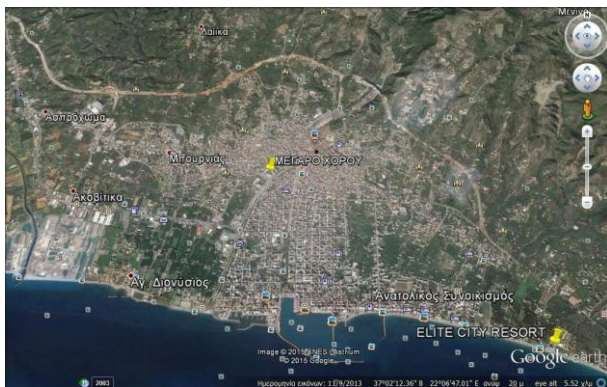
Εικόνα 3. Διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου Μεγάρου (2016). Λεπτομέρειες. (φωτ. από προσωπικό αρχείο Ν. Γιαννακόπουλου)

Το Μέγαρο Χορού Καλαμάτας λειτουργεί σαν «σημείο» στο χώρο αλλά και σαν «πύλη», καθώς βρίσκεται στον κυριότερο οδικό άξονα βορρά-νότου της πόλης, την οδό Αρτέμιδος. Εκεί οδηγούν οι δύο εισόδους της πόλης (νέα είσοδος Καλαμάτας & περιφερειακή οδός Καλαμάτας -υπό κατασκευή). Το Μέγαρο Χορού, λόγω της χωροθέτησής του, απευθύνεται τόσο στους κινούμενους από τις εισόδους της πόλης επισκέπτες, όσο και σε αυτούς που—αντικρίζουν το κτήριο από το πολεοδομικό κέντρο της πόλης. Το κτήριο, με το «εργοστασιακό» ύφος που του προσδίδει το ανάγλυφο μεταλλικό ικρίωμα που περιβάλλει τους χώρους του κοινού της μεγάλης αίθουσας, χαρακτηρίζεται από την πλαστικότητα των απαιτούμενων για την λειτουργία του όγκων και, ταυτόχρονα, από τη διαφάνεια των χώρων για το κοινό (foyers), που επιτρέπουν την αναγνωσιμότητα των εσωτερικά του κτηρίου τεκταινομένων. Η μορφή του κτηρίου εκπέμπει φιλικότητα προς τον διερχόμενο, ικανοποιώντας την «περιέργεια» του για τα πολιτιστικά δρώμενα. Η στιβαρή και αυστηρή μορφή το διαφοροποιούν από τα άλλα κτήρια στον ιστό της πόλης συμβάλλοντας στη θεώρησή του ως σημείου αναφοράς με εμβληματικό χαρακτήρα. Τα στοιχεία από γυαλί με πολύ ισχυρή αντανάκλαση συνδιαμορφώνουν την επιδερμίδα του κτηρίου. Η διάτρητη μορφή των μεταλλικών στοιχείων των όψεων έχουν επιλεγεί προκειμένου, αφενός μεν, να υπάρχει ορατότητα από το εσωτερικό και, αφετέρου, να επιτρέπεται ο φυσικός αερισμός του εσωτερικού χώρου (όπου δεν συνοδεύεται με γυαλί στο εσωτερικό). Η ανακλαστική επιφάνεια που προκύπτει κάνει ορατή την κατασκευή από πολύ μεγάλη απόσταση, από ξηρά, θάλασσα και αέρα [13]. Τα μεταλλικά σκίαστρα των όψεων σε συνδυασμό με τις επιφάνειες από γυαλί (έξι γυάλινα πλαίσια ύψους περίπου τεσσάρων μέτρων έμπροσθεν της κύριας όψης) που αποτελούν στοιχεία της περιφραξης και σηματοδοτούν την είσοδο στον περιβάλλοντα χώρο του Μεγάρου, συνεισφέρουν στη δημιουργία ενός συνόλου, μιας ξεχωριστής νησίδας στην αστική γεωμετρία.

IV. ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΙΣΤΟ ΚΑΙ Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ

Το οικοπέδο στο οποίο ανεγέρθηκε το Μέγαρο Χορού, αποτελεί επίσης σημείο αναφοράς στην πόλη, καθώς εκεί λειτουργούσε, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, το ελαιουργείο-σαπωνοποιείο Λιναρδάκη, εργοστάσιο με σημαντικό κύκλο εργασιών και διεθνείς εξαγωγές. Η αρχιτεκτονική μορφή του Μεγάρου, σήμερα, με τις βιομηχανικές γραμμές, μπορεί να θεωρηθεί μια μετεξέλιξη της αστικής εικόνας στο συγκεκριμένο οικόπεδο-σημείο αναφοράς. Με την διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου του Μεγάρου το πρώτο εξάμηνο του 2016, θα ολοκληρωθεί η ανάπλαση του χώρου και μιας ευρύτερης περιοχής, περίπου 5000 τ.μ. Η προς υλοποίηση αστική ανάπλαση της περιοχής του Μεγάρου Χορού εξασφαλίζει την λειτουργική σύνδεσή του με τον πολεοδομικό ιστό της πόλης. Η μελέτη του περιβάλλοντος χώρου, ακολουθώντας την αισθητική του συγκροτήματος, το συνδέει με τον αστικό ιστό. Το κτιριακό συγκρότημα, μετά κι από την ολοκλήρωση του περιβάλλοντα χώρου, θα αποτελέσει ένα σύγχρονο σημείο αναφοράς, έναν πόλο έλξης, ένα τοπόσημο για την πόλη της Καλαμάτας.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η διαμόρφωση ενός δημόσιου αστικού χώρου αφενός σφραγίζει τη φυσιογνωμία μιας πόλης, μεταβάλλοντας, συχνά, όψεις της καθημερινότητάς της και, αφετέρου, αντανακλά τον βαθμό εγρήγορσης μιας πολιτείας απέναντι στα προβλήματα και τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας [13]. Η δράση που πρόσφατα ανέλαβε ο Δήμος πάντως, κινείται στην κατεύθυνση της περαιτέρω ανάδειξης του Μεγάρου, με την (υπό υλοποίηση) διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου, καθώς και την απαλλοτρίωση όμορης ιδιοκτησίας που επιβάρυνε αισθητικά την περιοχή· ενώ περιορίζει την οπτική προς το Μέγαρο από το Βορρά. Επιδιώκεται, επομένως, το Μέγαρο να μην είναι απλώς ένα σημείο στο χάρτη, παίζοντας μόνο το ρόλο της στέγης του χορού, αλλά, το εμβληματικό κτήριο, στον αστικό άξονα Βορρά-Νότου, να λειτουργήσει ως το κέντρο μιας ευρύτερης περιοχής, ως μια εστία αναζωογόνησης δίπλα στον ποταμό Νέδοντα.

Εικόνα 4. Θέση του Μεγάρου Χορού στην Πόλη. (υπόβαθρο: earth google)

Η ανέγερση του Μεγάρου Χορού Καλαμάτας έχει μακρά ιστορία και με οικονομικό αντίκτυπο, καθώς χρειάστηκαν περίπου 14 εκ. ευρώ από το Γ'ΚΠΣ και το ΕΣΠΑ για την αποπεράτωση και λειτουργία του. Ωστόσο, δεν έχει βρεθεί ακόμα η μια ολοκληρωμένη λύση στο θέμα της αξιοποίησης και της βέλτιστης δυνατής λειτουργίας του. Το 2014 συντάχτηκε για λογαριασμό του Δήμου Καλαμάτας μελέτη βιωσιμότητας (από ιδιωτική εταιρία με μεγάλη εμπειρία σε συναφείς μελέτες) με σκοπό τη διαμόρφωση του πλαισίου λειτουργίας και διοίκησης του Μεγάρου. Ως προς το θέμα της λειτουργίας του, προτάθηκαν τρία εναλλακτικά σχήματα λειτουργίας: Α) με φορέα λειτουργίας το Δήμο, Β) με την παραχώρηση της λειτουργίας σε ιδιωτικό φορέα, Γ) μεικτό σύστημα[14]. Παρόλα αυτά το θέμα του φορέα διαχείρισης και λειτουργίας του Μεγάρου δεν έχει ακόμα προχωρήσει.

V. ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ως τοπόσημο ορίζεται ένα σημείο αναφοράς, κάτι που χαράσσεται στη μνήμη των επισκεπτών, κάτι που φαίνεται από μακριά, κάτι που σχετίζεται με την ευημερία μίας περιοχής, που ταυτίζεται με αυτήν και οφείλει να έχει έντονο πολιτισμικό χαρακτήρα [15]. Οι ελληνικές πόλεις φαίνεται να αναζητούν νέα τοπόσημα για να αναδείξουν τις ιδιαιτερότητές τους, να προβάλλουν την ιδιαίτερη ταυτότητά τους και την πολυμορφία τους και να διαχειριστούν τη δημόσια εικόνα τους με όρους μάρκετινγκ. Η Θεσσαλονίκη φαίνεται να επιδιώκει την ανανέωση της εικόνας της, προκρίνοντας (παράλληλα με το Λευκό Πύργο ως μνημείο-σύμβολο/τοπόσημο) τη δημιουργία ενός σύγχρονου τοπόσημου, στην παραλία, με τις πρόσφατες βραβεύσεις, πέντε μελετών (βλ. εικόνες 5 & 6) στον Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό Ιδεών "Δημιουργία & Ανάκτηση Κοινόχρηστων και Κοινωφελών Χώρων και Ανάδειξη Χώρων «Τοπόσημου» στην αστική περιοχή του Δήμου Θεσσαλονίκης" [16].

Αντίστοιχα, στον φαληρικό όρμο προγραμματίζεται (επίσης κατόπιν Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού), μέσα στη θάλασσα, η κατασκευή ενός νέου τοπόσημου, ως μέρος της ανάδειξης του παραλιακού μετώπου, το οποίο θα είναι ένας σταθμός θαλάσσιας επικοινωνίας [17]-[18].

Εικόνα 5. Ξενοφόρα, Βραβείο στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό Δημιουργία & Ανάκτηση Κοινόχρηστων και Κοινωφελών Χώρων και Ανάδειξη Χώρων «Τοπόσημου» στην αστική περιοχή του Δήμου Θεσσαλονίκης" πηγή υπ. αρ. [16]

Εικόνα 6. Υδατογράφημα Βραβείο στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό Δημιουργία & Ανάκτηση Κοινόχρηστων και Κοινωφελών Χώρων και Ανάδειξη Χώρων «Τοπόσημου» στην αστική περιοχή του Δήμου Θεσσαλονίκης" πηγή υπ. αρ. [16].

Η θέση του Μεγάρου Χορού Καλαμάτας στο δεδομένο σημείο του αστικού ιστού καθώς και ο χαρακτήρας του κτηρίου προσφέρονται, απολύτως, ώστε να ενσαρκώσει το Μέγαρο ένα νέο τοπόσημο, κατά αντιστοιχία με τη σύγχρονη τάση για ανάδειξη τοποσημών, δηλαδή, κατά κύριο λόγο, εμβληματικών κτηρίων ή/και κτηρίων που συνδέονται με τον πολιτισμό. Θα λειτουργεί ως ένας νέος πόλος έλξης για την ευρύτερη περιοχή, ως ένας «φάρος κατεύθυνσης» στον πολεοδομικό ιστό της πόλης. Χωρίς αμφιβολία, το μέχρι σήμερα ιστορικό τοπόσημο της Καλαμάτας είναι ο Ναός των Αγίων Αποστόλων, στο ιστορικό κέντρο βυζαντινό μνημείο (11^{ος} αι.) και έμβλημα του Δήμου Καλαμάτας. Ο Ναός αποτελεί σημαντικό ιστορικό μνημείο της πόλης αλλά και της χώρας, καθώς εκεί έγινε η πρώτη δοξολογία και ξεκίνησε η επανάσταση του 1821, στις 23 Μαρτίου.

Όπως αναφέρει και η Μαραγκοπούλου (1994), «η ανάπτυξη και άνθιση των πολιτιστικών δράσεων στην Καλαμάτα ξεκίνησαν στα τέλη της δεκαετίας του '80, όταν, ενώ στην υπόλοιπη Ελλάδα ο πολιτισμός προχωρούσε, ως επί το πλείστον, με κόπους και δυσκολίες, στην Καλαμάτα τα πράγματα κύλησαν γρήγορα και με ουσιαστικά αποτελέσματα. (...) Η θέληση της τοπικής αυτοδιοίκησης και η αποφασιστικότητά της να επέμβει δυναμικά στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης έπαιξε ρόλο καθοριστικό» [19]. Οι πολίτες, από την άλλη πλευρά, έχουν αγκαλιάσει τις καλλιτεχνικές και πολιτιστικές δράσεις και εκδηλώσεις που αναλαμβάνονται και υλοποιούνται από τις Δημοτικές Επιχειρήσεις (επί πολλά χρόνια από τη Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας (ΔΕΠΑΚ) και σήμερα από τη ΦΑΡΙΣ). Κυρίως, δε, το Δημοτικό Ωδείο, τη Σχολή Εικαστικών καθώς και τη Σχολή Χορού. Εξάλλου, τα τελευταία 30 χρόνια, είχε προετοιμαστεί το έδαφος και έχει πλέον έμπρακτα εκφραστεί η εκτίμηση των δημοτών στα Καλλιτεχνικά Σχολεία, με τη φοίτηση εκεί χιλιάδων παιδιών, καθώς και με την παρακολούθηση όλων των παραστάσεων και των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων από πλήθος κόσμου. Συνεπώς, αποδεικνύεται ότι έχει ήδη διαμορφωθεί μια πολιτιστική κουλτούρα στο κοινό της πόλης, το οποίο, επί σειρά ετών, έχει αγκαλιάσει και στηρίζει και το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού, όπου παρουσιάζονται παραστάσεις διεθνούς απήχησης και, ορισμένες φορές, ιδιαίτερων απαιτήσεων.

Υπάρχει, λοιπόν, πρόσφορο έδαφος για περεταίρω ανάπτυξη αυτής της πολιτιστικής κουλτούρας, η οποία μπορεί να διαπεράσει τα κοινωνικά στρώματα

και να στηρίξει τις ομάδες συμφερόντων που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην πόλη, στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης, με πυλώνες δράσης τη δημιουργικότητα και την εξωστρέφεια. Στο πλαίσιο αυτό, το Μέγαρο Χορού Καλαμάτας μπορεί να ενσαρκώσει το σύγχρονο τοπόσημο της πόλης και με το ειδικό του βάρος, εκτός από στέγη του Χορού και των καλλιτεχνών, και χώρος εκδηλώσεων του ΔΙΚΕΧΟ, να αποτελέσει το αναπτυξιακό ορόσημο που χρειάζεται η Καλαμάτα. Επίσης, να γίνει πηγή έμπνευσης για δημιουργικότητα και εξωστρέφεια, με στόχο να αποκομισθούν πολλαπλασιαστικά οφέλη.

Σήμερα, δεδομένης της οικονομικής κρίσης, της οικονομικής στενότητας των Δήμων και της κρίσης του πολιτιστικού τομέα, γενικότερα, το θέμα της βέλτιστης δυνατής αξιοποίησης του Μεγάρου Χορού χρήζει ειδικής προσέγγισης. Η χρήση του Μεγάρου Χορού Καλαμάτας για τις δράσεις του ΔΙΚΕΧΟ και κάποιες παραστάσεις του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας είναι σαφώς περιοριστική. Ο προσανατολισμός μόνο σε ψυχαγωγικές και πολιτιστικές δράσεις, με έμφαση κατά κύριο λόγο στο χορό, κρίνεται ανεπαρκής και σχετικά μονόπλευρος, καθώς περιορίζει την εμβέλεια του Μεγάρου, σε ένα συγκεκριμένο και εξειδικευμένο κοινό.

Σε αυτό το πλαίσιο, συνεκτιμώντας τη σύγχρονη αντίληψη της διεπιστημονικής προσέγγισης θεμάτων και την τάση για δημιουργικότητα, εξωστρέφεια και καινοτομία, οι συγγραφείς αναπτύσσουν τον προβληματισμό τους με σκοπό να συνεισφέρουν στον επιβεβλημένο επανασχεδιασμό του Προγράμματος λειτουργίας και αξιοποίησης του Μεγάρου. Κρίνεται πλέον απαραίτητο το Μέγαρο Χορού να ανοιχθεί προς την κοινωνία, την τοπική και την ευρύτερη, ξεπερνώντας τα στενά όρια της προσφοράς στον πολιτιστικό τομέα του χορού και των συνυφασμένων με αυτόν εκδηλώσεων και να διεισδύσει στον κόσμο της δημιουργικότητας και της καινοτομίας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με σύγχρονα «όπλα», μεθοδολογίες και εργαλεία, μέσω ορθόδοξων αλλά και περισσότερο ανατρεπτικών δρόμων.

Η συνεισφορά του Μεγάρου στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη μπορεί να αποδειχθεί καταλυτική, αν επιτευχθεί η συγκέντρωση πόρων από διάφορους τομείς δραστηριότητας. Το Μέγαρο πρέπει να αξιοποιηθεί ευρύτερα και να λειτουργήσει με μεγαλύτερη πολλαπλότητα, συνδυάζοντας πολιτιστικές, αλλά, ταυτόχρονα, και περιβαλλοντικές, οικονομικές, ανθρωπιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες, επεκτείνοντας τα όρια της καλλιτεχνικής δημιουργίας, ώστε να αποδώσει προστιθέμενη αξία στην πόλη και την περιοχή. Οι νέες χρήσεις πρέπει να είναι συμβατές από το ΓΠΣ, να προσδιορίζονται ως διεύρυνση, ως άνοιγμα, των δραστηριοτήτων του Μεγάρου προς την κοινωνία, τη νεολαία και προς ένα καινούριο κοινό. Για παράδειγμα, οικογένειες με παιδιά, στη λογική διαθεματικών βιωματικών εργαστηρίων. Όλα τα

παραπάνω ας γίνουν στο πνεύμα της εποχής, ώστε το Μέγαρο να συμβάλλει ουσιαστικά και ρεαλιστικά στην πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Καλαμάτας και της ευρύτερης περιοχής.

Οι δυσκολίες της εξεύρεσης της βέλτιστης δυνατής λύσης για το Πρόγραμμα της χρήσης και την αξιοποίηση του Μεγάρου είναι αρκετές, με κυριότερη ίσως τη δυσκολία της βιωσιμότητας με καθαρά οικονομικούς όρους. Ένα νεόδητο αλλά, ταυτόχρονα, ενεργοβόρο κτήριο με υψηλό κόστος συντήρησης (ακόμα και χωρίς εκδηλώσεις) είναι σαφές ότι έχει δύσκολα διαχειρίσιμο λειτουργικό κόστος, το οποίο δεν μπορεί να αναλάβει ο Δήμος. Η αναζήτηση χορηγιών και η εκμετάλλευση των βοηθητικών χώρων, π.χ. του κυλικείου ή του φουαγιέ, δε φαίνεται να δίνουν οριστική λύση στο θέμα. Συνεπώς, πρέπει να αναζητηθούν τρόποι καλύτερης εκμετάλλευσης των διατιθέμενων χώρων, όπως είναι, λ.χ. οι αδιαμόρφωτοι χώροι του υπογείου, που, ας τονίσουμε, έχουν προδιαγραφές χώρων κύριας χρήσης. Σε αυτήν την κατεύθυνση κινείται η μετεγκατάσταση της Δημοτικής Σχολής Χορού στο υπόγειο του Μεγάρου, ώστε να πάρει άμεσα ζωή το κτήριο και να αποδοθούν κάποιοι χώροι του στην πόλη. Επιπροσθέτως, για εκμετάλλευση προσφέρεται και ο περιβάλλον χώρος (μια ζώνη 5.000 τ.μ), όπου στο περιφραγμένο τμήμα του μπορούν να φιλοξενηθούν υπαίθριες εκδηλώσεις και εκθέσεις. Επιπλέον, η μορφή και το μέγεθος του φουαγιέ προεξοφλούν την ελευθερία χρήσης του σαν αρχιτεκτονικό κέλυφος στέγασης πολιτιστικών αλλά και εμπορικών δράσεων.

Μελλοντικά, η πιθανή σύνδεση του Μεγάρου μέσω μιας εμβληματικής πεζογέφυρας με τον παρακείμενο αξιόλογο (και διαθέσιμο για πολιτιστική αξιοποίηση) χώρο του Κεντρικού Σιδηροδρομικού Σταθμού και η διεύρυνση πεζοδρομίων της δημοτικής οδού Ιατροπούλου, θα το συνδέσουν άμεσα με την κεντρική πλατεία της πόλης και θα διευρύνει περισσότερο την επιρροή του στην πόλη και την επικοινωνία του με αυτήν. Για την κατασκευή αυτής της πεζογέφυρας θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η μέθοδος των δωρεών από πολίτες (crowdfunding), όπως έγινε στην κατασκευή της ξύλινης πεζογέφυρας Luchtsingel του Ρότερνταμ [20], [21].

Επιπλέον, πρέπει να διερευνηθεί και η δυνατότητα συνεργασίας με Μη Κρατικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), με ιδιωτικές Εταιρίες, ελληνικές και πολυεθνικές, ή/και Ιδρύματα (Foundations) ή Πανεπιστήμια του εξωτερικού, με τη μορφή, προτείνεται, βραχυχρόνιας μίσθωσης για εκπαιδευτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Ανάλογες πολιτικές συνάδουν, κατά την άποψή μας, με τον πολιτιστικό χαρακτήρα του Μεγάρου και ενισχύουν την εξωστρέφεια και την προβολή του Μεγάρου όσο και της Καλαμάτας. Το Μέγαρο Χορού μπορεί και πρέπει να αποτελέσει το νέο αστικό σημείο αναφοράς, με την πολλαπλή του διάσταση που δύναται να είναι,

ταυτόχρονα, πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική. Το Μέγαρο μπορεί και πρέπει ως πόλος έλξης να αναφέρεται στο πολιτιστικό, οικονομικό και κοινωνικό γίνεσθαι της δημόσιας σφαίρας, ώστε πέρα ακόμα και από το ρόλο τους ως τοπόσημοι, να συμβάλει ουσιαστικά και καταλυτικά στην επανεκκίνηση της περιφερειακής ανάπτυξης. Άλλωστε, οι πολιτιστικές, κοινωνικές και οικονομικές πρωτοβουλίες, πλέον, αναζητούν νέους χώρους για να φιλοξενηθούν, υπερβαίνοντας τα στερεότυπα των κλασσικών και φορτωμένων χώρων εκδηλώσεων που κυριαρχούσαν έως πρόσφατα (παράδειγματα: Μουσείο Γκαζιού, κήπος Μεγάρου Μουσικής Αθηνών, Μουσείου Μπενάκη, Νέου Αρχαιολογικού Μουσείου Ακροπόλεως).] Σε αυτήν την κατεύθυνση μπορεί να κινηθεί η ενεργοποίηση και η απόδοση σε χρήση μέσα στο 2016 του περιβάλλοντος χώρου του Μεγάρου Χορού (χορηματοδοτείται με περίπου 900.000 ευρώ από το ΕΣΠΑ) με εναλλακτικές δραστηριότητες. Για παράδειγμα, Summer Camps, Summer Schools, βιωματικά σεμινάρια κ.λπ.

Άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα πολυμορφικών εκδηλώσεων που αναζητούν μια ιδιαίτερη στέγη είναι και τα Συνέδρια TED-X, που τα παρακολουθούν χιλιάδες συνέδριοι σε διάφορα «εναλλακτικά» μέρη του κόσμου (με την έννοια των μη αναμενόμενων χώρων για Συνέδρια μέχρι πρόσφατα) όπως στην έρημο, σε αίθουσες μπόουλινγκ, στο Έβερεστ, αλλά και στο Εκκλησιαστήριο της Αρχαίας Μεσσήνης όπου πραγματοποιήθηκε το TEDxKalamata 2013, το οποίο ήταν και το 1ο TEDx παγκοσμίως που έγινε σε αρχαιολογικό χώρο. [22]. Επίσης, το Μέγαρο θα μπορούσε να είναι μια στέγη για να παρακολουθήσει κάποιος σε ζωντανή σύνδεση τα συνέδρια TED-X που διοργανώνονται σε μακρινά μέρη [23].

Επίσης, θα άξιζε να εξεταστεί μια λύση στην κατεύθυνση του χώρου εργασίας, δικτύωσης και υποστήριξης νέων επιχειρηματιών, Ελλήνων και Ολλανδών, Orange Grove (δηλ. πορτοκαλεώνας) στην πρεσβεία της Ολλανδίας στο κέντρο της Αθήνας. Το 2013 το ισόγειο της Πρεσβείας παραχωρήθηκε σε νέους ώστε να μπορέσουν να στεγάσουν την ιδέα τους και να ξεκινήσουν μια επιχειρηματική δραστηριότητα, με τη βοήθεια συμβούλων/ μεντόρων και με την υποστήριξη μεγάλων ελληνικών και πολυεθνικών εταιριών, έχοντας πρόσβαση σε εξειδικευμένα εκπαιδευτικά σεμινάρια και μαθήματα, νομικές και λογιστικές υπηρεσίες και δυνατότητα δικτύωσης με εταιρίες [24], [25].

Εξίσου σημαντικό θέμα είναι η επιλογή του σχήματος Λειτουργίας και Διοίκησης του Μεγάρου, λαμβάνοντας υπόψη ότι η Καλαμάτα είναι μια μεσαίου μεγέθους περιφερειακή πόλη, όπου δύσκολα θα βρεθούν στελέχη με εξειδικευμένες γνώσεις και ικανότητες, για να αναλάβουν το βάρος του να τεθεί σε πλήρη λειτουργία το Μέγαρο και να δώσει το στίγμα του σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Συνεπώς, διαφαίνεται η ανάγκη της λειτουργίας του Μεγάρου

σε στενή συνεργασία με το Δήμο Καλαμάτας και οι συγγραφείς υποστηρίζουν το μεικτό σύστημα διοίκησης, όπως αυτό διατυπώνεται στην πρόταση αξιοποίησης που περιλαμβάνεται στη Μελέτη βιωσιμότητας του Μεγάλου Χορού Καλαμάτας [14]. Στην ομάδα που θα τεθεί επικεφαλής του εγχειρήματος, πρέπει να συμμετέχουν καταλλήλως καταρτισμένα άτομα, από διαφορετικούς χώρους, δηλαδή επιστήμονες, καλλιτέχνες και μάντζες, γνώστες της οργάνωσης εκδηλώσεων κ.λπ., ώστε η διοίκηση, η λειτουργία και η αξιοποίηση του Μεγάλου να προσεγγίζονται από εδώ και στο εξής διεπιστημονικά.

Παράλληλα, με τη χρήση του σωστού «μείγματος» μάρκετινγκ και τη συμβολή των κατάλληλων ατόμων, με όραμα και με αγάπη, το Μέγαρο Χορού Καλαμάτας εκτός από χώρος καλλιτεχνικής δραστηριότητας με κύριες μορφές έκφρασης το χορό και το θέατρο μπορεί να γίνει πόλος έλξης πανελληνίου αλλά και διεθνούς ενδιαφέροντος και να αποτελέσει την καινοτόμο ιδέα που θα μπορούσε να ταράξει τα νερά της Ανατολικής Μεσογείου.

Σε αυτήν την κατεύθυνση, κινείται και η κατατεθείσα υποψηφιότητα της Καλαμάτας για Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης το 2021, ώστε να αξιοποιηθεί το Μέγαρο Χορού, ως κεντρικός χώρος εκδηλώσεων και να αποτελέσει το εργαλείο για την πολιτιστική-αναπτυξιακή, ειρηνική επανάσταση που πρέπει να συντελεστεί στην περιοχή. Η Καλαμάτα με το σύνθημα Kalamata rising έχει προκριθεί στην βραχεία λίστα προεπιλογής (με την Ελευσίνα και τη Ρόδο) [26].

VI. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ολοκλήρωση του Μεγάλου Χορού Καλαμάτας αποτελεί κορυφαία επένδυση για την πόλη, σε επίπεδο πολιτιστικών υποδομών -και όχι μόνο-, η οποία τη θέτει στον διεθνή πολιτιστικό χάρτη. Το Μέγαρο Χορού υλοποιήθηκε ως χώρος του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού, το οποίο αποτελεί τολμηρό και δυναμικό επίτευγμα πολιτιστικής αποκέντρωσης, έχει χαρακτηριστεί πρότυπο, έχει επαινεθεί επανειλημμένως για την παραδειγματική λειτουργία του, τη διαρκή ανάπτυξη και την σταθερή πορεία του. Κατέλαβε, τελικά, μία διακριτή θέση στην καλλιτεχνική ζωή όχι μόνο της χώρας, αλλά και διεθνώς.

Η ένταξη εκδηλώσεων του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας στον χώρο του Μεγάλου Χορού δημιουργεί μία νησίδα σημαντικών καλλιτεχνικών δρώμενων τοπικού και, κυρίως, υπερτοπικού επιπέδου. Με παράλληλες εκδηλώσεις και δραστηριότητα διαδραστικού χαρακτήρα και σε θέματα καινοτομίας και εκπαίδευσης θα μπορούσε το Μέγαρο να προκαλέσει ενδιαφέρον προς την κατεύθυνση ενός νέου, διεθνώς αναγνωρίσιμου, συμβόλου διευρυμένου χαρακτήρα, που θα

συμβάλλει και στην οικονομική αναζωογόνηση της περιοχής.

Πρόταση της παρούσας εισήγησης είναι η ορθότερη διαχείριση και η πολλαπλότερη λειτουργία του Μεγάλου, με τρόπο περισσότερο διευρυμένης δραστηριότητας προς την πόλη και τους ανθρώπους της, ώστε το Μέγαρο να ανοίξει στην κοινωνία και να ξεφύγει από τη μονοδιάστατη αξιοποίησή του μόνο σε δράσεις χορού και θεάτρου. Προτείνεται να συνδυάσει εκδηλώσεις και δράσεις κοινωνικές, περιβαλλοντικές, εκπαιδευτικές και οικονομικές, γεγονός που θα έχει ως αποτέλεσμα να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη για την πόλη και την περιοχή. Το Μέγαρο ως κτήριο, δηλαδή το κέλυφος με τον εξοπλισμό του, μπορούν να αποτελέσουν το αντηχείο που θα μεγεθύνει την απήχηση των δραστηριοτήτων που θα πραγματοποιούνται σε αυτό. Οι συνθήκες στην Καλαμάτα είναι ώριμες για να αναδειχθεί η πολιτιστική ταυτότητα της περιοχής, που μπορεί να γίνει η κύρια συνιστώσα στην κατεύθυνση της ανάπτυξης. Με συστράτευση υγιών δυνάμεων στην κατεύθυνση της ενδυνάμωσης της πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης της Καλαμάτας, είναι δυνατόν να τεθούν οι βάσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης.

Εικόνα 7. Ανατολική όψη του Μεγάλου Χορού (2014). Φωτ. Κυριάκος Κοντόζογλου.

Εικόνα 8. Ανατολική όψη του Μεγάλου Χορού και του πάρκινγκ του Νέδοντα (2014) (φωτ. από προσωπικό αρχείο Ν. Γιαννακόπουλου)

VII. ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- [1] Αρφαρά, Κ. (2000, October 22). tovima.gr - «Πολιτιστικό Δίκτυο πολλών ταχυτήτων». TO BHMA. Retrieved June 13, 2014, from <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=127306>
- [2] Gospodini Aspa (2002), European Cities in Competition and the New 'Uses' of Urban Design, *Journal of Urban Design*, 7:1, 59-73, DOI: 10.1080/13574800220129231
- [3] Evans Graeme, (2003) Hard-Branding the Cultural City - From Prado to Prada, *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 27.2
- [4] Evans Graeme (2012) Hold back the night: Nuit Blanche and all-night events in capital cities, *Current Issues in Tourism*, 15:1-2, 35-49
- [5] Σκαλτσά Μ. και Τζώνος Π (2010), «Με αφορμή τη συζήτηση για το Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Κύπρου: η μουσειολογική διάσταση», δημοσιεύτηκε στον τιμητικό τόμο για την Ξανθίππη Χόιτελ, «ΕΝ ΧΩΡΩ ΤΕΧΝΗΣΣΑ», Τμήμα Αρχιτεκτόνων Α.Π.Θ.
- [6] Baniotopoulou Evdokia (2001), «Art for Whose Sake? Modern Art Museums and their Role in Transforming Societies: The Case of the Guggenheim Bilbao», *Journal of Conservation and Museum Studies*, Vol 7
- [7] Clark, G. (2014). *The Making of a World City: London 1991 to 2021*. John Wiley & Sons, σελ 72-73.
- [8] Naylon Isabel, Schneidewind Peter, Tatzberger Gabriele (2007), *Συνέχεια που δίνεται στην Εδαφική Ατζέντα και στον Χάρτη της Λειψίας: Προς ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα δράσης για τη χωροταξική ανάπτυξη και την εδαφική συνοχή*, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Βουξέλλες (ανακτήθηκε από το site http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/territorialag-leipzigchart_ex_summary_TerritorialAg-LeipzigChart_Ex_summary_el.pdf)
- [9] Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΛΕΙΨΙΑΣ για τις βιώσιμες ευρωπαϊκές πόλεις (2007), www.kedke.gr/uploads2008/Leipzig_Charta_AdR_gr.doc
- [10] Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, (από την ιστοσελίδα www.ypeka.gr) Πολεοδομία/ Διεθνές Πλαίσιο, διαθέσιμο στο <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=378> , τελευταία πρόσβαση 28.04.2016.
- [11] Καραβασίλη Μαργαρίτα (2012), συνέντευξη στο περιοδικό «ο Μηχανικός σήμερα», αρ. φύλλου 66 Απρίλιος-Μάιος – Ιούνιος 2012, σελ 6.
- [12] Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, (από την ιστοσελίδα www.ypeka.gr) Πολεοδομία/ Εθνική Πολιτική, διαθέσιμο στο <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=377> , τελευταία πρόσβαση 28.04.2016.
- [13] Δήμος Καλαμάτας (2014), υπ. Αρ. 2/2014 Μελέτη Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών: Αστική ανάπτυξη μεγάρου χορού Καλαμάτας
- [14] PLANET (2014) Μελέτη βιωσιμότητας του μεγάρου χορού Καλαμάτας, διαθέσιμη στο <http://www.kalamata.gr/images/arhra/2014/06/27-3734/meleti-viwsimotitas-megarou-xorou.pdf> (τελευταία πρόσβαση 28.04.2016)
- [15] Κύρου Γ & Κύρου Χρ., , ένα τοπόσημο για το Φάληρο, [kyrou architects, http://www.kyrou-architects.gr/index.php?01/-ps-g--fl/](http://www.kyrou-architects.gr/index.php?01/-ps-g--fl/)
- [16] Δήμος Θεσσαλονίκης (2013), αποτελέσματα Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού Μελετών Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού Ιδεών "Δημιουργία & Ανάκτηση Κοινόχρηστων και Κοινοφελών Χώρων και Ανάδειξη Χώρων «Τοπόσημου» στην αστική περιοχή του Δήμου Θεσσαλονίκης, διαθέσιμο στο http://www.thessaloniki.gr/portal/page/portal/DioikitikesYpiresies/GenDnsiTexnYpiresion/DnsiAstSxedArxMeleton/Diagonismoi/Apotelesmata_diagonismou_gia_to_toposimo
- [17] ΥΠΕΚΑ, (2012) Αναγγελία ελληνικού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για την μελέτη τοπόσημου στην κατάληξη προβλήτας του Πάρκου στον Φαληρικό Όρμο, διαθέσιμο στο <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=785&snr%5B524%5D=1768&language=el-GR>
- [18] ΥΠΕΚΑ αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί, βραβεία και εξαγορές, Διαγωνισμός Φαληρικού, διαθέσιμο στο <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=829&language=el-GR#Faliriko>
- [19] Μαργακοπούλου Βίκυ (1994), «Η συμβολή του χορού στην πολιτιστική ανάπτυξη της Καλαμάτας», στο Πολιτισμός και τοπική δημοκρατία, η αφανής πλευρά μίας προφανούς σχέσης, συλλογικός τόμος, εκδ. ΕΕΤΑΑ
- [20] Chovanculiak, Robert and Hudík, Marek (2016), Private Provision of Public Goods via Crowdfunding (March 31, 2016). Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2728585> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2728585>
- [21] Candelise, C. (2015). Crowdfunding and the Energy Sector.Exchange., διαθέσιμο στο <http://www.cedro-undp.org/Content/uploads/Publication/150803012437890-crowdfunding.pdf>
- [22] TEDx in weird places: 5 TEDx events you have to see to believe, διαθέσιμο στο <http://tedx.tumblr.com/post/61429826650/tedx-in-weird-places-5-tedx-events-you-have-to>
- [23] Reissman Hailey (2015), 10 more cool/weird places the TEDx community is watching TED2015 live, διαθέσιμο στο <http://tedxinnovations.ted.com/2015/03/10/10-more-coolweird-places-the-tedx-community-is-watching-ted2015-live/> (τελευταία πρόσβαση 27.04.2016)
- [24] Πουρνάρα Μαργαρίτα, (2014), Τα πρώτα γενέθλια ενός ...πορτοκαλεώνα ευκαιριών, ηλεκτρονική έκδοση εφημερίδας Η Καθημερινή, διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/785245/article/oikonomia/epixeirhseis/ta-prwta-gene8lia-enos--portokalewna-eykairiwn> (τελευταία πρόσβαση 28.04.2016)
- [25] Νάσση Ελένη (2013), Orange Grove: Ένας «πορτοκαλεώνας» επιχειρηματικότητας στην Αθήνα, ηλεκτρονική έκδοση Fortune, διαθέσιμο στο <http://www.fortunegreece.com/article/orange-grove-enas-portokaleonas-epichirimatikotitas-stin-athinas/> (τελευταία πρόσβαση 28.04.2016)
- [26] European Capital of Culture (2016), «Selection of the European Capital of Culture 2021 in Greece, The Selection Panel's report, Pre-Selection Stage», διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/documents/ecoc/2021/greece_en.pdf

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ελένη Αθανασοπούλου

Πολιτικός μηχανικός ΑΠΘ, MSc, MPA, MAdm,

Τμήμα μελετών και κατασκευών,

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Πελοποννήσου,

Καλαμάτα, 24100 - ΕΛΛΑΣ

e-mail: Athanasopoulou@teikal.gr

Χωρογραφίες/ Τεύχος 5/ Αρ 1/ 2018 – σελ 1-9

Ανάπτυξη Διαδικτυακής Εφαρμογής με Στόχο τη Βέλτιστη Σειρά Επίσκεψης του Χρήστη/Πελάτη Σε Καταστήματα Παροχής Υπηρεσιών Με Ουρές

Χ. Παππάς

Πτυχιούχος Γεωπληροφορικός/Τοπογράφος

Η. Γκρίνιας*

Δρ. Επιστήμης Υπολογιστών

Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών ΤΕ & Τοπογραφίας και Γεωπληροφορικής ΤΕ, Τ.Ε.Ι. Κεντρικής Μακεδονίας

Τέρμα Μαγνησίας, 62124 Σέρρες - ΕΛΛΑΣ

Τηλ.: +302321049394, Φαξ: +302321049107, e-mail: grinias@teiser.gr (*)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Η παρούσα εργασία αναφέρεται στη σχεδίαση και υλοποίηση διαδικτυακής εφαρμογής με στόχο τον υπολογισμό της βέλτιστης σειράς επίσκεψης του χρήστη της σε έναν αριθμό καταστημάτων παροχής υπηρεσιών με ουρές (υποκαταστήματα τραπεζών, ταχυδρομεία κ.α.) και την οπτικοποίηση της βέλτιστης αυτής διαδρομής πάνω στο χάρτη. Η εφαρμογή υπολογίζει τη βέλτιστη σειρά επίσκεψης ελαχιστοποιώντας το συνολικό εκτιμώμενο (προβλεπόμενο) χρόνο τόσο της διαδρομής από το ένα κατάστημα στο άλλο, όσο και αυτόν της εξυπηρέτησης του χρήστη/πελάτη από το κάθε κατάστημα. Το συγκεκριμένο πρόβλημα είναι το, κλασσικό στη Θεωρία Γράφων, Ασύμμετρο Πρόβλημα του Πλανόδιου (ή Περιοδεύοντος) Πωλητή (ΑΠΠΠ), αλλά με χρονικά μεταβαλλόμενες αποστάσεις (βάρους ή κόστος) μεταξύ των κόμβων-καταστημάτων, γεγονός που επιτείνει τη γνωστή δυσκολία (hardness) επίλυσης του προβλήματος ακόμα και για σχετικά μικρό αριθμό κόμβων επίσκεψης. Λόγω της μη ελεύθερης πρόσβασης στα πραγματικά δεδομένα ουρών των καταστημάτων παροχής υπηρεσιών στον Ελλαδικό χώρο, προσομοιώθηκε στον υπολογιστή η λειτουργία της ουράς εξυπηρέτησης για το καθένα κατάστημα χωριστά, ενώ αντίθετα, η εκτίμηση της χρονικής απόστασης μεταξύ των καταστημάτων γίνεται με κλήσεις συναρτήσεων του JavaScript Google Maps Directions API.

Λέξεις Κλειδιά: Ασύμμετρο Πρόβλημα Πλανόδιου Πωλητή (ΑΠΠΠ), Branch and Bound, Χρονικά Μεταβαλλόμενες Αποστάσεις, Θεωρία Ουρών, Προσομοίωση Λειτουργίας Ουρών, Πρόβλεψη Χρόνου Εξυπηρέτησης, Google Maps Directions API, Google Maps API, Ext, PostgreSQL

ABSTRACT: This work refers to the design and implementation of a web application which computes the optimal tour in a number of stores/offices providing services with queues (bank branches, post offices e.t.c.) and visualizes the results on the map. The application calculates the optimal tour minimizing the total estimated (predicted) time of the path from one office to another as well as that of client's waiting/service at each store. The

problem is the well known in Graph Theory Asymmetric Traveling Salesman Problem (ATSP), but with time varying distances (weights or costs) between the nodes-stores, a fact that accentuates the well known computational hardness in solving ATSP, even for a small number of nodes. Due to the non-open access to the real data of service queues in Greece, the operation of the queue was simulated on the computer for each store separately. By contrary, routing times between stores are provided by Google Maps Directions using their JavaScript API.

Keywords: Asymmetric Traveling Salesman Problem (ATSP), Branch and Bound, Time Varying Distances, Queue Theory, Waiting Queue Simulation, Waiting Time Prediction, Google Maps Directions API, Google Maps API, Ext, PostgreSQL

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι δημόσιες και μη υπηρεσίες που εξυπηρετούν καθημερινά τους πολίτες με υλικά ή πνευματικά αγαθά, κατά τη λειτουργία τους τηρούν κάποιες βασικές προδιαγραφές για την ομαλή και κατά το δυνατό ποιοτική εξυπηρέτηση των πελατών τους. Οι πελάτες αναπτύσσουν ουρές με προκαθορισμένη προτεραιότητα εξυπηρέτησης. Από τη στιγμή που θα φτάσει κάποιος πελάτης στο κατάστημα της υπηρεσίας μέχρι να του προσφερθεί η υπηρεσία που επιζητεί, μεσολαβεί ένα χρονικό διάστημα το οποίο είναι ο χρόνος αναμονής του πελάτη στην ουρά. Ο χρόνος της αναμονής στην ουρά και ο χρόνος που θα χρειαστεί ο υπάλληλος/εξυπηρετητής για να εξυπηρετήσει τον πελάτη, είναι ο χρόνος αναμονής του πελάτη στο σύστημα συνολικά ή αλλιώς ο χρόνος παραμονής στο κατάστημα.

Όταν ο πελάτης κάνει την επιλογή να επισκεφθεί κάποιο κατάστημα μεταξύ άλλων της ίδιας τάξης παροχής υπηρεσιών (όπως για παράδειγμα ένα

από τα υποκαταστήματα της ίδιας τράπεζας στην πόλη του), η επιλογή αυτή συνήθως βασίζεται σε κριτήρια ασυσχέτιστα με την ουρά και το χρόνο αναμονής. Είναι φυσιολογικό, εάν γίνει η παραδοχή ότι ο πελάτης έχει άγνοια για την κατάσταση στα καταστήματα μέχρι να φτάσει σε αυτά, να επιλέξει αυτό που είναι άμεσα (χωρικά) προσβάσιμο. Από την άλλη, εάν οι ανάγκες του προϋποθέτουν εξυπηρέτηση σε πάνω από ένα καταστήματα διαφορετικών υπηρεσιών, τότε θα χρειαστεί να υποστεί το χρόνο της ουράς αναμονής του εκάστοτε καταστήματος. Πάλι η επιλογή της ακολουθίας των καταστημάτων θα γινόταν σύμφωνα με τις ελλειπίες γνώσεις του πελάτη των ουρών αναμονής, αλλά, σε αυτή την περίπτωση, και των συνθηκών δρομολόγησης μεταξύ των καταστημάτων. Ο συνολικός χρόνος που θα ξοδέψει ώσπου να εξυπηρετηθεί από όλα τα καταστήματα, καθορίζεται από το χρόνο των διαδρομών που θα χρειαστεί να διανύσει για να τα επισκεφθεί και το χρόνο που θα ξοδέψει στο σύστημα του κάθε καταστήματος.

Το πρόβλημα επίσκεψης του πελάτη σε ένα από τα καταστήματα της ίδιας τάξης παροχής υπηρεσιών έχει μελετηθεί πρόσφατα στο [1], στο οποίο περιγράφεται η συλλογή των δεδομένων των ουρών αναμονής που ακολουθήθηκε από τους συγγραφείς του και εφαρμόζονται γνωστοί αλγόριθμοι πρόβλεψης στο πρόβλημα της πρόβλεψης του χρόνου αναμονής των ουρών βάσει των δεδομένων προηγούμενων ωρών ή και ημερών. Επίσης προτείνεται ως εφαρμογή η βέλτιστη επιλογή-κατάστημα βάσει της πρόβλεψης του χρόνου αναμονής και της (χρονικά) κοντινότερης διαδρομής από τη θέση του πελάτη. Αντιθέτα, παρά την ενδελεχή αναζήτηση των συγγραφέων της παρούσας εργασίας, για το δεύτερο πρόβλημα της βέλτιστης σειράς επίσκεψης σε ένα αριθμό καταστημάτων παροχής υπηρεσιών με ουρές λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις χρονοαποστάσεις των διαδρομών όσο και το χρόνο αναμονής στο σύστημα ουρών των καταστημάτων, δε βρέθηκαν αναφορές στη βιβλιογραφία.

Θεωρώντας ως κόμβους το σημείο εκκίνησης s του πελάτη και τα n καταστήματα από τα οποία επιθυμεί να εξυπηρετηθεί (από N διαθέσιμα προς επιλογή) και ως ακμές τις διαδρομές ελάχιστης χρονικής απόστασης (χρονοαπόστασης) από τον ένα κόμβο προς όλους τους άλλους, τα δεδομένα

του προβλήματος αναπαρίστανται από έναν πλήρη και κατευθυνόμενο γράφο με βάρος ή κόστος της κάθε (κατευθυνόμενης) ακμής (a,b) το άθροισμα της εκτιμώμενης χρονοαπόστασης της διαδρομής από τον κόμβο a στον κόμβο b και, στην περίπτωση που $b \neq s$, τον εκτιμώμενο χρόνο αναμονής στο σύστημα του b . Τα βάρη επομένως δεν παραμένουν σταθερά, αλλά μεταβάλλονται χρονικά, σύμφωνα με τις συνθήκες οδικής κυκλοφορίας και του φόρτου εξυπηρέτησης στα καταστήματα παροχής υπηρεσιών.

Με δεδομένο τον πλήρη κατευθυνόμενο γράφο, το πρόβλημα ανάγεται μαθηματικά σε αυτό της εύρεσης της βέλτιστης σειράς επίσκεψης (ή του βέλτιστου γύρου) των επιλεγμένων από τον πελάτη κόμβων-καταστημάτων ακριβώς μία φορά, με κόμβο εκκίνησης τη θέση του πελάτη. Η βέλτιστη σειρά επίσκεψης, που σε αυτή την περίπτωση είναι ο γύρος που δίνει το ελάχιστο συνολικό χρονικό κόστος, εξαρτάται προφανώς από τη χρονική στιγμή που ο πελάτης επιθυμεί να ξεκινήσει την επίσκεψη στα καταστήματα, καθώς ο χρόνος εξυπηρέτησης από τα καταστήματα, αλλά σε πολλές περιπτώσεις και ο χρόνος των διαδρομών, μεταβάλλονται λόγω κίνησης πολιτών και οχημάτων κατά τη διάρκεια του ωραρίου λειτουργίας των καταστημάτων παροχής υπηρεσιών. Το πρόβλημα επομένως ανάγεται στο, γνωστό από τη Θεωρία Γράφων, Ασύμμετρο Πρόβλημα του Πλανόδιου (ή Περιοδεύοντος) Πωλητή (ΑΠΠΠ) [4], αλλά με χρονικά μεταβαλλόμενες χρονοαποστάσεις μεταξύ των κόμβων του γράφου.

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να αναπτυχθεί μια διαδικτυακή εφαρμογή επίδειξης μιας πρώτης προσέγγισης επίλυσης του συνδυαστικού αυτού προβλήματος με δεδομένα τόσο για τις χρονοαποστάσεις των διαδρομών όσο και για τους χρόνους αναμονής στα συστήματα ουρών των καταστημάτων, θεωρώντας χρονικά μεταβλητούς μόνο τους χρόνους παραμονής στα καταστήματα και με περίπτωση μελέτης την πόλη των Σερρών. Η σχεδίαση της εφαρμογής βασίστηκε στο γεγονός ότι το πρόβλημα που επιλύει συνδυάζει την πληροφορία πρόβλεψης του χρόνου παραμονής στα καταστήματα με αυτή του χρόνου διέλευσης των διαδρομών μεταξύ των καταστημάτων. Για αυτό το λόγο, η διαδικτυακή

εφαρμογή υλοποιήθηκε σύμφωνα με το μοντέλο πελάτη/διακομιστή (client/server), με την πλευρά του διακομιστή να παρέχει τη λύση στο ΑΠΠΠ με χρονικά μεταβαλλόμενο κόστος παραμονής στα καταστήματα, κάνοντας τις απαραίτητες κλήσεις στην υπηρεσία πρόβλεψης αυτών των χρόνων κατά τη διάρκεια εκτέλεσης του αλγορίθμου επίλυσης του ΑΠΠΠ.

Από τη διερεύνηση που έγινε στα πλαίσια της εργασίας, προέκυψε ότι η διαχείριση των ουρών των καταστημάτων παροχής υπηρεσιών σε όλη την Ελλάδα γίνεται αποκλειστικά από τον όμιλο εταιρειών MELLON¹. Λόγω επομένως της μη ελεύθερης πρόσβασης στα δεδομένα ουρών των καταστημάτων παροχής υπηρεσιών του Ελλαδικού χώρου, τα δεδομένα αυτά προσομοιώθηκαν στον υπολογιστή και χρησιμοποιήθηκαν στη συνέχεια για την πρόβλεψη (εκτίμηση) του χρόνου αναμονής από έναν απλό αλγόριθμο πρόβλεψης, ο οποίος αναπτύχθηκε ως διαδικτυακή υπηρεσία και καλείται από τον αλγόριθμο επίλυσης του ΑΠΠΠ για την πρόβλεψη του χρόνου αναμονής του συστήματος κάθε φορά που ο χρήστης/πελάτης φτάνει (θεωρητικά) σε ένα κατάστημα.

Αντίθετα, οι χρόνοι των διαδρομών από την αρχική θέση του πελάτη προς τα καταστήματα καθώς και μεταξύ των καταστημάτων θεωρήθηκαν σταθεροί και ανακτώνται κάθε φορά που απαιτείται από την εφαρμογή από τη διαδικτυακή υπηρεσία Google Maps Directions², με μια μέθοδο συμβατή με τους περιορισμούς χρήσης της υπηρεσίας που έχουν τεθεί από τη Google³. Αν και η υπόθεση αυτή ισχύει συνήθως στην περίπτωση που ο χρήστης κινείται πεζός (ή με ποδήλατο ή με κάποιο μαζικό μέσο μεταφοράς), σε μια πιο ρεαλιστική αντιμετώπιση του συνολικού προβλήματος οι χρονικές αποστάσεις των διαδρομών δε θα πρέπει να θεωρούνται σταθερές, αφού σε πολλές περιπτώσεις μεταβάλλονται και αυτές χρονικά ανάλογα με την κυκλοφοριακή κίνηση στο οδικό δίκτυο (ειδικά του κέντρου) των πόλεων. Συνακόλουθα, ο τρόπος μετακίνησης του πελάτη αποτελεί κρίσιμη παράμετρο για το πρόβλημα και την επίλυσή του. Ο χρόνος μετακίνησης (traveling time) μέσω ιδιωτικού οχήματος σχετίζεται άμεσα με τις συνθήκες κυκλοφορίας

που επικρατούν τη χρονική στιγμή που ο πελάτης επιθυμεί να ξεκινήσει την επίσκεψή του στα καταστήματα και στη βιβλιογραφία αναφέρονται αρκετοί αλγόριθμοι για την πρόβλεψή του, βασισμένοι στις μετρήσεις για το χρόνο διέλευσης των οχημάτων από τις οδούς του οδικού δικτύου των πόλεων [11]. Επιπλέον, έχουν αναπτυχθεί παράλληλοι αλγόριθμοι δρομολόγησης [2] καθώς και εφαρμογές πληροφόρησης του κοινού [3] που βασίζονται στον μεταβαλλόμενο χρόνο διέλευσης.

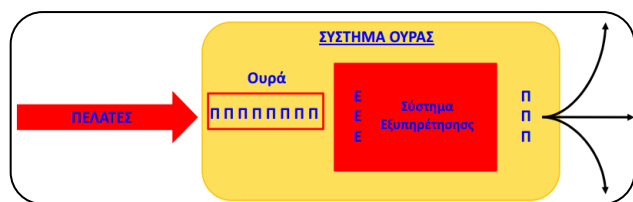
Η παρούσα εργασία έχει οργανωθεί ως εξής: στο Κεφάλαιο II περιγράφεται το θεωρητικό υπόβαθρο τόσο της Θεωρίας Ουρών όσο και του ΑΠΠΠ. Στο Κεφάλαιο III παρουσιάζεται αναλυτικά το πρόβλημα εύρεσης του βέλτιστου γύρου επίσκεψης σε καταστήματα παροχής υπηρεσιών με ουρές, ενώ στα Κεφάλαια IV και V περιγράφεται η υλοποίηση της υπηρεσίας πρόβλεψης του χρόνου παραμονής στα καταστήματα και της διαδικτυακής εφαρμογής επίλυσης του προβλήματος, αντίστοιχα. Τέλος, το Κεφάλαιο VI περιλαμβάνει τα συμπεράσματα της εργασίας.

II. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

A. Θεωρία ουρών αναμονής

Οι ουρές αναμονής είναι ένα ιδιαίτερα συνηθισμένο φαινόμενο στις αναπτυγμένες τεχνολογικά κοινωνίες. Ουρές σχηματίζουν, εκτός των άλλων, τα οχήματα στα δρόμα, οι πελάτες-φυσικά πρόσωπα σε καταστήματα τραπεζών, ταχυδρομείων ή στα ταμεία των super markets, τα αεροπλάνα στους αεροδιαδρόμους πριν την απογείωσή τους, τα δεδομένα σε ένα υπολογιστικό σύστημα και τα προγράμματα πριν και κατά την εκτέλεσή τους. Αν και η αναμονή είναι δυσάρεστη τόσο για τους πελάτες όσο και για τους διαχειριστές του συστήματος (λόγω της αύξησης του λειτουργικού κόστους διαχείρισής του), η κατάσταση αυτή είναι αναπόφευκτη όταν η ζήτηση για εξυπηρέτηση είναι μεγαλύτερη από την εξυπηρέτηση που μπορεί να προσφέρει η συγκεκριμένη υποδομή για οικονομικούς και άλλους λόγους.

Ένα σύστημα ουράς μπορεί να περιγραφεί ως εξής: οι πελάτες φτάνουν για εξυπηρέτηση και στην περίπτωση που δεν είναι άμεσα διαθέσιμη περιμένουν για αυτή στην ουρά αναμονής. Στη συνέχεια, μετά την αναμονή τους στην ουρά φτάνουν σε έναν ή περισσότερους σταθμούς εξυπηρέτησης (εξυπηρετητές) και μετά το πέρας της εξυπηρέτησης αυτής, αποχωρούν από το σύστημα. Ακόμα, πολλοί πελάτες ενδέχεται να αποχωρήσουν από την ουρά δυσαρεστημένοι πριν εξυπηρετηθούν, στην περίπτωση υπερβολικής αναμονής. Ένα βασικό τέτοιο σύστημα αναπαρίσταται σχηματικά στο Σχήμα 1. Ο όρος «πελάτης» χρησιμοποιείται εδώ με την ευρύτερη έννοια και δεν παραπέμπει απαραίτητως στον πελάτη-φυσικό πρόσωπο.

Σχήμα 1- Σύστημα Ουράς Αναμονής.

Ο αριθμός των εξυπηρετητών που απαιτούνται σε ένα σύστημα για την, κατά το δυνατόν, ομαλή λειτουργία των ουρών εξαρτάται τόσο από το χρόνο που περιμένει κάποιος πελάτης στην ουρά, όσο και από τον αριθμό των πελατών που περιμένουν στην ουρά. Η Θεωρία Ουρών (Queueing Theory) απαντά σε αυτά τα ερωτήματα μέσω λεπτομερούς μαθηματικής ανάλυσης [10]. Επιπλέον, μέσω της Θεωρίας Ουρών επιτυγχάνεται τόσο η μοντελοποίηση ενός οποιουδήποτε συστήματος ουρών αναμονής ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του όσο και η προσομοίωση της συμπεριφοράς του ανάλογα με τις παραμέτρους του. Ένα μοντέλο αναμονής χαρακτηρίζεται από:

1. Τη διαδικασία άφιξης των πελατών: συνήθως γίνεται η υπόθεση ότι οι χρόνοι μεταξύ των αφίξεων είναι ανεξάρτητοι και έχουν μία κοινή κατανομή. Σε πολλές πρακτικές καταστάσεις οι πελάτες φθάνουν σύμφωνα με την κατανομή Poisson. Επίσης, οι πελάτες μπορεί να φθάνουν κατά μόνες, ή σε ομάδες.
2. Τη συμπεριφορά των πελατών: οι πελάτες μπορεί να είναι υπομονετικοί και πρόθυμοι να περιμένουν. Ή οι πελάτες μπορεί να είναι

ανυπόμονοι και να αποχωρήσουν μετά από λίγο, πριν εξυπηρετηθούν.

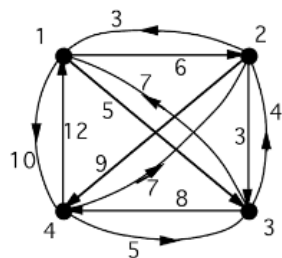
3. Τους χρόνους εξυπηρέτησης: συνήθως γίνεται η υπόθεση ότι οι χρόνοι εξυπηρέτησης είναι ανεξάρτητοι και ομοιόμορφα κατανεμημένοι, και ότι είναι ανεξάρτητοι από τους χρόνους αναμονής. Για παράδειγμα, οι χρόνοι εξυπηρέτησης μπορεί να είναι ντετερμινιστικοί ή εκθετικά κατανεμημένοι. Μπορεί επίσης να προκύψει ότι οι χρόνοι αναμονής εξαρτώνται από το μήκος της ουράς.
4. Την προτεραιότητα (ή πειθαρχία) της εξυπηρέτησης: οι πελάτες μπορεί να εξυπηρετηθούν κατά μόνες ή σε ομάδες. Υπάρχουν πολλές επιλογές ως προς τη σειρά με την οποία θα εισαχθούν στην εξυπηρέτηση. Αναφορικά σημειώνονται η σειρά όπου ο πρώτος που αφίχθη εξυπηρετείται και πρώτος (First Come First Served - FCFS), η τυχαία σειρά, η σειρά με τον τελευταίο που αφίχθη να εξυπηρετείται πρώτος, η σειρά με διαβαθμισμένη προτεραιότητα και η σειρά όπου μοιράζεται από κοινού ο εξυπηρετητής σε πολλούς πελάτες (σε υπολογιστικά συστήματα κυρίως).
5. Την ικανότητα της εξυπηρέτησης: μπορεί να υπάρχουν ένας ή πλήθος εξυπηρετητών για να βοηθήσουν τους πελάτες.
6. Τον χώρο αναμονής: μπορεί να υπάρχουν αναγκαστικοί περιορισμοί για το πλήθος των πελατών εντός του συστήματος.

Στα πλαίσια της Θεωρίας Ουρών ένα σύστημα χαρακτηρίζεται από τις γεννήσεις (άφιξη πελατών) και τους θανάτους (αναχωρήσεις πελατών) κατά τη διάρκεια λειτουργίας του. Μια διαδικασία ουράς περιγράφεται από μία ακολουθία από σύμβολα και καθέτους A/B/X/Y/Z, όπου A είναι η κατανομή χρόνων μεταξύ των αφίξεων ή αλλιώς στατιστική γεννήσεων, B το μοτίβο εξυπηρέτησης όπως περιγράφεται από την κατανομή πιθανότητας για τους χρόνους εξυπηρέτησης ή αλλιώς η στατιστική θανάτου, X ο αριθμός των παράλληλων καναλιών εξυπηρέτησης ή αλλιώς σταθμοί εξυπηρέτησης, Y οι περιορισμοί στην χωρητικότητα του συστήματος και Z η πειθαρχία της ουράς.

Β. Ασύμμετρο Πρόβλημα Πλανόδιου Πωλητή (ΑΠΠΠ)

Το Πρόβλημα του Πλανόδιου Πωλητή (ΠΠΠ) (μτφρ. του Traveling Salesman Problem (TSP)) είναι ίσως από τα πιο γνωστά προβλήματα διακριτής βελτιστοποίησης [4]. Η δημοτικότητά του οφείλεται στο γεγονός ότι είναι απλό στη διατύπωση, δύσκολο να λυθεί σε εύλογο χρόνο και βρίσκει εφαρμογή σε πολλά πραγματικά προβλήματα. Όπως περιγράφεται στη συνέχεια, το πρόβλημα διατυπώνεται και λύνεται συνήθως πάνω σε πλήρεις βεβαρημένους γράφους με θετικό κόστος ακμών, κατευθυνόμενους ή μή. Στην περίπτωση μή κατευθυνόμενων γράφων έχουμε το Συμμετρικό ΠΠΠ (ΣΠΠΠ) ενώ εάν ο γράφος είναι κατευθυνόμενος το Ασύμμετρο ΠΠΠ (ΑΠΠΠ).

Ένας βεβαρημένος γράφος είναι μια διατεταγμένη τριάδα $G=(V, E, c)$ όπου V είναι το σύνολο των κόμβων ή κορυφών, E είναι το σύνολο των ακμών του G και c είναι συνάρτηση με πεδίο ορισμού το E και πεδίο τιμών πραγματικούς αριθμούς που αντιστοιχούν στο βάρος ή κόστος των ακμών. Στην περίπτωση που το σύνολο E των ακμών αποτελείται από διατεταγμένες δυάδες κορυφών του G (ορίζεται διάταξη των δύο κορυφών των ακμών) ο γράφος G καλείται κατευθυνόμενος. Εάν κάθε κόμβος του G συνδέεται με ακμές που κατευθύνονται προς όλους τους άλλους κόμβους, ο κατευθυνόμενος γράφος ονομάζεται πλήρης. Ένα παράδειγμα πλήρους κατευθυνόμενου γράφου παρουσιάζεται στο Σχήμα 2.

Σχήμα 2-Κατευθυνόμενος, βεβαρημένος και πλήρης γράφος τεσσάρων κόμβων (Πηγή [4]).

Με δοσμένο τον πλήρη κατευθυνόμενο και βεβαρημένο γράφο, το ΑΠΠΠ συνίσταται στην εύρεση της βέλτιστης σειράς επίσκεψης όλων των κόμβων ακριβώς μία φορά (βέλτιστου γύρου), ξεκινώντας από έναν αρχικό κόμβο s του γράφου και επιστρέφοντας σε αυτόν ακολουθώντας τις

ακμές από τον ένα κόμβο στον άλλο. Το κόστος του κάθε γύρου είναι το άθροισμα κόστους των ακμών του και ο βέλτιστος γύρος είναι ο γύρος με ελάχιστο κόστος.

Κάθε στιγμιότυπο του ΑΠΠΠ σχετίζεται με τον πίνακα κόστους $C=[c_{ij}]$ του γράφου G , όπου c_{ij} είναι το κόστος της ακμής από τον κόμβο i στον κόμβο j . Ο πίνακας κόστους για το γράφο του Σχήμα 2 είναι ο εξής:

Πίνακας 1 - Πίνακας κόστους για τον γράφο του Σχήμα 2.

Κόμβος	1	2	3	4
1	0	6	5	10
2	3	0	3	9
3	7	4	0	8
4	12	7	5	0

Ξεκινώντας από τον αρχικό κόμβο s , ο αριθμός των διαφορετικών γύρων που πρέπει να εξεταστούν ώστε να βρεθεί ο βέλτιστος είναι $(|V|-1)!$ όπου $|V|$ ο αριθμός κόμβων του G . Στο παράδειγμα του Σχήμα 2 υπάρχουν $3!=6$ διαφορετικοί γύροι με συνολικό κόστος ο καθένας 29, 27, 30, 23, 27 και 22. Ο βέλτιστος γύρος είναι ο $\langle 1, 4, 3, 2, 1 \rangle$ με συνολικό (αθροιστικό) κόστος ακμών 22. Ωστόσο στην πράξη, η αύξηση του αριθμού των κόμβων του γράφου καθιστά την παραπάνω εξαντλητική διαδικασία επίλυσης του προβλήματος απαγορευτική, λόγω των εξαιρετικά μεγάλων χρονικών απαιτήσεων της εξέτασης του συνόλου των εναλλακτικών γύρων. Αν για παράδειγμα το προς επίλυση πρόβλημα αποτελείται από 21 κόμβους, η διαδικασία εξαντλητικού ελέγχου των πιθανών λύσεων του προβλήματος θα απαιτούσε $(n-1)!=(21-1)! = 20!$ βήματα έως ότου ολοκληρωθεί. Εάν ο χρόνος που απαιτείται για την ολοκλήρωση κάθε βήματος είναι ίσος με 1 msec. ο χρόνος υπολογισμού της βέλτιστης διαδρομής θα είναι ίσος με 770 αιώνες. Ως εκ τούτου, ο υπολογισμός της βέλτιστης σειράς μέσα από τον έλεγχο του συνόλου των πιθανών λύσεων του προβλήματος είναι πρακτικά αδύνατος [4].

Λόγω της γνωστής δυσκολίας (hardness) επίλυσης του ΑΠΠΠ, έχουν προταθεί στη βιβλιογραφία αρκετοί αλγόριθμοι επίλυσής του [5]. Οι αλγόριθμοι αυτοί διακρίνονται στους ακριβείς και τους ευριστικούς ή προσεγγιστικούς λύτες του προβλήματος, ανάλογα με το εάν βρίσκουν μια

ακριβή λύση του προβλήματος ή όχι [6]-[9]. Αρκετοί από τους ακριβείς λύτες χρησιμοποιούν το σχεδιαστικό παράδειγμα αλγορίθμων Branch and Bound [5].

III. ΒΕΛΤΙΣΤΗ ΣΕΙΡΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΕ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Το πρόβλημα της βέλτιστης σειράς επίσκεψης σε καταστήματα παροχής υπηρεσιών με ουρές, με την υπόθεση ότι οι χρονοαποστάσεις μεταξύ των διαδρομών των καταστημάτων δε μεταβάλλονται χρονικά, μπορεί να αναπαρασταθεί από έναν πλήρη, κατευθυνόμενο και βεβαρημένο γράφο $G=(V, E, c)$ όπου:

- Το σύνολο των κόμβων V αποτελούν τα n καταστήματα παροχής υπηρεσιών που ο πελάτης επιθυμεί να επισκεφθεί ($1 \leq n \leq N$), καθώς και το σημείο s εκκίνησής του.
- Το σύνολο των κατευθυνόμενων ακμών E , αποτελείται από κατευθυνόμενες ακμές από κάθε κόμβο προς όλους τους άλλους.
- Η συνάρτηση κόστους $c(a,b;t)$ της ακμής (a,b) , για $b \neq s$, δεν είναι σταθερή αλλά εξαρτάται από το (ελάχιστο) χρονικό κόστος της διαδρομής $c(a,b)$ από το σημείο a στο σημείο b συν την εκτίμηση του κόστους παραμονής $c_q(b,t)$ στο σύστημα της ουράς του καταστήματος b τη χρονική στιγμή t άφιξης του πελάτη.
- Η συνάρτηση κόστους $c(a,s)$ είναι σταθερή και τίθεται σε μια πολύ μικρή τιμή, για κάθε $b \neq s$, δεν μας ενδιαφέρει δηλ. ο χρόνος επιστροφής στο αρχικό σημείο s , μετά την επίσκεψη σε όλα τα καταστήματα.

Με αυτή την πιο αυστηρή διατύπωση του προβλήματος, η εύρεση του βέλτιστου γύρου επισκέψεων ανάγεται στο ΑΠΠΠ, με τη σημαντική διαφορά ότι το συνολικό (αθροιστικό) κόστος του μονοπατιού $\langle s, v_1, \dots, v_m \rangle$ ($m \leq n$) εξαρτάται από τη χρονική στιγμή t_0 έναρξης του γύρου καθώς και από τους χρόνους άφιξης $t_1, t_2, \dots, t_m$ στα καταστήματα $v_1, v_2, \dots, v_m$.

IV. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΠΡΟΒΛΕΨΗΣ ΧΡΟΝΟΥ ΑΝΑΜΟΝΗΣ

A. Προσομοίωση ουρών αναμονής

Η παρούσα μελέτη προσομοιώνει το σύνηθες μοντέλο ουράς των καταστημάτων υπηρεσιών (ΔΕΗ, ΕΛΤΑ, τράπεζες κ.ά.) στην Ελλάδα. Είναι ένα σύστημα όπου οι πελάτες φθάνουν σε μη ντετερμινιστικούς, τυχαίους χρόνους που ακολουθούν την εκθετική κατανομή, εξυπηρετούνται σε τυχαίους χρόνους μεταξύ τους που επίσης κατανέμονται εκθετικά, υπάρχει ένα κέντρο εξυπηρέτησης άρα μία ουρά με πολλαπλές θέσεις εξυπηρέτησης (με εξυπηρετητές όσες και οι θέσεις) και η πειθαρχία εξυπηρέτησης είναι FCFS ή αλλιώς FIFO (First In First Out). Η χωρητικότητα του καταστήματος θεωρητικά λογίζεται ως άπειρη ή αρκετά μεγάλου πλήθους και υπάρχει ένα κανάλι εξυπηρέτησης, το οποίο μπορεί να έχει πολλούς εξυπηρετητές.

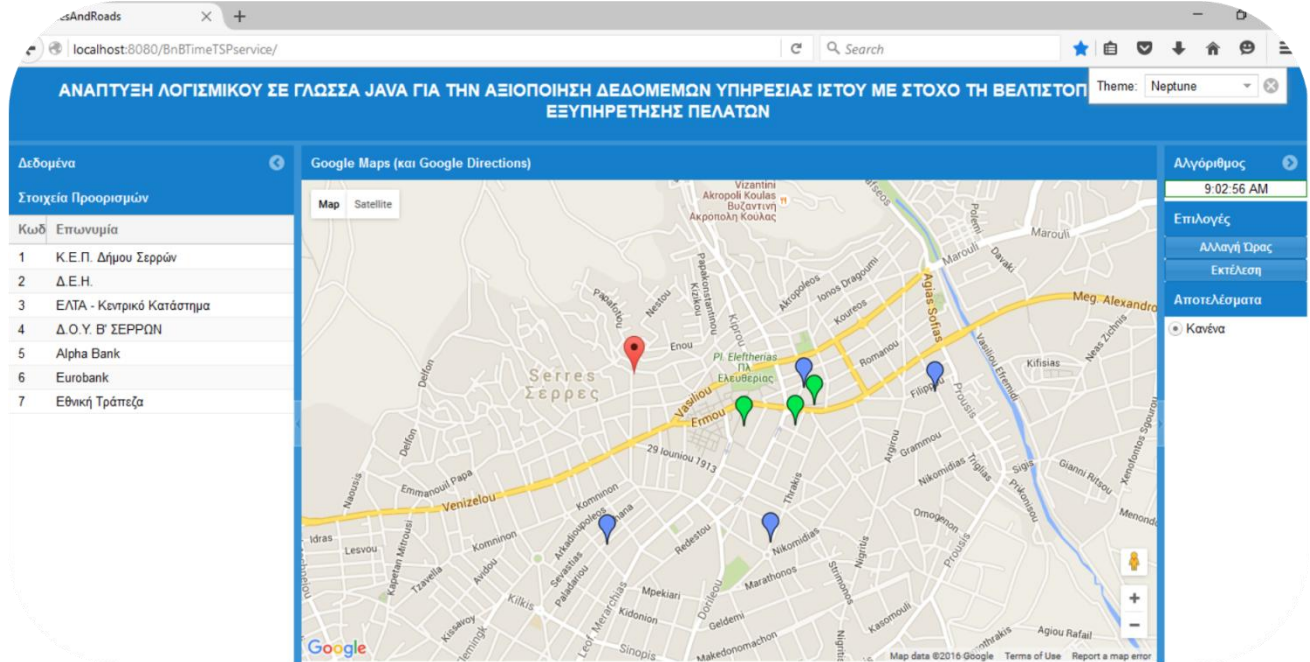
Οπότε το πρόβλημα της ουράς αναμονής των εν λόγω υπηρεσιών ανάγεται σε προσομοίωση ουρών M/M/1 όπου οι χρόνοι αφίξεων και έναρξης της επόμενης εξυπηρέτησης υπακούουν στην εκθετική κατανομή και υπάρχει ένα σημείο εξυπηρέτησης, ανεξάρτητα από το ποιοί εξυπηρετητές επιτελούν έργο. Τα ακριβή χαρακτηριστικά μιας τέτοιας προσομοίωσης είναι τα εξής:

- Ο αριθμός αφίξεων ακολουθεί την κατανομή Poisson με ρυθμό αφίξεων (αριθμό αφίξεων ανά μονάδα χρόνου) λ .
- Οι πελάτες προσέρχονται στο κατάστημα κατά μόνας (όχι σε ομάδες) και δεν εγκαταλείπουν την ουρά πριν εξυπηρετηθούν.
- Οι χρόνοι έναρξης της επόμενης εξυπηρέτησης ακολουθούν την εκθετική κατανομή με ρυθμό εξυπηρέτησης (αριθμό εξυπηρετούμενων ανά μονάδα χρόνου) μ .
- Μία θέση εξυπηρέτησης
- Απεριόριστο μήκος ουράς
- Απεριόριστος πληθυσμός
- Πειθαρχία ουράς η FCFS

Μέσω προσομοίωσης των ουρών αναμονής των καταστημάτων παρήχθησαν 5 χρονικές ακολουθίες με συμβάντα αφίξεων και έναρξης εξυπηρέτησης πελατών για κάθε ουρά των $N=7$ καταστημάτων της εφαρμογής, με στόχο να χρησιμοποιηθούν στην πρόβλεψη του χρόνου

αναμονής στο σύστημα (αναμονή στην ουρά και χρόνος εξυπηρέτησης) για το κάθε κατάσταση k ($1 \leq k \leq 7$). Κάθε μια από τις 5 ακολουθίες AS_{kw} του

ώστε να χρησιμοποιηθούν από την υπηρεσία πρόβλεψης του χρόνου αναμονής στο σύστημα των καταστημάτων.

Σχήμα 3- Διαδικτυακή διεπαφή της εφαρμογής εύρεσης της βέλτιστης σειράς επίσκεψης.

ιδίου καταστήματος θεωρήθηκε ότι αντιστοιχεί στο ιστορικό κίνησης του καταστήματος για μια συγκεκριμένη ημέρα των 5 προηγούμενων εβδομάδων w ($1 \leq w \leq 5$).

Για την παραγωγή των ακολουθιών χρησιμοποιήθηκε μια, καθοδηγούμενη από συμβάντα (event driven), υλοποίηση του G/G/1 μοντέλου ουράς αναμονής (υποπερίπτωση του οποίου αποτελεί το μοντέλο M/M/1) σε γλώσσα Java⁴. Θεωρήθηκε ένας κοινός ρυθμός εξυπηρέτησης μ για όλες τις ουρές των καταστημάτων και διαφορετικός ρυθμός αφίξεων λ_k για την ουρά του κάθε καταστήματος k . Κατά τη διάρκεια της προσομοίωσης για κάθε πελάτη καταγράφεται (α) η ώρα άφιξης του στο κατάστημα (β) η ώρα έναρξης της εξυπηρέτησής του, η οποία, εφόσον η ουρά δεν είναι άδεια, είναι η ώρα αναχώρησης του προηγούμενου πελάτη από το κατάστημα και (γ) η ώρα τέλους της εξυπηρέτησής του. Τα δεδομένα αυτά αποθηκεύονται στη συνέχεια σε σχεσιακές βάσεις PostgreSQL στη μορφή:

$[customer_id, arrival_time, start_of_service_time, end_of_service_time, k, w]$

Β. Υπηρεσία πρόβλεψης χρόνου αναμονής

Η διαδικτυακή υπηρεσία πρόβλεψης του χρόνου αναμονής χρησιμοποιεί τα δεδομένα της βάσης τα οποία έχουν παραχθεί για κάθε κατάσταση, με στόχο να προβλέψει το μέσο χρόνο αναμονής για τη χρονική στιγμή t στο διάστημα 8:00-14:30 της λειτουργίας των καταστημάτων. Έχει υλοποιηθεί ως Java Servlet⁵ το οποίο δέχεται μια αίτηση HTTP POST που περιλαμβάνει τη χρονική στιγμή t για την οποία απαιτείται η πρόβλεψη και τον κωδικό k του καταστήματος και επιστρέφει τον εκτιμώμενο χρόνο παραμονής στο σύστημα του καταστήματος $W_k(t)$ για τη χρονική στιγμή t . Η εκτίμηση του χρόνου $W_k(t)$ περιλαμβάνει τα παρακάτω βήματα:

1. Αρχικά το διάστημα 8:00-14:30 χωρίζεται σε χρονικά διαστήματα σταθερού μήκους τ .
2. Υπολογίζεται το διάστημα T στο οποίο βρίσκεται ο χρόνος t .
3. Για κάθε ακολουθία συμβάντων AS_{kw} υπολογίζεται ο μέσος χρόνος παραμονής στο σύστημα $W_{kw}(T)$ ως το άθροισμα των χρόνων παραμονής στο σύστημα των πελατών των οποίων η εξυπηρέτηση τελείωσε στο χρονικό διάστημα T , διά του αριθμού τους.

4. Τέλος, η εκτίμηση του χρόνου παραμονής στο σύστημα $W_k(t)$ προκύπτει από τον ενδιάμεσο ή μεσαίο (median) των χρόνων $W_{kw}(T)$.

Πρέπει να σημειωθεί ότι εφόσον η μέθοδος πρόβλεψης βασίζεται σε δεδομένα προηγούμενων εβδομάδων, οι χρονοσειρές $W_{kw}(T)$ μπορούν να υπολογισθούν, από τα βήματα 1 και 3 παραπάνω, αμέσως μετά την προσομοίωση και να αποθηκευθούν στη βάση μαζί με τα δεδομένα των χρονικών ακολουθιών. Αυτό σημαίνει ότι αν τα δεδομένα προηγούμενων ημερών των ουρών των καταστημάτων ήταν διαθέσιμα στην εφαρμογή, η πρόβλεψη θα μπορούσε να γίνεται από τον αλγόριθμο εύρεσης της βέλτιστης σειράς επίσκεψης και να μην απαιτείται αίτημα προς την υπηρεσία πρόβλεψης που περιγράφεται εδώ. Κάτι τέτοιο βέβαια προϋποθέτει ότι η μέθοδος πρόβλεψης έχει παγιωθεί μετά από συστηματικούς ελέγχους της ακρίβειάς της και ξεφεύγει από τα πλαίσια της παρούσας εργασίας.

V. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΕΥΡΕΣΗΣ ΒΕΛΤΙΣΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ

A. Υπηρεσία διακομιστή βέλτιστης σειράς επίσκεψης

Η διαδικτυακή υπηρεσία εύρεσης της βέλτιστης σειράς επίσκεψης δέχεται στη μορφή HTTP POST το αίτημα υπολογισμού της βέλτιστης σειράς επίσκεψης των n επιλεγμένων καταστημάτων και επιστρέφει αναλυτική πληροφορία για το βέλτιστο γύρο επίσκεψης. Έχει υλοποιηθεί ως Java Servlet και το αίτημα περιλαμβάνει:

1. Τη χρονική στιγμή t_0 της εκκίνησης του γύρου.
2. Τον πίνακα κόστους με τις (σταθερές) χρονοαποστάσεις των διαδρομών τόσο μεταξύ των καταστημάτων όσο και του σημείου εκκίνησης από τα καταστήματα.

Η απόκριση της υπηρεσίας περιλαμβάνει αναλυτική περιγραφή για τη βέλτιστη διαδρομή $\langle v_1, v_2, \dots, v_n \rangle$ στη μορφή:

$[v_i, arrival_time, departure_time]$.

Η εύρεση της βέλτιστης σειράς επίσκεψης γίνεται από την υλοποίησή σε Java ενός αλγορίθμου επίλυσης του ΑΠΠΠ με τη σχεδιαστική μέθοδο Branch and Bound με συνάρτηση άνω φράγματος.

Η υλοποίηση αυτή τροποποιήθηκε κατάλληλα ώστε να καλεί την υπηρεσία πρόβλεψης χρόνου παραμονής σε κάθε μια από τις χρονικές στιγμές $t_1, t_2, \dots, t_m$ άφιξης στα καταστήματα του μονοπατιού $\langle s, v_1, v_2, \dots, v_m \rangle$.

B. Διαδικτυακή διεπαφή της εφαρμογής

Για την επίδειξη τόσο του προβλήματος όσο και μιας πρώτης προσέγγισης για την επίλυσή του, αναπτύχθηκε διαδικτυακή διεπαφή με χρήση της JavaScript βιβλιοθήκης οπτικού/διαδικτυακού προγραμματισμού ExtJS 4.0. Όπως φαίνεται στο Σχήμα 3, η διεπαφή περιλαμβάνει τρία πάνελ. Το πρώτο με τίτλο «Δεδομένα» περιλαμβάνει την περιγραφική πληροφορία των 7 καταστημάτων. Στο δεύτερο εμφανίζονται γραφικά πάνω στο χάρτη τόσο τα σημεία των καταστημάτων όσο και τα αποτελέσματα της εφαρμογής για το βέλτιστο γύρο. Σε αυτό το πάνελ ο χρήστης μπορεί να επιλέξει αρχικό σημείο (εμφανίζεται με κόκκινο στο στιγμιότυπο του Σχήμα 3) και κάποια από τα διαθέσιμα καταστήματα, τα οποία από πράσινα εμφανίζονται μπλε όπως φαίνεται στο Σχήμα 3. Ο προγραμματισμός των λειτουργιών οπτικοποίησης και επιλογής βασίστηκε αποκλειστικά σε συναρτήσεις του Google Maps JavaScript API⁸. Το τρίτο πάνελ με τίτλο «Αλγόριθμος» επιτρέπει στο χρήστη να αλλάξει την τρέχουσα ώρα σε μια άλλη τυχαία στο διάστημα 8:00 με 14:30 και να εκκινήσει τον αλγόριθμο εύρεσης της βέλτιστης σειράς επίσκεψης στα επιλεγμένα καταστήματα και με τρέχουσα ώρα (χρονική στιγμή εκκίνησης) την τρέχουσα ώρα του ρολογιού της διεπαφής. Έτσι δίνεται η δυνατότητα στο χρήστη της εφαρμογής να δοκιμάσει με σχετική ευκολία την εύρεση της βέλτιστης σειράς επίσκεψης με διαφορετικές επιλογές αρχικής θέσης, διαφορετικά κάθε φορά επιλεγμένα καταστήματα καθώς και χρονικές στιγμές εκκίνησης.

Κατά τη φόρτωση της εφαρμογής γίνεται υπολογισμός των διαδρομών ελαχίστων χρονοαποστάσεων από το κάθε κατάστημα προς όλα τα άλλα μέσω AJAX αιτημάτων στην εφαρμογή Google Maps Directions. Οι χρονοαποστάσεις αυτές χρησιμοποιούνται κάθε φορά για τον υπολογισμό του βέλτιστου γύρου, ενώ οι διαδρομές από τις οποίες προκύπτουν για

την οπτικοποίησή του αποτελέσματος πάνω στο χάρτη.

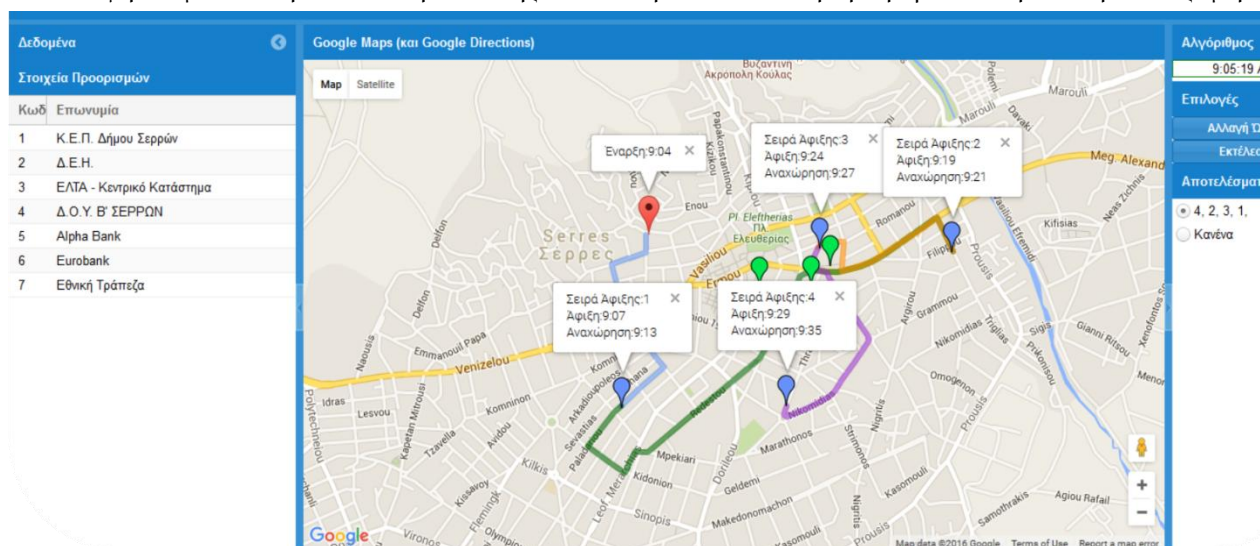
Η ακολουθία ενεργειών από τη στιγμή t_0 που ο χρήστης της εφαρμογής επιλέξει αρχικό σημείο εκκίνησης και καταστήματα και πατήσει στη συνέχεια «Εκτέλεση» είναι η εξής:

1. Η διεπαφή στέλνει ένα AJAX αίτημα στην υπηρεσία Google Maps Directions για τον υπολογισμό των χρονοαποστάσεων από το σημείο εκκίνησης προς τα καταστήματα.
2. Στη συνέχεια, η διεπαφή στέλνει ένα HTTP POST αίτημα στην υπηρεσία εύρεσης της βέλτιστης σειράς επίσκεψης.
3. Η υπηρεσία υπολογίζει τη βέλτιστη σειρά επίσκεψης με κλήσεις στην υπηρεσία

καταστημάτων στο πάνελ με τίτλο «Στοιχεία προορισμών». Έτσι, στο αποτέλεσμα του Σχήμα 4 ο χρήστης θα πρέπει να περάσει πρώτα από τη «ΔΟΥ Β' Σερρών» μετά από τη «ΔΕΗ» κ.λ.π.

VI. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία περιγράφηκε αναλυτικά η σχεδίαση και υλοποίηση διαδικτυακής εφαρμογής με στόχο τον υπολογισμό της βέλτιστης σειράς επίσκεψης του χρήστη της σε έναν αριθμό καταστημάτων παροχής υπηρεσιών με ουρές και την οπτικοποίηση της βέλτιστης αυτής διαδρομής

Σχήμα 4 – Οπτικοποίηση αποτελέσματος της εφαρμογής.

πρόβλεψης του χρόνου παραμονής στα καταστήματα και επιστρέφει το αποτέλεσμα στη διεπαφή.

4. Ακολουθεί η συντακτική ανάλυση του αποτελέσματος και η οπτικοποίησή του πάνω στο χάρτη όπως φαίνεται στο Σχήμα 4. Πάνω από το σημείο εκκίνησης εμφανίζεται η ώρα έναρξης t_0 του γύρου ενώ πάνω από κάθε κατάστημα εμφανίζονται η σειρά άφιξης και ο εκτιμώμενος χρόνος άφιξης σε και αναχώρησης από αυτό. Εμφανίζονται επίσης με διαφορετικά χρώματα οι διαδρομές ελαχίστων χρονοαποστάσεων που προτείνεται στον πελάτη να ακολουθήσει. Παράλληλα στο πάνελ «Αποτελέσματα» εμφανίζονται, με τη σειρά επίσκεψης, οι κωδικοί των καταστημάτων οι οποίοι αντιστοιχούν στο πεδίο «Κωδ» των

πάνω στο χάρτη. Το συγκεκριμένο πρόβλημα ανάγεται στο, κλασσικό στη Θεωρία Γράφων, Ασύμμετρο Πρόβλημα του Πλανόδιου (ή Περιοδεύοντος) Πωλητή (ΑΠΠΠ), αλλά με χρονικά μεταβαλλόμενες αποστάσεις (βάρος ή κόστος) μεταξύ των κόμβων-καταστημάτων. Για την ακριβή επίλυση του ΑΠΠΠ με χρονικά μεταβαλλόμενα βάρη χρησιμοποιήθηκε ένας αλγόριθμος Branch and Bound με συνάρτηση άνω φράγματος, υλοποιημένος σε Java. Λόγω της μη ελεύθερης πρόσβασης στα πραγματικά δεδομένα ουρών των καταστημάτων παροχής υπηρεσιών στον Ελλαδικό χώρο, προσομοιώθηκε στον υπολογιστή η λειτουργία της ουράς εξυπηρέτησης για το καθένα κατάστημα χωριστά και για μία συγκεκριμένη μέρα σε (χρονικό) βάθος πέντε εβδομάδων. Τα δεδομένα αυτά χρησιμοποιήθηκαν στη συνέχεια για την απαιτούμενη από την

εφαρμογή πρόβλεψη των χρόνων εξυπηρέτησης βάσει ενός απλού αλγορίθμου πρόβλεψης που υλοποιήθηκε σε Java. Αντίθετα, η εκτίμηση της χρονικής απόστασης μεταξύ των καταστημάτων έγινε με κλήσεις συναρτήσεων του JavaScript Google Maps Directions API. Για την ανάπτυξη της διεπαφής της εφαρμογής χρησιμοποιήθηκε η βιβλιοθήκη ανοιχτού κώδικα JavaScript Ext 4.0, ενώ η οπτικοποίηση των σημείων των καταστημάτων και των βέλτιστων διαδρομών πάνω στο χάρτη γίνεται με κλήσεις συναρτήσεων του Google Maps JavaScript API.

Στις επεκτάσεις της εφαρμογής περιλαμβάνονται η λειτουργία της σε πραγματικά δεδομένα τόσο των ουρών των υπηρεσιών όσο και του χρόνου δρομολόγησης σε συνθήκες κυκλοφοριακής κίνησης, καθώς επίσης και η μεταφορά της σε πλατφόρμα ανάπτυξης εφαρμογών για «έξυπνα» κινητά. Σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσαν να ελεγχθούν διεξοδικά γνωστοί αλγόριθμοι πρόβλεψης που βασίζονται σε χρονοσειρές αλλά και αλγόριθμοι ακριβούς επίλυσης του ΑΠΠΠ, με στόχο η εφαρμογή να είναι όντως χρηστική (από άποψη ακρίβειας πρόβλεψης, χρόνου εκτέλεσης και ευκολίας χρήσης της διεπαφής) για τους πολίτες/πελάτες που θα τη χρησιμοποιήσουν.

VII. ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- [1] Ye Zhang, Le T. Nguyen, and Joy Zhang. 2013. "Wait time prediction: how to avoid waiting in lines?", In Proceedings of the 2013 ACM conference on Pervasive and ubiquitous computing adjunct publication (UbiComp '13 Adjunct). ACM, New York, NY, USA, 481-490. DOI=<http://dx.doi.org/10.1145/2494091.2495980>
- [2] Ziliaskopoulos, A.K., Kotzinos, D. and Mahmassani, H.S. (February 1997). "Design and implementation of parallel time-dependent least time path algorithms for intelligent transportation systems applications". Transportation Research Part C: Emerging Technologies, Special Issue: Parallel Computing In Transport Research, Vol. 5C, Issue 2, pp. 95-107.
- [3] K. Evangelidis, Th. Papadopoulos, K. Papatheodorou and P. Papaioannou, "Combining WEB - GEO Services for Mobility Smart Applications" 20th European Conference on Mobility Management (ECOMM2016), Athens, 2016.

- [4] Jonathan L. Gross, Jay Yellen, and Ping Zhang. 2013. Handbook of Graph Theory, Second Edition (2nd ed.). Chapman & Hall/CRC.
- [5] Gilbert Laporte, "The traveling salesman problem: An overview of exact and approximate algorithms", European Journal of Operational Research, Volume 59, Issue 2, 1992, Pages 231-247, ISSN 0377-2217, [http://dx.doi.org/10.1016/0377-2217\(92\)90138-Y](http://dx.doi.org/10.1016/0377-2217(92)90138-Y).
- [6] Bellman, R. (1960), "Combinatorial Processes and Dynamic Programming", in Bellman, R.; Hall, M. Jr., Combinatorial Analysis, Proceedings of Symposia in Applied Mathematics 10, American Mathematical Society, pp. 217-249.
- [7] Bellman, R. (1962), "Dynamic Programming Treatment of the Travelling Salesman Problem", J. Assoc. Comput. Mach., 9: 61-63, doi:10.1145/321105.321111
- [8] Held, M.; Karp, R. M. (1962), "A Dynamic Programming Approach to Sequencing Problems", Journal of the Society for Industrial and Applied Mathematics, 10 (1): 196-210, doi:10.1137/0110015
- [9] Rego, César; Gamboa, Dorabela; Glover, Fred; Osterman, Colin (2011), "Traveling salesman problem heuristics: leading methods, implementations and latest advances", European Journal of Operational Research, 211 (3): 427-441, doi:10.1016/j.ejor.2010.09.010, MR 2774420
- [10] U. Narayan Bhat, "An Introduction to Queueing Theory: Modeling and Analysis in Applications", Springer Science & Business Media, 2008.
- [11] Usue Mori, Alexander Mendiburu, Maite Álvarez, and Jose A. Lozano, "A review of travel time estimation and forecasting for Advanced Traveller Information Systems", Transportmetrica A: Transport Science, Vol. 11, Iss. 2, 2015

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ηλίας Κ. Γκρίνιας

Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών ΤΕ και Μηχανικών Τοπογραφίας & Γεωπληροφορικής ΤΕ
Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κεντρικής Μακεδονίας
Τέρμα Μαγνησίας
62124 Σέρρες - Ελλάδα

Τη/ Fax: +30 23210 49393/+30 23210 49107

e-mail: grinias@teiser.gr

Χωρογραφίες/ Τεύχος 5/ Αρ 1/ 2018 – σελ 11-21

¹ <http://mellongroup.com/>

² <https://developers.google.com/maps/documentation/directions/>

³ <https://developers.google.com/maps/documentation/directions/usage-limits>

-
- ⁴ <http://the-lost-beauty.blogspot.gr/2010/06/gg1-queue-model-simulation-in-java.html>
- ⁵ <http://docs.oracle.com/javase/6/tutorial/doc/bnafd.html>
- ⁶ <http://www.sanfoundry.com/java-program-implement-branch-bound-method-perform-combinatorial-search/>
- ⁷ <https://www.sencha.com/products/extjs/#overview>
- ⁸ <https://developers.google.com/maps/documentation/javascrypt/>

Νεότερα ερευνητικά δεδομένα για την ανταλλάξιμη μουσουλμανική πериουσία στην πυρκαύστο των Σερρών. Η περίπτωση του Εσκή Τζαμιού

Θεοδωρίδου-Σωτηρίου Λίλα (*)

Καθηγήτρια, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών ΤΕ και Μηχανικών Τοπογραφίας & Γεωπληροφορικής ΤΕ
Τέρμα Μαγνησίας –Σέρρες, 62122

(*) τηλ. 23210-49286, mail: mttheodteiser@hotmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Στόχος του παρόντος ερευνητικού άρθρου είναι η κριτική παρουσίαση τεκμηρίων που σχετίζονται με την ακίνητη περιουσία, που οι μουσουλμάνοι των Σερρών εγκατέλειψαν στην πόλη μετά το 1924. Συγκεκριμένα εξετάστηκαν τα «ανταλλάξιμα» ακίνητα της «πυρκαύστου ζώνης», με στόχο να διαπιστωθούν οι διαδικασίες μεταβίβασής τους σε νέους ιδιοκτήτες το διάστημα 1924-1928. Ποιοί ήταν οι αγοραστές των ανταλλαξίμων και ποιο το τίμημα που κατέβαλαν στην Εθνική Τράπεζα; Τί γνωρίζουμε για τον σύλλογο «Αγοραστών Ανταλλαξίμων Αστικών Ακινήτων»; Ποιά η τύχη του εμβληματικού Εσκή Τζαμί; Ο μεγάλος χωροκοινωνικός μετασχηματισμός που συντελέστηκε εκείνη της περίοδο και διέγραψε εν πολλοίς την μετέπειτα πορεία του κέντρου της πόλης, τεκμηριωμένος μέσα από την τύχη των ανταλλαξίμων κτημάτων, αποτελεί μια ακόμη συμβολή στην ιστορία της πόλης των Σερρών.

Λέξεις κλειδιά: ανταλλάξιμος περιουσία, Σέρρες, μεσοπόλεμος, χωροκοινωνικός μετασχηματισμός.

Ι. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΠΥΡΙΚΑΥΣΤΟΥ

Η πυρκαύστος ζώνη είναι μια διακριτή χωρική ενότητα, κατεστραμμένη ήδη από το 1913, για την οποία είχε εκπονηθεί το 1920 «Νέο Σχέδιο». Τα οικοπέδα του «Νέου Σχεδίου» μέσω αστικού αναδασμού, κατανεμήθηκαν στους παλιούς ιδιοκτήτες της πυρκαύστου (μεταξύ των οποίων και οι μουσουλμάνοι των Σερρών). Στα ΓΑΚ Σερρών υπάρχει κτηματολογικός κατάλογος 1011 ιδιοκτησιών, με τα ονόματα όλων των αρχικών ιδιοκτητών (826 ονόματα ιδιοκτητών χριστιανών, μουσουλμάνων και εβραίων, 127 ονόματα «Οθωμανών αποδημησάντων» και 58 παλιά οικοπέδα αγνώστων, ιδιοκτησίες της Μουσουλμανικής Κοινότητας, δηλαδή οι ιδιοκτησίες του Αραπισλάρ Τζαμί, του Εσκή Τζαμί, του Κουτούπ Τζαμί, του Μαραζάν Τζαμί, και του Μπεζεστενίου) και αυτές του Δήμου Σερρών. Στον κτηματολογικό κατάλογο καταγράφεται και η αντιστοίχιση των αρχικών ιδιοκτητών/ιδιοκτησιών με τα νέα οικοπέδα [1].

Επιλέχθηκε να εξεταστεί η ανταλλάξιμη μουσουλμανική περιουσία που περιλαμβάνονταν στα όρια της «πυρκαύστου ζώνης» των Σερρών (οικοδομικές νησίδες 1-77) γιατί υπάρχει σχετικό αρχαικό υλικό. Ενδιαφέρον στοιχείο είναι και το ότι, ενώ από τις αρχές του 1924 άρχισαν να εκδίδονται όλοι οι νέοι τίτλοι οικοπέδων της πυρκαύστου, οι μουσουλμανικές ιδιοκτησίες είχαν ήδη (λόγω της συνθήκης της Λωζάννης) μετατραπεί σε ανταλλάξιμες και είχαν περιέλθει στην διαχείριση της Εθνικής Τράπεζας (εφεξής Ε.Τ.Ε), σύμφωνα με το διάταγμα της 5ης Μαΐου 1925. Οι πρώην

μουσουλμανικές ιδιοκτησίες της πυρκαύστου καταγράφηκαν επομένως και στο ειδικό κτηματολόγιο της ΕΤΕ.

Αρα, η περιοχή της πυρκαύστου συγκεντρώνει αρκετά πλεονεκτήματα για να ελεγχθούν οι διαδικασίες διαχείρισης από την Ε.Τ.Ε των ανταλλαξίμων μουσουλμανικών ακινήτων των Σερρών, αφού εκεί μπορούμε να συνδυάσουμε πρωτογενή στοιχεία του κτηματολογικού καταλόγου του 1914, με στοιχεία της Κτηματικής Υπηρεσίας Δημοσίου (εφεξής ΚΥΔ), του Υποθηκοφυλακείου Σερρών, και των πρακτικών συνεδριάσεων της Κεντρικής Επιτροπής Ανταλλαξίμων (εφεξής ΚΕΑ), πρακτικά που εναπόκεινται στο Ιστορικό Αρχείο της Ε.Τ.Ε (εφεξής ΙΑ/ΕΤΕ) [1].

Στην προσπάθειά μας να σκιαγραφήσουμε την τύχη αυτών των αστικών ανταλλαξίμων επεκτείναμε την έρευνά μας στον τοπικό ημερήσιο Τύπο της εποχής, περιοριζόμενοι ωστόσο από το γεγονός ότι, τόσο η μουσουλμανική κοινότητα Σερρών, όσο και το αρχείο της ΚΥΔ, δεν έχουν γίνει μέχρι σήμερα αντικείμενα συστηματικής μελέτης.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι το 1925 εγκρίθηκε και το συνολικό πολεοδομικό σχέδιο των Σερρών (εκτός πυρκαύστου) μια χρονική σύμπτωση με σημασία για την έρευνά μας. Στην εκτός πυρκαύστου περιοχή υπήρχαν ασφαλώς πολυάριθμα ανταλλάξιμα οικοπέδα, τα οποία με διαφορετικές μεθόδους διεκδίκησαν πρόσφυγες, παλιοί πολεμιστές, ομηροπαθείς (όσοι δηλαδή σύρθηκαν σε καταναγκαστικά έργα το διάστημα 1916-1918) και ντόπιοι χριστιανοί. Όμως η διαχείριση της ανταλλάξιμης περιουσίας σε αυτές τις περιοχές ήταν πιο σύνθετη: εκμισθώσεις και κυριότητα μέσω συνιδιοκτησίας (για τους ντόπιους), παραχώρηση από την Νομαρχία ή και από την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (για τους πρόσφυγες), αυθαίρετη κατάληψη (και για τους δυο). Επιπλέον η απόκτηση ανταλλαξίμου περιουσίας στην εκτός πυρκαύστου περιοχή είχε να αντιμετωπίσει τις περισσότερες φορές ζητήματα εφαρμογής του «Νέου Σχεδίου» του 1925, όπως ρυμοτομούμενα οικοπέδα, οικοπέδα υπό τακτοποίηση κ.λπ., σε αντίθεση με τα οικοπέδα στην πυρκαύστο, όπου τέτοια θέματα είχαν λυθεί μέσω της εφαρμογής του αστικού αναδασμού. Δηλαδή, στην περίπτωση της πυρκαύστου των Σερρών η Διαχειρίστρια Τράπεζα ανέλαβε μια πλήρως τακτοποιημένη κατάσταση, μια περιοχή που δεν απαιτούσε χρονοβόρες απαλλοτριώσεις, ρυμοτομήσεις και διενέξεις, δηλαδή μια εξαιρετικά

ελκυστική περιοχή για όσους ήθελαν να αποκτήσουν οικοπέδα και να οικοδομήσουν αμέσως.

Επιπρόσθετο κίνητρο για την απόκτηση οικοπέδου στην πυρκαυστο υπήρξε το Διάταγμα 3323 / 6-5-1925. Η συγκεκριμένη νομοθετική ρύθμιση επέτρεπε να δανειοδοτούνται από την Ε.Τ.Ε. ομάδες 5 ιδιοκτητών της πυρκαυστου (συστήνοντες κτηματική ομάδα), που δήλωναν αλληλέγγυοι ενώπιον συμβολαιογράφου των Σερρών, για ανέγερση δύο κατά ανώτατο όριο οικοδομών και για 100.000 δρχ. ανά οικοδομή. Η ρύθμιση, άρα, πρόσθετε επιπλέον αξία στην απόκτηση ενός οικοπέδου στην πυρκαυστο μέσω δημοπρασίας εκ των μουςουλμανικών ανταλλαξίμων. Αν και δεν υπάρχουν δημοσιοποιημένα στοιχεία για το πόσοι και ποιοί έκαναν χρήση αυτής της νομοθετικής διευκόλυνσης, αν κρίνουμε από την ταχύτητα ανοικοδόμησης θα πρέπει να ήταν αρκετοί.

Λόγω του μεγάλου όγκου των στοιχείων, εμβαθύνουμε επί του παρόντος μόνο στο πολύγωνο (με αριθμό 13), στα νότια όρια της πυρκαυστου, το οποίο περιλάμβανε και το Εσκή Τζαμί, το εμβληματικότερο κτίριο της παρουσίας των Οθωμανών στην πόλη. Πριν επικεντρωθούμε όμως ειδικά στο Εσκή Τζαμί, ας αναφερθούμε περιληπτικά στο γενικότερο πλαίσιο εκποίησης της ανταλλαξίμου περιουσίας των «Νέων Χωρών», όσο και στις ειδικότερες συνθήκες των Σερρών.

II. Η ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΩΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΛΛΑΞΙΜΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ

Η διαχείριση της ανταλλάξιμης περιουσίας προϋπόθετε την συγκρότηση ενός μηχανισμού εντοπισμού και κτηματολογικής καταγραφής. Έτσι ήδη από τον Ιούνιο του 1924 συστήθηκαν σε κάθε οικονομική εφορεία των «Νέων Χωρών» Γραφεία Ανταλλαγής, που υπάγονταν στην Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών (Γ.Δ.Α.Π). Τα κατά τόπους Γραφεία Ανταλλαγής συγκροτούσαν 5μελείς επιτροπές με επικεφαλής ανώτερο δικαστικό και μέλη δύο εκπροσώπους των προσφύγων και δύο των γηγενών και συνέτασαν πίνακες περιγραφής ανταλλαξίμων κτημάτων. Στους πίνακες αναφέρονταν το ονοματεπώνυμο και πατρώνυμο του μουςουλμάνου (αρχικού) ιδιοκτήτη και τα ανάλογα στοιχεία των κατόχων των ακινήτων μετά την αναχώρηση των μουςουλμάνων. Επίσης καταγράφονταν το είδος του ακινήτου, η οδός στην οποία βρίσκονταν και οι ιδιοκτήτες των όμορων ακινήτων. Παρέχονταν πληροφορίες για τα υλικά κατασκευής και τον αριθμό των δωματίων, τους βοηθητικούς χώρους και την αξία του, εκτιμητέα σε δραχμές του 1925-1926. Υπήρχαν επίσης φάκελοι με όλα τα έγγραφα που σχετίζονταν με το ιστορικό του κάθε ακινήτου και τυχόν μεταγενέστερες κτηματολογικές μεταβολές, όπως ο διαχωρισμός ενός αστικού ακινήτου σε επί μέρους τμήματα.

Στη συνέχεια αυτής της προεργασίας η Ε.Τ.Ε, ως ανάδοχος των δικαιωμάτων του Ελληνικού Δημοσίου επί της ανταλλαξίμου περιουσίας, ανέλαβε τις διαδικασίες πώλησης των μουςουλμανικών κτημάτων και είσπραξης του αντιστοίχου τιμήματος. Το σύνολο των ανταλλαξίμων κτημάτων που περιήλθαν στην Ε.Τ.Ε. καταχωρήθηκαν από αυτήν ξανά σε δικό της Γενικό Κτηματολόγιο. Τα ανταλλάξιμα κτήματα που τελούσαν υπό την διαχείριση της Ε.Τ.Ε. απαλλάσσονταν από κάθε δημόσιο ή δημοτικό φόρο καθώς και από τον ειδικό φόρο μεταβίβασης ακινήτων (Ν.Δ. 22-03-1929). Με την ψήφιση του Ν. 4793 / 1930 η διαχείριση περιήλθε στην Υπηρεσία Διαχείρισης Ανταλλάξιμων Μουςουλμανικών Κτημάτων (ΥΔΑΜΚ) με κατά τόπους Γραφεία Διαχείρισης Ανταλλάξιμης Περιουσίας στις έδρες των νομών των Νέων Χωρών.

Τα επόμενα χρόνια οι διατάξεις για την εκποίηση, ενοικίαση και παραχώρηση ανταλλαξίμων κτημάτων συμπληρώθηκαν και τελικά κωδικοποιήθηκαν με τον Ν. 5266/1931, που περιγράφει με μεγάλη λεπτομέρεια όλες τις τεχνικές διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν για την πώληση των ανταλλαξίμων κτημάτων, μεταξύ των οποίων η διενέργεια αρχικής, επαναληπτικής και τελειωτικής δημοπρασίας για ακίνητα μεγάλης αξίας, άνω τους ενός εκατομμυρίου δραχμών [2] [3].

Η Ε.Τ.Ε διατήρησε τον ρόλο του διαχειριστή της ανταλλαξίμου περιουσίας μέχρι το 1934. Από το 1934 μέχρι το 1939 τον ρόλο αυτό ανέλαβε η Διεύθυνση Ανταλλαγής, που υπάγονταν στο τότε Υπουργείο Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως. Το 1939 η διαχείριση των ανταλλαξίμων κτημάτων περιήλθε στο Υπουργείο Οικονομικών. Σήμερα τα διαχειρίζεται η ΚΥΔ.

III. Η ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΑΝΤΑΛΛΑΞΙΜΩΝ ΣΤΙΣ ΣΕΡΡΕΣ

Στις Σέρρες η διαχείριση της ανταλλαξίμου περιουσίας από την Ε.Τ.Ε συνέπεσε με τις προσπάθειες επίλυσης του οξυτάτου στεγαστικού προβλήματος που ανέκυψε μετά τον εμπρησμό του 1913. Πρόσφυγες και γηγενείς, πυροπαθείς και ομηροπαθείς, ήταν όλοι τους υποψήφιοι αγοραστές της ανταλλαξίμου περιουσίας με διάφορους τρόπους, κυρίως όμως μέσω δημοσίων δημοπρασιών

Η αναγγελίες των δημοπρασιών δημοσιεύονταν στον τοπικό τύπο, και αποτελούν πηγή πολύτιμων πληροφοριών για την όλη διαδικασία. Ακολουθούσε η υποβολή προσφορών και η ανακήρυξη του πλειοδότη. Στη συνέχεια την πώληση ενέκρινε η Κεντρική Επιτροπή Ανταλλάξιμων και στο πωλητήριο συμβόλαιο εμφανιζόταν ως πωλητής ο διευθυντής του Υποκαταστήματος Σερρών. Η Ε.Τ.Ε αναλάμβανε ταυτόχρονα να μεταγράψει τους αρχικούς τίτλους

ιδιοκτησίας των ανταλλαγέντων μουσουλμάνων στο υποθηκοφυλακείο Σερρών. Οι τίτλοι αυτοί φέρουν με κόκκινο μελάνι (πάνω δεξιά του τίτλου) την ένδειξη «ατελώς» με την υποσημείωση «ιδιοκτησία της Ε.Τ.Ε». Κατά την διάρκεια της έρευνάς μας στους τόμους 11, 12, 13 του υποθηκοφυλακείου Σερρών (που αφορούν τα έτη 1927-1928) εντοπίσαμε μεγάλο αριθμό τίτλων και πωλητηρίων συμβολαίων οικοπέδων ανταλλαγέντων μουσουλμάνων της πυρκαυστου ζώνης. Αγοραστές σημαντικοί παράγοντες της τότε επιστημονικής και επιχειρηματικής τάξης των Σερρών.

Παραθέσω ενδεικτικά τις εξής περιπτώσεις: το οικοπέδο του Νουρή Εφένδη (16/21) αγόρασε ο Σάββας Νικ. Ιωακείμης, καθηγητής και του Χατζή Σουκρή Εφένδη (16/19) ο Αναστασίου Αβραάμ. Το οικοπέδο του ανταλλαγέντος Καρά Οσμάν Ταξιλάρ (27/7) αγόρασε ο μικρασιάτης γιατρός Ιπποκράτης Μακρής. Ο επίσης μικρασιάτης πολιτικός μηχανικός Περικλής Στ. Σταυρίδης αγόρασε την ιδιοκτησία (27/11) του ανταλλαγέντος Καρά Οσμάν Ταξιλάρ και την συνεχόμενη ιδιοκτησία (27/10) του Χατζή Ιβούσι Κιολή Τσοραπτόη. Η ιδιοκτησία (3/8) της Μουσουλμανικής Κοινότητας εκποιήθηκε με πλειστηριασμό στον έμπορο Δημοσθένη Μερτζιμέκη, ενώ η ιδιοκτησία (1/3) του Ιμπραήμ Αγά Σαμολαδά πουλήθηκε στον Ιωάννη Νικ. Φανουράκη. Η ιδιοκτησία (13/17) των ανταλλαγέντων Κουρά Εφέντη και Χατζή Ασίφ πουλήθηκε στον συμβολαιογράφο Κωνσταντίνο Ιω. Τριαταφυλλόπουλο και η ιδιοκτησία (14/7) της συντεχνίας Οθωμανών Υποδηματοποιών πέρασε στα χέρια του ξενοδόχου Αναστ. Δημητράκοπουλου.

Επομένως, οι εύποροι Σερραίοι, είτε γηγενείς, είτε πρόσφυγες, πλειοδοτούσαν για την αγορά από την Ε.Τ.Ε ιδιοκτησιών των ανταλλαγέντων μουσουλμάνων ή αλλιώς η πολιτική δημοπρασιών της Ε.Τ.Ε στον ισχυρότερο πλειοδότη ευνοούσε τους πιο εύπορους πρόσφυγες ή ντόπιους. Κίνητρο υπήρξε οπωσδήποτε και η δυνατότητα δανειοδότησης από την Ε.Τ.Ε για ανέγερση οικοδομών στην πυρκαυστου, δυνατότητα στην οποία αναφερθήκαμε ήδη.

Ενώ όμως οι δημοπρασίες των ανταλλαξιμων ακινήτων στην περιοχή της πυρκαυστου (περιοχή κατοικίας) προχωρούσαν κανονικά, και τουλάχιστον στον τύπο δεν καταγράφηκε κάτι το ιδιαίτερο, δεν συνέβη το ίδιο και για την γειτονική περιοχή της «Νέας Αγοράς». Εκεί, οι σύλλογοι γηγενών και προσφύγων παρενέβησαν δυναμικά, ανταγωνιζόμενοι (και ενίοτε ομονοούντες) για την εγκατάσταση των μελών τους. Στο ζήτημα της δημιουργίας της νέας εμπορικής περιοχής, νότια της πυρκαυστου, αναφέρθηκα εκτενώς σε προγενέστερη δημοσίευσή μου [12]. Επαναλαμβάνω περιληπτικά εδώ, ότι ανταλλάξιμη έκταση οκτώ περίπου στρεμμάτων αγοράστηκε από τον Δήμο Σερρών και εκποιήθηκε χωρίς δημοπρασία σε ακτήμονες γηγενείς και πρόσφυγες καταστηματάρχες (50% η κάθε κατηγορία). Η διευθέτηση αυτή υπήρξε πεδίο

προστριβών, αλλά και συνύπαρξης γηγενών και προσφύγων. Και είναι φυσικό η εγκατάσταση στην «Νέα Αγορά», να αποτελέσει διακαή επιθυμία τόσο των γηγενών, όσο και των προσφύγων, γιατί έτσι θεωρούσαν ότι εξασφάλιζαν το επαγγελματικό τους μέλλον.

Εικ. 1 Ο διευθυντής της Ε.Τ.Ε Σερρών Νικόλαος Ιατρίδης στο γραφείο του στις Σέρρες

Ένα επίσης σημαντικό θέμα που τους απασχολούσε ήταν η συγκράτηση της τιμής των προσφυγικών ομολογιών, αλλά και το ζήτημα της κατοχής ανταλλαξιμων οικοπέδων από γηγενείς. Όπως διαβάζουμε στην εφημ. Μακεδονία (φ. 16-3-1928) στις 14-15 Μαρτίου 1928 πραγματοποιήθηκε στις Σέρρες μεγάλη σύσκεψη, με παρουσία 70 αντιπροσώπων των επαγγελματιών και πολιτικών οργανώσεων με θέμα τα αστικά ανταλλάξιμα της πόλης. Μεταξύ των ομιλητών ο Σωκρ. Ανθρακόπουλος (πρόεδρος της Παμπροσφυγικής Ένωσης), που δήλωσε την κατηγορηματική αντίθεσή του σε χαριστικές εκποιήσεις ανταλλαξιμων αστικών κτημάτων λέγοντας «Συμφωνώ όπως τα υπό των γηγενών κατεχόμενα αστικά ανταλλάξιμα κτήματα περιέλθουν εις αυτούς άνευ δημοπρασίας, πλην όμως να πληρωθούν εις κανονικάς τιμάς, διότι τότε και μόνον θα δυνήθουν να αποζημιωθούν οι πρόσφυγες και να συγκρατηθεί η τιμή των προσφυγικών ομολογιών». Η σύσκεψη κατέληξε στην εκλογή επιτροπής, που θα προέβαινε στις απαραίτητες ενέργειες για πλήρη αναστολή της εκποίησης των ανταλλαξιμων αστικών ακινήτων στην πόλη των Σερρών για μια τριετία. Στο αρχείο του Ελευθερίου Βενιζέλου βρίσκεται το ανακοινωθέν της σύσκεψης. Περιγράφει την κατάσταση και προτείνει τα ακίνητα χαμηλής αξίας (εξαιρεί τα ακίνητα άνω των 500 χιλ. δρχ.) να μεταβιβαστούν άνευ δημοπρασίας (με απευθείας πώληση) στους κατόχους με παράταση της προθεσμίας για την υποβολή των δικαιολογητικών και να διαταχθεί, ειδικά για την πόλη των Σερρών, η προσωρινή αναστολή των εκποιήσεων με δημοπρασία

κάθε ανταλλάξιμο ακίνητου και η ισχύς του ενοικιοστασίου μέχρι την καταβολή των πολεμικών και ομηρικών αποζημιώσεων [12].

Αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι οι αγοραστές των ανταλλαξίμων κτημάτων στις Σέρρες, όπως και σε άλλα μέρη των Νέων Χωρών, προκειμένου να διασφαλίσουν τη σχέση τους με την Τράπεζα, συσπειρώθηκαν γύρω Συλλόγους, όπως στην περίπτωση των Σερρών στο «Σύλλογο Αγοραστών Ανταλλαξίμων Σερρών». Η ιδρυτική συνέλευση του Συλλόγου Σερρών πραγματοποιήθηκε αρχές Μαρτίου 1934 στο κινηματοθέατρο «Κρόνιο» με την ευκαιρία των «μελετούμένων τροποποιήσεων της μεταξύ του Κράτους και της Εθνικής Τράπεζας συμβάσεως διαχειρίσεως των ανταλλαξίμων». Την είδηση κατέγραψε η τοπική εφημερίδα «Η Πρόοδος» (φ. 15-3-1934). Προς τους συγκεντρωθέντες μίλησε ο Φ. Φιλιππίδης επιτεθείς κατά της Εθνικής Τράπεζας για τα λαμβανόμενα από αυτήν πιεστικά μέτρα στο ζήτημα της καταβολής των δόσεων. Ο ίδιος ανέγνωσε τη συνέχεια το καταστατικό του Συλλόγου, με την προσθήκη άρθρου με το οποίο επιτρέπονταν η εγγραφή στο Σύλλογο και ενοικιαστών ανταλλαξίμων. Στη συνέχεια η προσωρινή διοίκηση κατήρτισε εκτενές υπόμνημα προς την Κυβέρνηση με το οποίο ζητούσε, αναβολή της τροποποίησης (ώστε να ληφθούν υπόψη οι γνώμες του συλλόγου), τον υποβιβασμό του τόκου στο 3%, την παροχή ευκολιών πληρωμής των καθυστερούμενων δόσεων και την ελάτωση του αρχικού ποσού κατά ένα ποσοστό λόγω των δυσμενών οικονομικών συνθηκών. Λίγες μέρες αργότερα εκλέχθηκε το Συμβούλιο του Συλλόγου Αγοραστών Ανταλλαξίμων Σερρών, που, σύμφωνα με την εφημ. Η Πρόοδος (φ. 5-4-1934), αποτελούνταν από τους: Κ. Χατζηδήμου πρόεδρο, Ζ. Νικολάου Αντιπρόεδρο, Δ. Νικολάου Γεν. Γραμματέα, Περ. Κωστόπουλος ταμία και των κ.κ Φ. Φιλιππίδου, Κ. Τριανταφυλλίδη, Χ. Καφταντζή, Χ. Νομίδου, Ν. Γεωργιάδου, Δ. Γρηγοριάδου, Α. Τζιούμπα και Τ. Αγαπητού ως μελών. Το αρχείο του Συλλόγου δεν έχει εντοπισθεί και δεν έχουμε επομένως τη δυνατότητα να δούμε την περαιτέρω δράση του Συλλόγου.

IV. ΤΟ ΑΣΤΙΚΟ ΑΝΤΑΛΛΑΞΙΜΟ: ΕΣΚΙ ΤΖΑΜΙ

Ακριβώς στα όρια μεταξύ της πυρκαϊστού ζώνης και της «Νέας Αγοράς», δηλαδή στην καρδιά, τόσο της παλιάς, όσο και της νέας πόλης των Σερρών, κείτονταν ένα τεράστιο σε μέγεθος τέμενος, ήδη ερειπωμένο κατά το επίμαχο διάστημα. Το Εσκή ή Αττίκ Τζαμί, ένα ανταλλάξιμο ακίνητο μεγάλης αξίας, ήταν ένα εμβληματικό κτίριο της οθωμανικής κυριαρχίας στην πόλη. Κτίστηκε το 1385 μ.Χ. (Ε. 787) από τον Candarli Kara Halil Hayreddin Πασά δύο χρόνια μετά την κατάληψη της πόλης. Καταστράφηκε από πυρκαγιά το 1719 και ανακαινίστηκε με διαταγή του Σουλτάνου Μαχμούτ του Β' το 1837 «ως προκύπτει εκ της επί υπερθύρου του τεμένους υπάρχουσας μέχρι

της κατεδαφίσεως του επιγραφής» [4]. Διασώθηκε από τις πυρκαγιές τόσο του 1849, όσο και του 1913 και εντάχθηκε το 1920 στην οικοδομική νησίδα 13, μαζί με το λιθόκτιστο Μπεζεστένι (1494 μ.Χ.) και 54 άλλα μικρά οικόπεδα [5].

Η αρχιτεκτονική του τεμένους

Το τέμενος τυπολογικά ανήκε στον μνημειώδη τύπο F2, κατά την τυπολογική κατάταξη του Αριστείδη Πασαδαίου [5]. Αποτελούνταν από τον τετραγωνικής κάτοψης χώρο προσευχής που στεγάζονταν με μεγάλο μολυβδοσκέπαστο θόλο. Ο κεντρικός θόλος εδράζονταν εξωτερικά σε οκταγωνικό τύμπανο, ενώ φωτιστικές θυρίδες έτεμναν την επιφάνειά του (πιθανόν κατά την ανακατασκευή του μετά την πυρκαγιά που το έπληξε το 1719). Οι ωθήσεις του κεντρικού τρούλλου εξισορροπούνταν (ή παραλαμβάνονταν) από τις αντίθετες ωθήσεις δύο ημιτρουλλίων προς βορρά και νότο έκαστος, με συνέπεια να τονίζεται ο κατά μήκος άξονας του τεμένους.

Εικ. 2: Γενική άποψη από ΒΑ πριν την κατεδάφιση

Εικ. 3 Φωτογραφία του εσωτερικού του τεμένους

Διασώθηκε μια σπάνια φωτογραφία του εσωτερικού του τεμένους με χρονολογία λήψης τις αρχές του 20^{ου} αι. (περίπου το 1916) τραβηγμένη από ευρωπαίους στρατιωτικούς. Περιλαμβάνεται στον τόμο Bilder vom Mazedonischen Kriegsschauplatz (Εικ.2). Φέρει την

χειρόγραφη ένδειξη Grosse Moschee in Serres. Διακρίνεται στο βάθος καταστόλιστο μιχράμπι, αριστερά πολυτελές επιδαπέδιο ρολόι, χαλιά, και βαρύτιμοι πολυέλαιοι. Το επιδαπέδιο, δυτικού τύπου ρολόι στο εσωτερικό ενός μουσουλμανικού τεμένους δεν πρέπει να μας προκαλεί εντύπωση. Η ανάγκη μέτρησης του χρόνου κυρίως για λόγους θρησκευτικούς (προσευχή) οδήγησε στην υιοθέτηση και την ευρεία διάδοσή τους στην οθωμανική κοινωνία. Για την ύπαρξη και άλλων δύο ρολογιών στο Εσκή Τζαμί κάνει λόγο και ο Ν.Ε. Πέτροβιτς «εις τον περίβολον της μαρμαρόστρωτης αυλής του Εσκή Τζαμί της στολισμένης με παλαιά κυπαρίσσια και μαρμάρينو οκτάκρουνο συντριβάνι, εις μίαν ισόγειον μικράν αίθουσαν ήσαν τοποθετημένα δύο μεγάλα ωρολόγια του τοίχου, μεγάλης ακριβείας κινούμενα με εκκρεμή. Το εν ήτο ρυθμισμένο «αλά φράγκα» με την ευρωπαϊκήν ώρα δηλαδή, η μεσημβρία την δωδεκάτην, και το άλλο «αλά τούρκα», δηλαδή με την παλαιάν βυζαντινήν ώραν με βάσιν την δωδεκάτην κατά την δύσιν του ήλιου» [6].

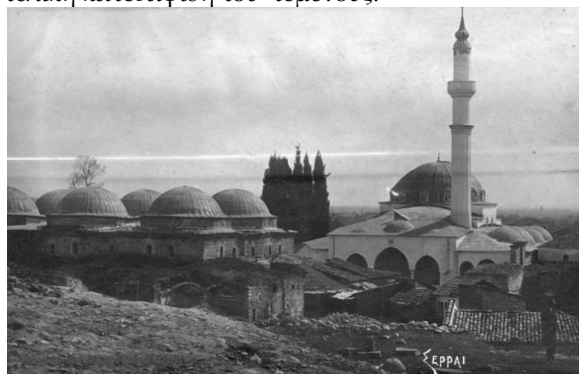
Υπήρχαν επίσης δύο πλάγια προσκίσματα μικρότερου μήκους: το ανατολικό πλάγιο πρόσκισμα, στεγάζονταν με πέντε ημισφαιρικούς θόλους και είχε και αυτό προστώο, ενώ το δυτικό πρόσκισμα (προς την σημερινή πλατεία Ελευθερίας) στεγάζονταν με μονοκλινή στέγη (πιθανόν ανακατασκευή τρουλλοσκέπαστης επικάλυψης). Το μικρότερο μήκος των προσκισμάτων επέτρεπε την διάνοιξη πλαγιών φωτιστικών παραθύρων στην πλευρά του μιχράμπι, αποτελεί δε ένδειξη ενδεχόμενης μεταγενέστερης κατασκευής τους. Στοά ή προστώο (revak) καταλάμβανε όλο το πλάτος της βορεινής όψης του τετράγωνου χώρου προσευχής. Το προστώο διαιρούνταν σε τρία άνισα τμήματα / διάχωρα στεγασμένα με αντίστοιχους ημισφαιρικούς θόλους, που στηρίζονταν σε μαρμαρίνους μονολιθικούς κίονες με κιονόκρανα σε ρομβοειδή σχήματα. Το δάπεδο του προστώου ήταν επιστρωμένο με μεγάλες μαρμαρίνες πλάκες και ελαφρά υπερυψωμένο.

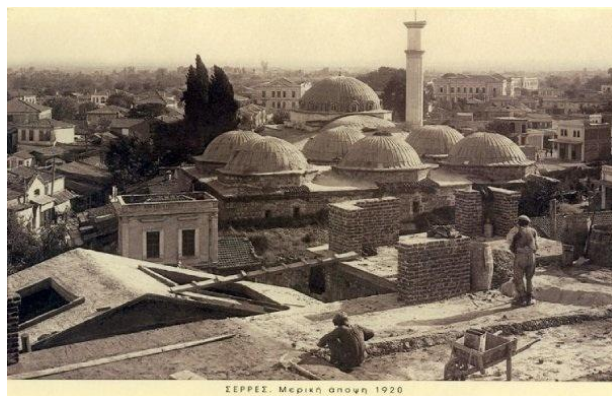
Εικ.4: Στοά ή προστώο (revak)

Υπήρχε και ένας ψηλός μιναρές διαρθρωμένος σε τρία τμήματα διαφοροποιούμενα μεταξύ τους με

προεξέχοντα λίθινα «κολάρα»: το χαμηλότερο ήταν πολυγωνικό, το μεσαίο κυκλικό και η απόληξη αρχικά κολουροειδής ξύλινη. Στις αρχές ενδεχομένως του 20^{ού} αι. η κολουροειδής απόληξη αντικαταστάθηκε από ένα αστραφτερό μεταλλικό επιστέγασμα κρεμυδοειδούς τύπου, πρακτική που ακολουθήθηκε και σε άλλους μιναρές του βορειοελλαδικού χώρου την ίδια εποχή, όπως για παράδειγμα στον μιναρέ της Αγίας Σοφίας στη Θεσσαλονίκη. Η απόληξη του μιναρέ κατεδαφίστηκε (ή καταστράφηκε) κατά τη β' βουλγαρική κατοχή (1916-18), όταν οι Βούλγαροι μετέτρεψαν το τέμενος σε ναό των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου. Ο μιναρές διατηρήθηκε χωρίς επιστέγασμα μέχρι την τελική κατεδάφιση του τεμένους.

Εικ. 5: Ο μιναρές γύρω στα 1918 με τον κρεμυδοειδή τρούλο.

Εικ. 5α: Ο μιναρές γύρω στα 1926 χωρίς επιστέγασμα (λήψη από το ανεγειρόμενο κτίριο της Εθνικής Τράπεζας). Σε πρώτο πλάνο το Μπεζεστένι. Φωτογραφία Πέννα-Δαϊρετζόπουλου

Εικ. 6: Το μαρμάρινο οκτάκρουνο σιντριβάνι στον μαρμαρόστρωτο προαύλιο χώρο του τεμένους. Φωτογραφία Ernest Hebrard

Εντός του περιβάλλου του τεμένους (στα ανατολικά του) υπήρχε πολυτραγουδισμένο μαρμάρινο οκτάκρουνο σιντριβάνι (ονομάζονταν σουληνάρι), το οποίο φωτογράφησε και ο αρχιτέκτων Ernest Hebrard κατά την επίσκεψή του στις Σέρρες γύρω στα 1920 [7].

Εικ. 7: Ο πύργος με το ρολόι στη ΝΑ γωνία ήταν μεσοπολεμική προσθήκη. Κάτω ακριβώς από το ρολόι διαφήμιση ρολογιών Ωμέγα. Το ρολόι βρίσκεται σήμερα ενσωματωμένο στο αέτωμα της πρόσοψης του Δημαρχείου

Η θέση του τεμένους στον αστικό ιστό

Η θέση του τεμένους στον οθωμανικό ιστό της πόλης ήταν ανάλογη του μεγέθους και της σημασίας του. Βρισκόταν στο σημείο που συνέκλιναν οι βασικοί οδικοί άξονες και περιβάλλονταν από κτίρια κοινωνικού χαρακτήρα (στα ανατολικά το Εσκή Χαμάμ, βόρεια το χαμάμ της οδού Κύπρου), κτίρια εμπορικού χαρακτήρα (Μπεζεστένι, αγορά) και μικρότερα τζαμιά (Μαραζάν, Κουτούπ και Αράπ Τζαμί). Όπως έγραψε και ο Σερραίος ιστορικός Πέτρος Πέννας, «έξω από το Εσκή Τζαμί σχηματίζονταν μια πλατειούλα. Εκεί διασταυρώνονταν και άλλοι τέσσερις δρόμοι με κατεύθυνση προς διάφορα σημεία της πολιτείας. Από αυτούς ο ένας διασχίζοντας το Ορτά Τσαρσί, οδηγούσε, όπως και σήμερα, στις προαστιακές συνοικίες της Άνω και Κάτω Καμενίκιας, ο άλλος ακολουθώντας αντίθετη κατεύθυνση οδηγούσε με τρεις κύριες διακλαδώσεις στις εξοχές, στο προάστιο του Κατακουζηνού και τέλος μια στερνή διακλάδωση που περνούσε από τα

Ταμπάχανα οδηγούσε προς τους στρατώνες του Αραμπατζή Μαχαλά» [8].

Εικ. 8: Η κεντρική θέση του τεμένους στον οθωμανικό ιστό της πόλης. Πριν το 1920

Υ. Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ ΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 1924-1937

Στο κτηματολόγιο της Ε.Τ.Ε το Εσκή Τζαμί καταγράφεται με αριθμό 932. Ως ιδιοκτήτης αναφέρεται η Μουσουλμανική Κοινότητα και ο Σεφκέτ Εφένδης (Εικ.13). Η Εθνική Τράπεζα προσπάθησε να αξιοποιήσει το τεράστιο αυτό ακίνητο αρχικά με την διαδικασία της εκμίσθωσης ανά τμήματα (α, β, γ), που αντιστοιχούσαν στο κυρίως Τζαμί και στα δύο προσαρτήματα. Έτσι, το Εσκή Τζαμί και συγκεκριμένα το β' τμήμα εκμισθώθηκε αρχικά σε δύο Σερραίους επαγγελματίες με μηνιαίο μίσθωμα 7.855 δρχ. για να χρησιμοποιηθεί ως κινηματοθέατρο και καφενείο. Η πλειοδοτική δημοπρασία έγινε στις 16.10.1930. Λίγο αργότερα οι εκμισθωτές διαμαρτύρονταν με εξώδικο στην Τράπεζα ότι δεν τους παρέδωσε ολόκληρο το ακίνητο και ότι αυτό δυσχέραινε την επιχειρηματική τους δραστηριότητα [9]. Προηγήθηκε μια προσπάθεια της δημοτικής αρχής να το μετατρέψει σε δημοτικό θέατρο (βλ. άρθρο εφημ. Μακεδονία 14.12.1927 με υπότιτλο «το Τζαμί που θα γίνει δημοτικό θέατρο»). Ο αρθρογράφος της Μακεδονίας αναφέρει ότι ο Δήμος Σερρών «αγόρασε» το Τζαμί με σκοπό να το μετατρέψει σε θέατρο. Επαινεί δε τον Δήμο Σερρών γράφοντας ότι «το μεγάλο τζαμί ηγοράσθη υπ' αυτού [τον Δήμον Σερρών] και λίαν προσεχώς διαρρυθμίζεται εις θέατρον. Η ενέργεια αυτή του Δήμου Σερρών αξίζει κάθε έπαινον. Διότι κατενόησεν ότι το θέατρον δεν αποτελεί μορφήν τέρψεως, αλλά ανάγκην επιτακτικήν δια την οποίαν, ημείς οι εν Θεσσαλονίκη, με τας πεντακοσίας χιλιάδας κατοίκων, δεν ηυδοκήσαμεν να σκεφθώμεν καν». Η πληροφορία για την αγορά του Τζαμιού από τον Δήμο δεν ήταν σωστή, όπως μπορούμε σήμερα να ισχυριστούμε με βεβαιότητα, απηχεί ενδεχομένως κάποιες σχετικές σκέψεις ή και ενέργειες που δεν τελεσφόρησαν.

Άλλες μικρές ειδήσεις στον τοπικό τύπο μας πληροφορούν για τις κατά καιρούς χρήσεις του τεμένους. Για παράδειγμα ότι ο Θωμάς Σιβρής, γνωστός εστιατοράς της πόλης, άνοιξε εστιατόριο στην κεντρική αίθουσα του Εσκή Τζαμί, πρόσθεσε σ'

αυτό και καφεζυθοπωλείο (εφημ. Εμπρός Σεργών, φ. 11.06.1936) ή ότι έγιναν εντός του ανασκαφές με άδεια της αρχαιολογικής υπηρεσίας για ανεύρεση θησαυρού. Την άδεια ανασκαφή έλαβε η «γραιά Σεργαία κα Φιδετζή» η οποία εξ οικογενειακής παραδόσεως γνώριζε ότι κατά τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο οι μπέηδες και οι αγάδες των Σεργών «φοβηθέντες» κατάληψη της πόλης από τους Ρώσους, συγκέντρωσαν τις περιουσίες τους από χρυσές λίρες και άλλα τιμαλφή και τα έκρυψαν στα θεμέλια του Τζαμιού» (εφημ. Εμπρός Σεργών, φ. 30.09.1934).

Αναφορές σε διαδικασία πώλησης του τεμένους εντοπίσαμε στον τοπικό τύπο το 1934. Στην εφημ. Η Πρόοδος (φ. 4.04.1934) δημοσιεύτηκε αρχική πλειοδοτική δημοπρασία με σκοπό την εκποίηση έκτασης 1500 τ.μ., προεκτιμώμενης αξίας 1.757 εκ. δρχ. Η δημοπρασία απέβη μάλλον άγονος, γιατί στις 4 Οκτωβρίου 1934 δημοσιεύτηκε νέα περίληψη δημοπρασίας, που θα διενεργούνταν στις 20 Οκτωβρίου του 1934 και αφορούσε μονοετή μίσθωση του κεντρικού τμήματος του τεμένους «μετά του κενού χώρου» των δύο τμημάτων των κειμένων «παρά τη κεντρική εισόδω», με α' προσφορά 1500 δρχ. μηνιαία. Δηλαδή όταν η διαδικασία πώλησης απέβη άγονος η Τράπεζα στράφηκε ξανά στην διαδικασία ενοικίασης του. Μια πληροφορία για τις προσπάθειες ενοικίασης μάς δίνει και το αρχείο του Ωδείου «Ορφέας» Σεργών [10]. Στο αρχειακό υλικό του Ωδείου περιλαμβάνονται επιστολές με τις οποίες το Ωδείο φαίνεται να ζητά το 1935 να του παραχωρηθεί προς χρήση το Εσκή Τζαμί έναντι ενοικίου. Ενδιαφέρουσα είναι επίσης μια επιστολή προς το Υπουργείο Πρόνοιας με ημερομηνία 5.12.1935, με την οποία το Ωδείο ζητά να του παραχωρηθεί το τέμενος απευθείας, άνευ δημοπρασίας, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 5266/1931 [10]. Ένα ακόμη σημαντικό τεκμήριο στο ίδιο αρχείο είναι το κείμενο της δημοπρασίας (με ημερομηνία 19.10.1936) της Ε.Τ.Ε για την τμηματική εκμίσθωση ή και πώληση ως συνόλου του τεμένους Συγκεκριμένα τέθηκε σε δημοπρασία μίσθωσης το ανατολικό τμήμα του τεμένους αντί τιμήματος 2.000 δρχ. μηνιαίως, το κεντρικό αντί 2.000 δρχ. μηνιαίως και το δυτικό αντί 400 δρχ. μηνιαίως [10].

Αξίζει να αναφέρουμε και κάποιες σκέψεις ιδιωτών για την επισκευή του, όπως η επιστολή που δημοσιεύτηκε στις 17 Ιανουαρίου 1935 σε τοπική εφημερίδα, του τότε καθηγητή Μεσαιωνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ιωάννη (Τζαννή) Β. Παπαδόπουλου. Ο καθηγητής περιγράφει το τέμενος ως θαυμάσια απομίμηση του μεσαίου κλίτους της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως (έναν κεντρικός θόλος που συνοδεύεται από δύο ημιθόλια έχοντα την ίδια ακτίνα με τον κεντρικό θόλο). Προχωρεί δε στον ισχυρισμό (sic) ότι είναι κτισμένο επί ερείπων και σχεδίου χριστιανικού ναού, ότι η κατάστασή του είναι οκτρά, ότι χρησιμεύει ως παλαιοπωλείο και ότι αυτό είναι το λιγότερο. Το σημαντικότερο, όπως γράφει ο

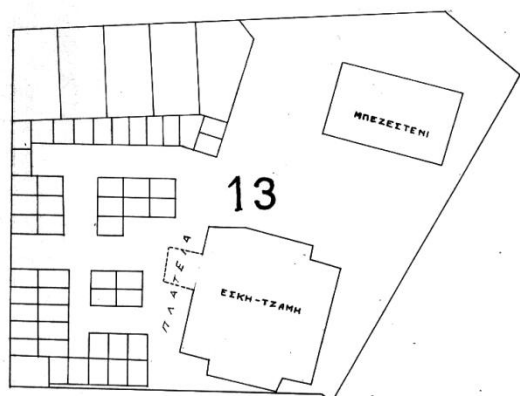
Παπαδόπουλος, είναι ότι στους θόλους του φύτρωσαν τεράστια δέντρα, των οποίων οι ρίζες υποβοηθούν την διείσδυση των υδάτων της βροχής και ότι δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η πτώση του λαμπρού αυτού κτιρίου δεν θα αργήσει. Τέλος, αναφέρεται σ' ένα σχέδιο που φιλοπόννησε ο ίδιος το 1926 για την «εξωτερική διασκευή του θόλου», το οποίο θα καταστούσε το τέμενος «περίλαμπρον κόσμημα των Σεργών» [11].

VI. ΑΜΗΧΑΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΠΕΔΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ

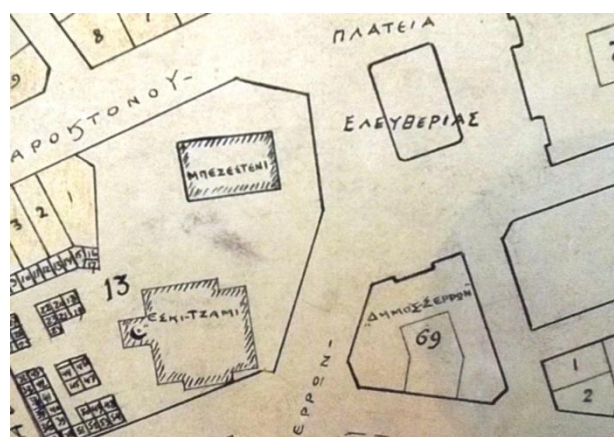
Ο προσδιορισμός της επιφάνειας του κτήματος (περά από το τέμενος αυτό καθαυτό) υπήρξε κρίσιμο ζήτημα, γιατί δεν υπήρξε εξαρχής σαφής οριοθέτηση. Η οριοθέτηση του οικοπεδικού χώρου του τεμένους, έγινε σε φάσεις, όπως φαίνεται από δύο σχεδιαγράμματα, που συνοδεύουν αντίστοιχες τροποποιήσεις της οικοδομικής νησίδας 13. Το πρώτο σχεδιάγραμμα εκπονήθηκε το 1927, αποτελεί παράρτημα του Π.Δ. της 28ης Νοεμβρίου 1927 (ΦΕΚ Α'/Φ.2/13.01.1928) και αφορά την τροποποίηση του εγκεκριμένου σχεδίου της πόλης των Σεργών. Η οικοδομική νησίδα 13 εμφανίζεται ενιαία, όπως την περιγράφει και το σχέδιο του 1920, δηλαδή εμπεριέχει το Μπεξεστένι απαλλαγμένο από τα προσκτίσματα, το Εσκή Τζαμί, πέντε οικοπέδα της τάξεως των 200 τ.μ και 49 μικρά οικοπέδα της τάξεως των 25 τ.μ για εμπορική χρήση.

Τα οικοπέδα με αριθμούς 1, 2, 3, 4 και 5 ήταν σχετικά μεγάλα (200 τ.μ.) και βρίσκονται επί του κεντρικού οδικού άξονα Β. Βουλγαροκτόνου. Ανήκαν στους Νουρή Εφέντη (13/1), Τεφίκ Βέη (13/2), Μεμέτ Εφέντη (13/3), Ταχτά Σακάλ (13/4), Δημοσθένη Ν. Μέλφου (13/5) και Φωτεινή Ζαφειρίου (13/6). Αρκετά από τα μικρά οικοπέδα ανήκαν σε μουσουλμάνους, όπως ο Χατζή Αμέτ (13/6), Ισμαήλ Αγά Χατζή (Χότζας) (13/8), Σέχης Αφούζ Μουσταφά (13/9) Χατζή Αμέτ Αγά Τσοραπτής (13/10), Ιζέλ Αγάς Μοναμίνης ή Ιζέλ Αγάς υιός του Ισμαήλ (13/13), Κουρά εφέντης Χατζή Ασίκ (13/17), Αβδουραϊμ Εφέντης (13/23), Μεμέτ Εφέντης Ταχτά Σακάλ (13/26), Τεφίκ Βέης και Ετέμ Εφέντης (13/32) Ισμαήλ Σατήρ Εφ. (13/48), Μεμέτ Αλής (13/49), Φερίτ Βέης (13/52) και Νουρή Εφέντης (13/53) [12]. Η σημαντική παρουσία μουσουλμάνων ιδιοκτητών στην νησίδα 13 αποτέλεσε για μας και το κίνητρο για περαιτέρω εμβάθυνση στην μετέπειτα πολεοδομική της εξέλιξη

Ήδη από το πρώτο αυτό σχεδιάγραμμα διακρίνεται ένας προβληματισμός σε σχέση με την μεταχείριση των ελεύθερων (μη ιδιωτικών) χώρων εντός της οικοδομικής νησίδας 13. Πάντως το 1928 το ακριβές εμβαδόν του ανταλλαξιμού κτήματος Εσκή Τζαμί δεν είχε ακόμη προσδιοριστεί.

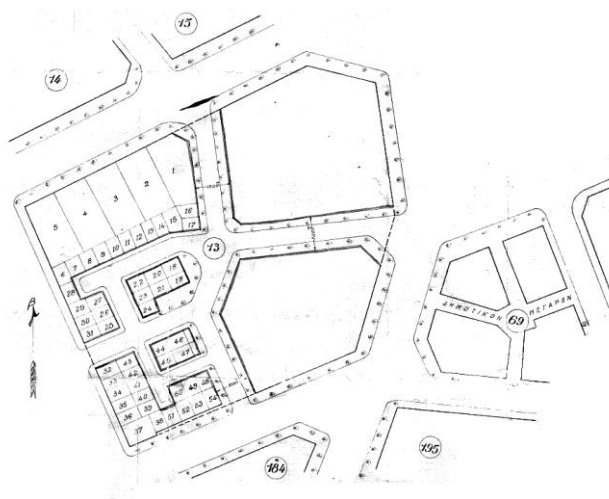

Εικ. 9: Το οικοδομικό πολύγωνο 13 (σχεδιάγραμμα του 1927) (αρχείο Δήμου Σεργών). Τα ερείπια των μικρών καταστημάτων γύρω από το Μπεζεστένι έχουν απομακρυνθεί. Έχουν οριοθετηθεί τα οικοπέδα της «Νέας Αγοράς»

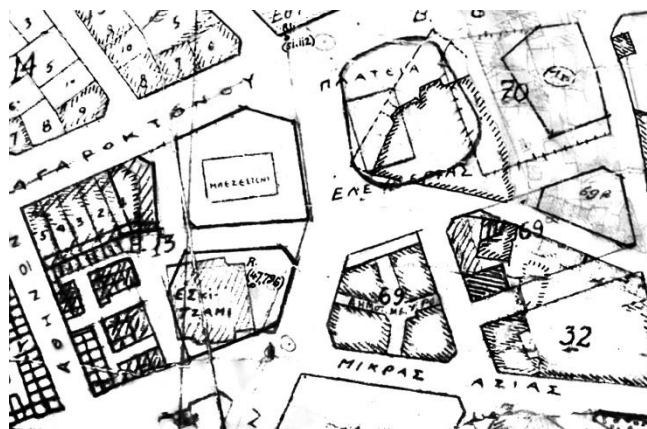

Εικ. 10: Το οικοδομικό πολύγωνο 13 και η περιοχή του σημερινού δημαρχείου γύρω στα 1927

Αντίθετα με το πρώτο, στο δεύτερο σχεδιάγραμμα, με ημερομηνία σχεδίασης 9 Οκτωβρίου 1937, που συνοδεύει μια ακόμη τροποποίηση του σχεδίου πόλης (ΦΕΚ 23.10.1937), έχουμε μια σαφή διευθέτηση του χώρου, στο εσωτερικό της οικοδομικής νησίδας 13. Δημιουργούνται δύο νέες υπο-νησίδες: μια για το Μπεζεστένι και μια για το Εσκή Τζαμί, που διαχωρίζονται από δρόμο πλάτους 10 μ. [12]. Εκτιμούμε ότι η τροποποίηση του σχεδίου ήταν αποτέλεσμα της επιτυχούς έκβασης της εκποίησης του τεμένους από την Ε.Τ.Ε, εκποίηση που ολοκληρώθηκε το καλοκαίρι του 1937. Με άλλα λόγια η τροποποίηση του Οκτωβρίου 1937 υπήρξε η νομιμοποιητική πράξη οριοθέτησης του οικοπεδικού χώρου των 1670 τ.μ. του τεμένους και η τελευταία (απαραίτητη) διοικητική πράξη πριν την ολοκλήρωση της διαδικασίας εκποίησης και εν τέλει κατεδάφισης του.

Εικ. 11: Τροποποίηση του σχεδίου και οριοθέτηση του οικοπεδικού χώρου του τεμένους (Οκτώβριος 1937). Φαίνεται και η προτεινόμενη δενδροφύτευση περιμετρικά των νησίδων (αρχείο Δήμου Σεργών)

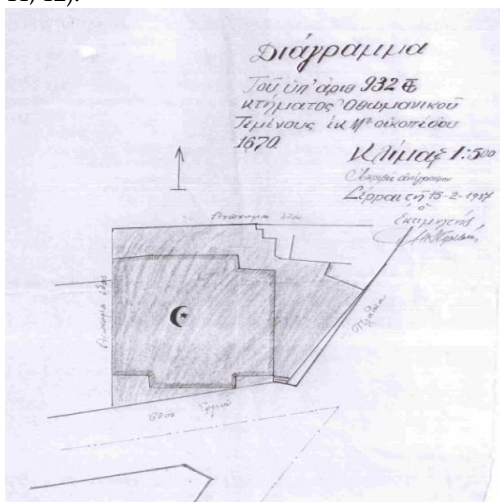
Εικ. 12: Σχεδιάγραμμα της περιοχής γύρω στα 1937. Φαίνονται οι στοές του Δημαρχιακού Μεγάρου

VII. Η ΤΕΛΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΠΡΑΣΙΑ ΤΟΥ 1937

Μια πολύ σημαντική ρύθμιση, που αφορούσε την τύχη του ακινήτου, έλαβε χώρα στην συνεδρίαση με αριθμό 916 και ημερομηνία 04.03.1936 της Κεντρικής Επιτροπής Ανταλλαξίμων (ΚΕΑ) της Ε.Τ.Ε στην Αθήνα. Εκεί αποφασίστηκαν πρώτον, η αύξηση της έκτασης του ακινήτου λόγω νέας καταμέτρησης από **4.442 τ.μ σε 4.547 τ.μ** με μείωση όμως της κτηματολογικής του αξίας από 1.951.000 δρχ. σε 1.916.350 δρχ. ήτοι κατά 35.550 δρχ., όση η κτηματολογική αξία του απαλλοτριωθέντος και κατεδαφισθέντος παραρτήματος της οικοδομής (βλ. εικ. 9, 10) και δεύτερον, ο διαχωρισμός αυτού σε τρία τμήματα από τα οποία το 1^ο με έκταση **1670 τ.μ και κτηματολογική αξία 1.269.000 δρχ.**, το 2^ο τμήμα με έκταση 482 τ.μ και κτηματολογική αξία 108.500 δρχ. και το 3^ο τμήμα με έκταση 2.395 τ.μ και κτηματολογική αξία 538.850 δρχ. [2]. Τα

αναγραφόμενα στην με αρ. 916 συνεδρίαση της Κεντρικής Επιτροπής Ανταλλαξίμων επιβεβαιώνονται από τον κτηματολογικό πίνακα της ΚΥΔ Σεργών, όπου το με αρ. 932 ανταλλάξιμο ακίνητο εμφανίζεται να έχει συνολική έκταση **4.547 τ.μ.**

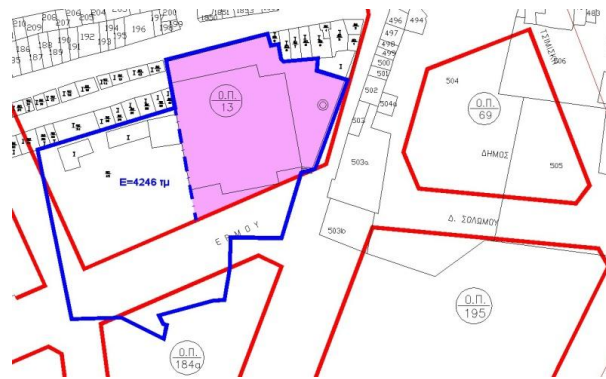
Αρα, προφανώς για λόγους εμπορευσιμότητας τα τεράστιο αρχικό ακίνητο κατατμήθηκε σε τρία τμήματα εκ των οποίων εκποιήθηκε το 1937 το τεμάχιο των 1670 τ.μ., δηλαδή το τμήμα που καταλάμβανε πρωτίστως το τέμενος αυτό καθαυτό (Εικ. 11, 12).

Εικ. 13: Σχεδιάγραμμα με ημερομηνία 15 Φεβρουαρίου 1937. Επιφάνεια 1670 τ.μ.

Τα εναπομείναντα τετραγωνικά μέτρα σχημάτισαν δύο νέα ακίνητα με αριθμούς κτηματολογίου ΚΕΔ 11118 και 11119 (2.887 τ.μ. συνολικά). Στον κτηματολογικό πίνακα της ΚΕΔ έχει σημειωθεί με ακρίβεια η όλη διαδικασία και κυρίως η αξία του ακινήτου: αναφέρεται επί λέξει «σημερινή αγοραία αξία κατά προσέγγιση»: 1.916.350 δρχ. Εναπομείνασα αξία 647.350 δρχ. (μετά την εκποίηση των 1670 τ.μ.). Η μερίδα του τεμένους έχει σφραγιστεί με κόκκινη μελάνι και την ένδειξη ΕΠΩΛΗΘΗ. Τα κτήματα 11118 και 11119 παραμένουν μέχρι σήμερα στην ιδιοκτησία της ΚΕΔ. Στην εγγραφή μάλιστα 11119 αναφέρεται ρητά ότι αυτό προήλθε από το αρχικό κτήμα 932 και ότι η αξία του υπολογίζονταν σε 538.850 δρχ.

Το τέμενος πουλήθηκε με πλειοδοτική δημοπρασία, αφού προηγουμένως προσδιορίστηκε η οικοπεδική του έκταση στα 1670 τ.μ. Η αρχική δημοπρασία έγινε στις 6 Μαρτίου 1937, δημοπρασία στην οποία, το εδρεύον στην πόλη των Σεργών υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών, συνιστούσε στα κεντρικά γραφεία του να πάρουν μέρος [13]. Και η τελική στις 17 Ιουλίου 1937.

Εικ. 14: Με μπλε χρώμα τα όρια του ανταλλαξιμου οικοπεδου με αρ. 932 (επιφανειας 4.547 τ.μ). Σκιασμένο με ροζ το τμήμα του ανταλλαξιμου κτηματος εμβαδου 1670 τ.μ. που εκποιήθηκε το 1937. Με κόκκινο τα όρια των νέων οικοδομικών νησίδων. Στο υπόβαθρο η αποτύπωση του 1914

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΚΑΤΕΣΤΗΛΑ
ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΕΚΠΟΙΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ
Αριθμός: 932

ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ
Πλειοδοτικής δημοπρασίας εκποίησης ανταλλαξιμων ακινήτων

Το παρόν ενστάδιο Υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, κατά τα άρθρα 5 της από 6.7.1935, τροποσυνταγής του Έλληνικού Δημοσίου Συμβουλίου Τοπική Έκπαιδευτική

Προσφάτως διπλ.

Εκτίθενται εις φανερών εκπαιδευτικών πλειοδοτική δημοπρασία εκποίησης διατεταγμένην την 6^{ην} του μηνός Μαρτίου 1937, με την οποία και από όρας 1670 τ.μ. μέχρι 1670 τ.μ. ενστάδιο της Τραπέζης Αθηνών, η οποία και από ταύτας αλλοιώς ελ. ανταλλαγής, ήτοι:

Α/Α	Όνοματεπώνυμο πρώην ιδιοκτήτη ή ανταλλαξιμίου	Αριθμός ή αναγραφής κτήματος	Είδος ακινήτου	Έκταση ως ορίσται μετα ή εις ταύτα κτήματα	Αντα- λλάξι- μο	Αντα- λλάξι- μο	Αντα- λλάξι- μο	Ε.Ο.Α. προσφοράς Δραχμ.	Εγγύτης Δραχμ.
1	Νίκος Χρήστος	932	Εκπαιδευτική	1670	1670	1670	1670	1.500.000	1.500.000

Εικ. 15: Δημοπρασία της 6^{ης} Μαρτίου 1937 (εκποίηση του τεμένους με αριθμό 932, επιφανείας 1670 τμ)

Πλειοδότησαν από κοινού οκτώ Σεργαίοι, χριστιανοί στο θρησκευμα: 1) Αντώνιος Στεργίου Τεκές, ιατρός, 2) Θωμάς Αντωνίου Δοϊτσίνης υποδηματοποιός, 3) Νικόλαος Στεφάνου Στεφανίδης, έμπορος ξηρών καρπών, 4) Γεώργιος Δημητρίου Παπαδόπουλος ιατρός, 5) Άγγελος Στεργίου Χατζηστεργίου, έμπορος, 6) Γεώργιος Χρήστου Γεωργιάδης, ιατρός, 7) Γεώργιος Βασιλείου Νικολαΐδης έμπορος κάτοικος Σεργών και 8) Στυλιανός Βασιλείου Νικολαΐδης, ιατρός κάτοικος Νέου Σουλίου.

Το τμήμα ήταν 2.805 εκατ. δρχ., αλλά επειδή το πωλητήριο ήταν επί πιστώσει προστέθηκαν οι τόκοι και διαμορφώθηκε τελικά στις 4.258 εκατ. δρχ. Οι αγοραστές κατέβαλαν άμεσα στο ταμείο της Ε.Τ.Ε 285 χιλ. δρχ. (δηλαδή το 10% του συνολικού τιμήματος) σε ομολογίες ανταλλαξιμων 6% του 1928 «φέρουσας άπαντα τα τοκομερίδια λήξεως 1^{ης} Ιανουαρίου 1938 και εφεξής» το δε υπόλοιπο 2.563.280 δρχ. (συμποσούμενον σε 4.258.280 δρχ. με τους τόκους) υποσχέθηκαν να το καταβάλλουν εντός 20 ετών από της 3.01.1938. Κάθε δόση περιλάμβανε τόκο 5 ½% [12].

Εικ. 16: Άποψη του τεμένους από νοτιοδυτικά λίγο πριν την κατεδάφιση. Η «Νέα Αγορά» είχε ήδη κτιστεί (αρχείο Β. Καφταντζή)

Το τέμενος άρχισε να κατεδαφίζεται αρχές του 1938 με έξοδα της ομάδας των αγοραστών στους οποίους περιήλθαν και τα υλικά [13]. Ορισμένα από τα υλικά της κατεδάφισης χρησιμοποιήθηκαν ως spolia στην ανέγερση του χριστιανικού ναυδρίου του Αγίου Συμεών, που έγινε την ίδια χρονιά. Ακόμη και σήμερα μπορούμε να δούμε μαρμάρινα τεμάχια με ανάγλυφα από το Εσκή Τζαμί στην εξωτερική τοιχοποιία του ναυδρίου.

Σε μικρό χρονικό διάστημα κτίστηκε όλη την επιφάνεια του ακινήτου. Περιμετρικά ισόγεια ομοιόμορφα καταστήματα και εσωτερική στοά, αντικατέστησαν το γηραλέο τέμενος. Σχεδιαστικά παρατηρείται μια σαφής αναλογία με τη διάταξη του ευρισκόμενου ακριβώς απέναντι δημαρχιακού μεγάρου (Εικ. 12), που είχε ήδη ανεγερθεί λίγα χρόνια νωρίτερα, το 1931.

Κατά τη δεκαετία του 1980 προστέθηκαν όροφοι στο χώρο που καταλάμβανε πριν λίγες δεκαετίες το Εσκή Τζαμί αλλοιώνοντας δραματικά το αστικό τοπίο. Σήμερα «τίποτε» δεν θυμίζει ότι εκεί υπήρξε κάποτε το περίλαμπρο Εσκή ή Ατίκ Τζαμί. Το «τίποτε» είναι βέβαια ιδιαίτερα απλουστευτικό και επιδερμικό. Με μια προσεκτική παρατήρηση θα βρούμε τα «σουληνάκια» να αναβιώνουν μέσα από το κεντρικό συντριβάνι της πλατείας Ελευθερίας και το παλιό ρολόι να έχει κουρνιαστεί στο αέτωμα του Δημαρχείου. Απομεινάρι από την χάραξη του παλιού Ουζούν Τσαρσί διατηρείται στην σημερινή οδό Στ. Σταυρίδη και τα παλιά κυπαρίσσια θροϊζουν μέσα από τα σημερινά δένδρα της πλατείας. Το νερό και το πράσινο επέζησαν των δραματικών αλλαγών στο κτισμένο περιβάλλον. Και ασφαλώς λίγες εκατοντάδες μέτρα βορειότερα βρίσκουμε αυτούσια μαρμάρινα μέλη του τεμένους εντοιχισμένα στον ελληνορθόδοξο ναό του Αγίου Συμεών.

Εικ. 17: Μαρμάρινα τεμάχια από το Εσκή Τζαμί στην εξωτερική τοιχοποιία του ναυδρίου Αγίου Συμεών

VIII. ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ο μεγάλος ιδιοκτησιακός μετασχηματισμός που συντελέστηκε τη δεκαετία του '30 και διέγραψε εν πολλοίς την μετέπειτα πορεία του κέντρου της πόλης των Σερρών, ειδικά μέσα από την τύχη των ανταλλαξίμων μουσουλμανικών κτημάτων, χρειάζεται ακόμη πολύ έρευνα. Στα λίγα, έστω, ερευνητικά δεδομένα, που παρουσιάσαμε στο παρόν κείμενο, η μεγάλη αυτή χωροκοινωνική μεταβολή τεκμηριώνεται με στοιχεία. Κυρίως όμως τεκμηριώνεται η ορμή και η ταχύτητα με την οποία αυτός ο χωροκοινωνικός μετασχηματισμός συντελέστηκε.

Ευχαριστίες: Ευχαριστώ τον τοπογράφο-μηχανικό Ελ. Παναγιωτόπουλο για την δημιουργία της Εικ. 12 (ανασχεδίαση από το φ.8 του χάρτη των Σερρών με οριοθέτηση του 932 κτήματος), τους Βασ. Γιαννογλουδής και Ν. Μπονόβα για την υπόδειξη της Εικ. 2, τον Βασ. Γιαννογλουδής για τις πληροφορίες από την εφημ. Εμπρός των Σερρών (1934, 1936) και Μακεδονία Θεσσαλονίκης (1927) και τον Τσαρούχα Γιάννη από τα ΓΑΚ Σερρών για την Εικ.1.

Πηγές Εικόνων

Ι.Α/Ε.Τ.Ε (Εικ. 10, 11, 13), **Γιακουμής Χ. (επιμ.) Ερνέστ Εμπράρ 1875-1933: Εικόνες από τη ζωή ενός αρχιτέκτονα: Από την Ελλάδα στην Ινδοκίνα, 2001** (Εικ. 7), Τζανακάρης Β. (Εικ. 4, Εικ. 5), Εικ. 8: Τζανακάρης Β. 1995: 361), Καφταντζής Β. (Εικ. 16), Bilder vom Mazedonischen Kriegsschauplatz, p. 432 (Εικ.3).

IX. ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- [1] Ράντου, Ε. «Παραδοσιακός ιστός και νέες χαράς εις. Το σχέδιο του 1914 για τις Σέρρες» στο Σέρρες 1900-1940. Χώρος και Ιστορία (επιμ. Α. Γερόλυμπου, Λ. Θεοδορίδου), Σέρρες 2008, σ. 62.
- [2] Ι.Α/Ε.Τ.Ε, Αθήνα, φύλλα εκκαθάρισης κτημάτων εξ ανταλλαγής Α1Σ56 Υ15 Φ1-11 και Α1Σ29 Υ19Φ14 (Υπηρεσία Διαχείρισης Κτημάτων Ανταλλαγέντων Μουσουλμάνων. Εγκύκλιοι διαταγές).
- [3] Δρίτσα, Μαργαρίτα (1985) «Η Εθνική Τράπεζα και οι Πρόσφυγες», τα Ιστορικά, τ.2ος, τχ. 4, σ. 315. Νεότερη βιβλιογραφία για το ζήτημα περιλαμβάνει δημοσιεύσεις όπως Γκλαβίνας Ιωάννης (2013), Οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί στην Ελλάδα (1912-1922). Από την ενσωμάτωση στην ανταλλαγή, Θεσσαλονίκη: έκδ. Σταμούλη, 2013. Δημανόπουλος Σπύρος (2010), «Η κοινωνική διαστρωμάτωση του μουσουλμανικού πληθυσμού του Ρεθύμνου και η διεκδίκηση της ανταλλαξίμου περιουσίας 1924-1927», περ. Μνήμων 31 (2010) 151-184. Ιντερβίδη Αβραάμ (2004), Μουσουλμανικές Ιδιοκτησίες στη Λέσβο. Οι μεταγραφές στο Υποθηκοφυλάκειο Μυτιλήνης (1913-1923), πτυχιακή εργασία, τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου 2004. Πάντσιος Π., Σάμπος, Ν., Μελέτη Ανταλλαξίμων Κτημάτων Θεσσαλονίκης, διπλωματική εργασία, εργαστήριο Γεωδαισίας. Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών Α.Π.Θ, 1989.
- [4] Σαμπανοπούλου, Σ. (2001), Οθωμανικά Μνημεία στο Σέρρες από το χθες στο σήμερα, έκδοση Δήμου Σερρών, σ. 107. Το Μπεζεστένι αναγράφεται στα Βιβλία της ΥΔΑΜΚ ως «Βακούφιον Βεδρεδίν Βήν (ή Μεσσιδ Βακούφιον Μεσρεδίν Βήν). Επίσης βλ. συμπληρωματικά Πέτρος Θ. Πέννας, Η Ιστορία των Σερρών, Αθήνα, 1966, σ. 507-508 όπου αναφέρει ότι κατά το Εβλιγιά Τσελεμπή [το Εσκή Τζαμί] ήταν κτισμένο «εις τόπον στενόν και δια τούτο δεν είχε ιεράν αυλήν (χαρέμ). Είχε μόνο μπροστά από την πύλη προς το κιμπλέ (προσανατολισμός προς την Μέκκα, εδώ νότος) στη θέση του ιερού μίαν ιερά δεξαμενή (συντριβάνι) για τις προ της προσευχής πλύσεις. Στην πύλη υπήρχε επίσης η κτητορική επιγραφή». Την θέση του Τζαμιού σημειώνει ο Πέτρος Παπαγεωργίου σε χάρτη που

ενσωματώνει στο βιβλίο του «Αι Σέρραι και τα Προάστεια, τα περί τα Σέρρας και η Μονή Προδρόμου Σερρών», εκδ. ΔΚΒ, Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 116-117. Φωτογραφία του Τζαμιού περιέχεται και στο Νίκος Νικολάου, Έρευνες στα τουρκικά μνημεία των Σερρών. Το Μπεζεστένι, 1977.

- [5] Πασαδαίος, Αρ. (1981), Η πόλη του Βοσπόρου. Σύντομος συστηματικός οδηγός, Αθήνα 1981, σ. Πιν.21, τύπος F.
- [6] Πέτροβιτς, Ν. (1953), «Μορφή της παλιάς πόλης», Σερραϊκά Χρονικά, τ.1ος, 1953, σ.113.
- [7] Πέννας, Π. (1965), «Ταξίδι στα περασμένα. Σέρρες: η όμορφη πολιτεία της ανατολικής Μακεδονίας (σαν ιστορία και σαν παραμύθι)» στην Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια των Νέων του Χάρη Πάτση (τόμος «Ελλάς»- Β' σελ. 308-321), Αθήνα 1965. Παραθέτω τους στίχους λαϊκού τραγουδιού με αναφορά στα «σουλνάρια» των Σερρών, που αποθησαύρισε ο Γ. Αγγειοπλάστης και μου υπέδειξε ο Β. Γιαννογλουδής.
- [8] Για την ύπαρξη και άλλου (προγενέστερου) δημόσιου ρολογιού στην πόλη κάνει αναφορά η Αιμιλία Στεφανίδου (1999) «Το ρολόι της πόλης στην Ελλάδα την περίοδο της Τουρκοκρατίας» στο Οριον, τιμητικός τόμος στον καθηγητή Δ.Α.Φατούρο, 435-457.
- [9] Ανωσύμου (1991), Ένα δικαστικό έγγραφο με ιδιαίτερη σημασία: εξώδικος πρόσκληση δύο Σερραίων επαγγελματιών, Πανσερραϊκό Ημερολόγιο, 1991, τόμος 17ος.
- [10] Αγγειοπλάστης, Γ. (2006). «Κατάλογος εισερχομένων και εξερχομένων εγγράφων του Ωδείου Σερρών «Ορφείας» (1934-1940)», Σερραϊκά Ανάλεκτα, τ. 4ος, 171-206.
- [11] Η επιστολή αναδημοσιεύτηκε στο Β. Τζανακάρης, Όταν η Δημοκρατία πνιγόταν στα παγωμένα νερά του Στρυμόνα, έκδοση Γιατί, 1999, σ. 14. Ο Ιωάννης Παπαδόπουλος, (Κωνσταντινούπολη, 1877-Αθήνα, 1957) ήταν γιος του Βασιλείου Παπαδοπούλου, ιατρού του οθωμανικού στόλου. Διδάκτωρ Φιλολογίας της Σορβόνης (1908), μέγας υπομηματογράφος του Οικουμενικού Πατριαρχείου και τελευταίος πρόεδρος του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως.
- [12] Οι πληροφορίες σταχυολογήθηκαν από το με αριθμό 1274 /22.09.1937 πωλητήριο συμβόλαιο του συμβολαιογράφου Σερρών Γ. Χ. Μαυρομμάτη/πρώην Καραγκιόζη (αρ. μεταγραφής 11738 /22-09-1937). Βλ. Θεοδορίδου Λ. (2013), Η «Νέα Αγορά» των Σερρών. Κοινωνικοί και πολεοδομικοί μετασχηματισμοί κατά τον μεσοπόλεμο, Σερραϊκά Σύμμεικτα 2 (2013) 123-154. Γενικά για την πλατεία Ελευθερίας βλ. Θεοδορίδου, Λ. και Καριώτου ΓΛ. (2012) «Τρεις πλατείες των Σερρών. Διαδικασίες διαμόρφωσης. Χωρική λειτουργία» στο Χωρογραφίες (3) 63-70.
- [13] Σε αλληλογραφία με ημερομηνία 10.02.1938 του διευθυντή του υποκαταστήματος της Τράπεζας Αθηνών στις Σέρρες με την Υπηρεσία Κτημάτων της ίδιας Τράπεζας στην Αθήνα σταχυολογήσαμε την είδηση ότι «η αγοράσασα το Εσκή Τζαμί ομιάς ήρχισεν από τίνος να καταδαφίζει τούτο και σκέπτεται να οικοδομήσει διάφορα μαγαζιά». Ο ίδιος διευθυντής είχε ενημερώσει τα κεντρικά το προηγούμενο έτος (επιστολή της 16ης Φεβρουαρίου 1937) για την επικείμενη δημοπρασία της δής Μαρτίου 1937, και είχε προτείνει να συμμετάσχει η Τράπεζα στην δημοπρασία καταθέτοντας προσφορά 1.8 έως και 2 εκ. δρχ. επισημαίνοντας ότι το ποσό θα είναι πληρωτέο σε 40 εξαμηνιαίες δόσεις και μάλιστα σε ομολογίες ανταλλαξίμων «γενομένων δεκτών» εις το άρτιον «συνεπώς», κατέληγε, «το ως άνω ποσό αυτομάτως περιορίζεται εις 70% ενώ ημείς θα έχουμε την ευχέρειαν να πουλήσουμε τον περιττό χώρο τοις μετρητοίς, οπότε θα ηδυνάμεθα να εξοφλούμε τις οφειλόμενες δόσεις εκ των πωλήσεων εισπραξέων μας χωρίς να διαθέσουμε άμεσα σοβαρόν ποσόν». Στην αλληλογραφία του διευθυντού με τα κεντρικά υπήρξε ενσωματωμένη η αρχική διακήρυξη και τοπογραφικό διάγραμμα του τεμαχίου με ημερομηνία 15 Φεβρουαρίου (Ι.Α/Ε.Τ.Ε). Η πρόταση του διευθυντή δεν έτυχε αποδοχής από την Τράπεζα Αθηνών και έτσι το τέμενος περιήλθε στα χέρια της ομάδας των Σερραίων πλειοδοτών.

*Στα Σέρρες στον Ισκή Τζαμί
έχ' ένα σιαντραβάνι
όποιους πάει να πει νιρό
του νέτρι πο' χ του χάνει.*

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Λίλα Θεοδωρίδου, Καθηγήτρια ΤΕΙ Κεντρικής
Μακεδονίας, Τέγμα Μαγνησίας Σέρρες 2321049286

e-mail: mtheodteiser@hotmail.com

Χωρογραφίες/ Τεύχος 5/ Αρ 1/ 2018 – σελ 23-34